

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

AYSEL ÖZAKIN'IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE FEMİNİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
ABDURRAHMAN UYAR**

**DANIŞMAN
PROF. DR. ABDULMECİT CANATAK**

VAN-2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Abdurrahman UYAR tarafından hazırlanan “AYSEL ÖZAKIN’IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE FEMİNİZM” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Prof. Dr. Abdulmecit CANATAK Türk Dili ve Edebiyatı ABD/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Başkan : Doç. Dr. Tahir ZORKUL Türk Dili ve Edebiyatı ABD/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Üye : Mehmet Bakır ŞENGÜL Türk Dili ve Edebiyatı ABD/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Tez Savunma Tarihi:	17/12/2021
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

17.12.2021

Abdurrahman UYAR

Yüksek Lisans Tezi
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Aralık, 2021

AYSEL ÖZAKIN'IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE FEMİNİZM

ÖZET

Feminizm, cinsler arasındaki eşitliği savunan ve kadın haklarının daha geniş bir perspektifle ele alınması gerektiğini savlayan bir toplumsal harekettir. Kadın haklarından yana tavır koyan ve eşitliği sağlama amacını güden sosyal ve politik bir öğretilerdir. Feminist edebiyat eleştirisi ise, bir eserin içeriğini incelerken kadınların söylemlerini, deneyimlerini irdeler. Kadının kimliğine, düşüncesine ve metinlere yansıma biçimlerine değinir. Bunları yaparken de erkeklerin kadınlara olan bakış açılarını yeniden gözden geçirmelerine olanak sağlar.

Aysel Özakin, 1974'te *Yeni Adımlar dergisinin* düzenlediği Sabahattin Ali Öykü Yarışmasında birinci seçilen "*Küçük Şehrin Soğuk Geceleri*" başlıklı öyküsü ile edebiyat sahasında dikkati çeker. 1978'de ikinci romanı *Alında Mavi Kuşlar*'ı yayımlar. Toplumsal sorunları, kadının konumu ve dönemin siyasal atmosferini, ilişkilerini, gelgitlerini, usta kalemle konu edinen ve 1 Mayıs 1977'de taksimde yaşanan olaylara değinen romanı, 1979'da Madaralı Roman Ödülü'nü alır. 1983 Hamburg Altona Kenti Ödülü, 1986 Worpswede Writer in Residence, 1988 Gunter Grass Bursu, 1992 Volparasio Bursu (İspanya), 2004 Villa Montnoir Fransa, Writer in Residence gibi ödül ve burslar almıştır. Bunların yanı sıra Özakin, çeşitli ödüllerle de taltif edilmiştir.

Özakin'in Türkçe yayımlanan iki öykü kitabı *Sessiz Bir Dayanışma*, *Kanal Boyu* ve beş romanı *Gurbet Yavrum*, *Alında Mavi Kuşlar*, *Genç Kız ve Ölüm*, *Mavi Maske* ve *Güzellik Acısı* adlı eserleriyle Türk edebiyatında kendisine önemli bir yer edinmiştir. 1980 ile 2005 yılları arasında yurt dışında kalmak zorunda olan Özakin, bu zaman zarfında Almanca ve İngilizce eserler kaleme almıştır. Kadın haklarına roman ve öykülerinin merkezinde yer veren yazar, kadının toplumsal statüsünü eserlerinde başarıyla işler. Bu bağlamda Özakin'in eserleri, feminist eleştiri yöntemiyle inceleme olanağı sunar.

Anahtar Kelimeler: Aysel Özakin, Feminizm, Feminist Edebiyat Eleştirisi,
Toplumsal Cinsiyet

Sayfa Adedi : ix +132

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Abdulmecit CANATAK

(M.Sc. Thesis)
Uyar Abdurrahman
VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
December, 2021

FEMINISM IN THE NOVELS AND STORIES OF Aysel ÖZAKIN

ABSTRACT

Feminism is a social movement which stands for equality between genders and holds the idea that women's rights should be treated by a wider perspective. It is a social and political doctrine that aims at protecting and supporting women's rights. Feminist literary criticism, on the other hand, examines women's discourse and experiences while analyzing a text. It touches on women's identity, thoughts and their reflections on texts. This allows one to revise men's perspectives on women.

Aysel Özakın draws attention in the field of literature with her story titled *Küçük Şehrin Soğuk Geceleri*, which was selected first in the Sabahattin Ali Short Story Competition organized by Yeni Adımlar magazine in 1974. She publishes her second novel named *Alında Mavi Kuşlar* in 1978. Written artfully by the writer aforementioned novel deals with social problems, the position of women and the political atmosphere of the 1970s, relations and tides of that period, and the events that took place in Taksim on May 1, 1977, receives the Madaralı Novel Award in 1979. With this novel Özakın receives 1983 Hamburg Altona City Award, 1986 Worpswede Writer in Residence, 1988 Gunter Grass Scholarship, 1992 Volparasio Scholarship (Spain), 2004 Villa Montnoir France, Writer in Residence awards and scholarships. In addition to these, Özakın is rewarded with various awards.

Özakın's two story books published in Turkish, *Sessiz Bir Dayanışma* and *Kanal Boyu* and her five novels, *Gurbet Yavrum*, *Alında Mavi Kuşlar*, *Genç Kız ve Ölüm*, *Mavi Maske*, *Güzellik Acısı* have gained an important place in Turkish literature. Özakın, who has to stay abroad between 1980 and 2005, writes works in German and English during that time. Women's rights is at the center of her novels and stories. She successfully deals with the social status of women in her works. In this context, Özakın's works offer the opportunity to examine them with the method of feminist criticism.

Keywords: Aysel Özakın, Feminism, Feminist Literary Criticism, Gender.

Quantity of Page: ix +132

Supervisor: Prof. Dr. Abdulmecit CANATAK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	v
ÖN SÖZ.....	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. FEMİNİZM VE FEMİNİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	4
İKİNCİ BÖLÜM	16
2.1. FEMİNİST TEORİLER.....	16
2.1.1. Liberal Feminizm.....	16
2.1.2. Marksizm ve Feminizm	21
2.1.3. Radikal Feminizm.....	25
2.1.4. Postmodern Feminizm	29
2.2. FEMİNİST ELEŞTİRİ	33
2.2.1. Feminist Felsefe.....	33
2.2.2. Feminist Edebiyat Eleştirisi	34
2.2.3. Türk Edebiyatında Feminizm	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	45
3. AYSEL ÖZAKIN'IN HAYATI VE ESERLERİ.....	45
3.1. Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	45
3.2. Eserleri	53
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	55
4. AYSEL ÖZAKIN'IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE FEMİNİZM.....	55
4.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Konumu	55
4.2. Cinsellik.....	69
4.3. Ataerkillik	74

4.4. Özgürlük ve Eşitlik.....	85
4.5. Kadın ve Korku.....	94
4.6. Kadın ve Gelenek	104
4.7. Kadın ve Aile.....	114
4.8. Kadın ve Edebiyat.....	120
SONUÇ.....	126
KAYNAKÇA	130

ÖZGEÇMİŞ

TEZ ORJİNALLİK RAPORU

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AMK	Alnında Mavi Kuşlar
GA	Güzellik Acısı
GKVÖ	Genç Kız ve Ölüm
GY	Gurbet Yavrum
KB	Kanal Boyu
MM	Mavi Maske
s	Sayfa
SBD	Sessiz Bir Dayanışma

ÖN SÖZ

Çalışmanın amacı 1970 sonrası Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olarak kabul edilen Aysel Özakın'ın roman ve öykülerini feminist eleştiri açısından incelemektir. Aysel Özakın'ı Feminist eleştiri bağlamında ele alan bu tezin Türk edebiyatına katkı sunacağı kanaatindeyiz.

Özakın'ın roman ve öyküleri feminist unsurlar bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Yazarın kahramanları çoğunlukla kadındır. Özakın'ın kadın kahramanları toplumda kuralları yıkan, normları yeniden şekillendiren, özgürlük ve eşitlik bayrağı taşıyan feminen kadınlardır.

Çalışmada, Özakın'ın eserlerinde kadının varoluş ve kimlik sorununa kadın bakış açısıyla değindiğini saptadı. O, aslında sadece kadın yazar olmak iddiasında değildir; yaşayarak, yaşantısından yola çıkarak kadın özgürlüğünü savunduğunu açıkça beyan etmiştir.

Özakın'ın eserlerinde bilinçli, duyarlı ve eşitlik yanlısı kadın kahramanlar öne çıkar. Yazarın bütün romanlarında kahramanları hep kadındır ve yazar/şair mesleğini icra eden aydın kişiliğe sahip bireylerdir. Kadın yazar kahramanlara yer vermekle, bilinçli bir şekilde mesaj verme amacı güder. Anlatılarının merkezinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı ortak bir bilinç yaratma amacı da öne çıkar.

Çalışmamıza Aysel Özakın'ı seçmemizin en önemli nedeni yazarın Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olarak kabul edilmesine rağmen bu zamana kadar feminist edebiyat eleştirisi bağlamında Özakın'a has bir akademik çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Şimdiye kadar, yazarın Türkçe yayımlanan bütün eserleri üzerine sadece Özge İzer'in hazırladığı *Aysel Özakın'ın Roman ve Hikâyelerinde Sosyal Meseleler* başlıklı yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde feminizmin tanımı ve feminizmin tarihsel gelişimi üzerinde duruldu. İkinci bölümde feminist teoriler, feminist edebiyat eleştirisi ve feminist felsefeye değinildi. Üçüncü bölümde Aysel Özakın'ın hayatı, sanatçı kişiliği ve eserlerinin kısa tanıtımı yapıldı. Son bölümde ise, tezin esas amacını oluşturan toplumsal cinsiyet, cinsellik, ataerkillik, korku, aile, özgürlük ve eşitlik gibi feminist

kavramlar ele alındı ve örneklendirildi. Tezin gövdesini oluşturan bu başlıklardan sonra sonuç ve kaynakça kısmı yer almaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana rehberlik eden, bilgi birikimiyle farklı açılardan bakmamı sağlayan, gerek tez konusunun tespitinde gerekse tezin yazım aşamalarında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen, samimiyeti ve güler yüzüyle her zaman bana yol gösterici olan danışman hocam Prof. Dr. Abdulmecit CANATAK'a teşekkür eder, minnet ve şükranlarımı sunarım.

Her daim güler yüzlü ve ilgili olan Prof. Dr. Selma BAŞ'a, fikir, öneri ve deneyimlerini benimle paylaşarak tezime kıymetli katkılar sunan Doç. Dr. Tahir ZORKUL'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca, tez yazım sürecinde yaptığımız sohbetler ile ufkumu açan, bilgi ve birikimini benimle paylaşan Dr. Serdar ÇAGIRGA'ya teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak, hayatım boyunca maddi ve mânevi desteklerini her zaman hissettiğim aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Abdurrahman UYAR

VAN-2021

GİRİŞ

1970 sonrası Türk roman ve öykücülüğün önemli kadın yazarlarından olan Aysel Özakın, 1974 yılında Sabahattin Ali Öykü Yarışması'nda "tek başarılı öykücü" seçilir, 1978 yılında *Alnımda Mavi Kuşlar* ile Madaralı Roman Armağanı alır. Özakın, kendine özgü roman ve öykücülüğüyle Türk edebiyatına önemli katkı sağlamış bir yazardır. Dolayısıyla, yazarın üretkenliğinin tanıtılması ve Türk edebiyatındaki yerini ortaya koymak bu çalışmanın temel hedeflerindedir. Eserlerinde ataerkil düşünceler, aile baskısı, toplumsal gelenek ve görenekler, dini tabular ve çevrenin kadına bakışı, kadının toplumdaki yeri, örf ve adetlerin geniş yer tutması, Özakın'ın eserlerini çalışma konusu seçmemizde etkili oldu.

Aysel Özakın'ın eserlerinde feminizmin izlerini sürmek için feminist teorilerin geçirdiği evreleri irdeledikten sonra feminist bir yaklaşımla roman ve öykülerine yolculuk yapmak tezin temel amacını oluşturmaktadır. Eserleriyle ve düşünceleriyle feminizme büyük katkısı olan Özakın'ın eserlerinde toplumsal cinsiyeti feminist edebiyat eleştirisi ışığında nasıl ele aldığını tespit etmek tezin bir diğer amacıdır.

Bu çalışmada Aysel Özakın'ın roman ve öykülerini feminist kuram ve eleştiri yöntemi ile değerlendirmeye çalıştık. Kadının toplumdaki konumu, özgürlüğü ve eşitliği temel alınarak feminist bir yaklaşımla çözümleme gayreti içinde olduk.

Araştırmamızda genel itibarıyla feminist düşünceyi, erkeğin baskın olduğu toplum içerisinde kadının ötelenmişliği, tutsaklığı, sindirilmişliği ve ötekileştirilmişliğinin yanı sıra, bu olguların kültüre yansımaları ve kadın-erkek düşünce dünyası, doğası, kadının geçmişten günümüze yaşam serüveni üzerinde duruldu. Feminist eleştiri disiplinler arası olduğu için, Aysel Özakın'ın eserlerini değerlendirirken; Liberalizm, Sosyalizm, Marksizm, Radikalizm, Postmodernizm gibi farklı disiplinlerin feminist anlayışlarını da irdelemeye çalıştık.

Kadının erkek egemenliğine dayalı bir toplumda var olma, kimlik sahibi olma mücadelesini veren feminizm, ön yargılar karşısında kimlik sahibi olmayı şiar edinen, kadınların meşru haklarına ulaşmada mücadele eden bir başkaldırı

yaklaşımıdır. Ülkemizde yakın döneme kadar hem sosyal hayatta hem de yazın sahasında kadın, hep ikinci planda olmuş; kadının yeri evi olarak görülmüştür.

Feminizm, kadın erkek arasındaki eşitsizliği gidermek, iktidar ilişkisini yeniden düzenlemeyi amaçlayan harekettir. Cinsler arasında eşitlik ve özgürlük anlayışının toplumda egemen olması için mücadele verir. Feministler, kadınların tıpkı erkekler gibi yaratının bir kulu olduklarını ceza yönünden aynı muamele, ödül yönünden ise hiçbir hakka sahip olamamalarının mantığını eleştirirler. Kadınların eğitim, hukuk, ekonomi ve politika gibi temel haklardan uzak tutulmasının sebebini araştırırlar. Feministler, kadınların ahlaksal ve zihinsel yönden erkeklerden geri kalır yanlarının olmamasına rağmen yapılan haksızlıkların giderilmesini isterler.

Toplumda ataerkil düzenden dolayı “kadın” sorunlarla karşı karşıya kalır. Bu sorunlardan en çok cinsiyet merkezli kadın-erkek eşitsizliği öne çıkar. Bundan dolayı da kadın sorununu yazarların eserlerinde işlemesi son derece de haklı bir sebep olur; çünkü toplumda kadınlar erkeklerin egemenliğinde yaşayan, kendilerine yer bulamayan, dışlanan, ötelenen ve bazen de yok sayılandır. Bir toplumda kadınların kimlik arayışı içerisine girmesi ve yazarların da eserlerinde bu olguyu işlemesi doğal ve olması gereken bir durumdur.

Günümüzde dahi birçok ülkede kadın, hâlâ tek başına bir kimlik sahibi olarak görülmez ancak bir erkekle hayatı paylaştığında onun aracılığıyla kimlik kazanır. Bir başka deyişle kadın erkekle var olur zihniyeti günümüzde de devam ettiği bilinmektedir.

1942’de doğan Özakın; öğretmen, akademisyen, yazar, şair ve ressam olarak hayatı deneyimlemiştir. Özakın, hem eserlerinde hem de yaşantısında inandığı doğrulardan vazgeçmeyen, insan onurunu zedeleyen toplumsal normların karşısında duran, eserlerinde yeri geldikçe gerçekleri ifade etmekten çekinmeyen, aksaklıkları dile getirmekten uzak durmayan ve toplumda sözcü görevi üstlenen bir yazardır.

Özakın, hem öğretmen olarak çalıştığı dönemde hem de yurt dışı esareti döneminde özgürlüğü, eşitliği ve insan haklarını öne çıkarır. 25 yıllık yurt dışı esareti yaşamasının sebebi de Almanya’da verdiği röportajdan kaynaklanır. O, darbelerin olduğu dönemde toplumda yaşanan sıkıntıları dile getirmekten uzak durmaz. Özakın, dönemin politik durumuna eserlerinde sıkça yer verir. Bütün eserlerinde toplumun

sözcülüğünü yapar. Ezilen, hor görülen ve dışlanan kişilerin savunuculuğuna soyunur. Özakın'ın eserlerinde kadın hakları üzerine temellendirici bir üslup seçtiği metinler de az değildir.

Feminist edebiyat eleştirisinin odaklandığı nokta olan kadına ait söylem, dil ve üslup Özakın'ın roman ve öykülerinde sıkça görülür. Bu yönelimin, 1960'lardan sonra Amerika ve Avrupa'da feminist edebiyat kuramının yeniden alevlenmesiyle ilgili olduğu söylenilebilir. Nitekim yeniden kadın sorunsalı özellikle yüksek sesle tartışılan bir konu olur. 1970'lerden sonra edebiyat sahasında var olan Özakın'ın bu harekete destek verdiği eserlerindeki pasajlarda rahatlıkla görülür. 1950 ile 1980 döneminde Türkiye'de darbelerden kaynaklı toplumdaki aksaklıkları da metinlerine serper. Özakın'ın Batı'da başlayan İkinci Dalga Feminizm Hareketi'nden oldukça etkilendiğini de söylemek mümkündür.

Özakın'ın eserleri, feminist eleştiri kuramı açısından ele alındığında yazarın bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak kahramanları aracılığıyla kadının “öteki” konumuna değinir. Öteki'yi ustalıkla kaleme alan yazar; haksızlıkları, eşitsizlikleri, tutarsızlıkları ustalıkla kurgular. Bazen kendi hayatından kesitler de sunar. Özakın, eserlerinin kurgu olduğunu söylemekle beraber gerçek yaşanmışlıkları da kaleme aldığını söyler.

Özakın'ın eserlerinde kadın kahramanlar, sosyalist dünya görüşüne yakın kişilerdir. Toplumcu–gerçekçi bakış açısı eserlerinde öne çıkar. Kahramanları toplumsal normların dışına çıkan, erkeklerin egemenliğine kafa tutan sıra dışı, mücadeleci ve gerçekçi kadınlardır. Bunun yanı sıra kadın kahramanları belirsizlik, arayış ve yalnızlık içinde olan feminen kişilerdir.

Çalışmada Aysel Özakın'ın Türkçe yayımlanmış *Gurbet Yavrum* (1975), *Alnında Mavi Kuşlar* (1978), *Genç Kız ve Ölüm* (1980), *Mavi Maske* (1988) *Güzellik Acısı* (2005) adlı romanlarının yanı sıra; *Sessiz Bir Dayanışma* (1976) ve *Kanal Boyu* (1981) adlı öyküleri esas alındı. Çalışmanın sınırlılığı ise yazarın başka dillerde yayımlanmış olan eserlerinin incelenemeyecek olmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FEMİNİZM VE FEMİNİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Feminizm kavramının bugüne değin tam anlamıyla herkesçe kabul edilen bir tanımı yapılmamıştır. Bazıları bu kavramın Latince *femina* yani dişi, kadın kelimesinden türediğini savunurken feminizmi sadece diğer 19. yüzyıl ideolojik “izm”ler gibi değerlendirenler de vardır. Yazar ve aktivist Rebecca West 1913’te bir tanım önerir: “Şahsen feminizmin tam olarak ne olduğunu asla bulamadım. Tek bildiğim beni kapı paspasından ayıran hissiyatları ifade ettiğimde insanların bana feminist dediği” şeklindedir (Gaag, 2018:19).

Feminizm, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde: “Toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı, kadın hareketi”¹ şeklinde tanımlanır.

Feminizmin ne olduğu ile ilgili birçok farklı görüş vardır. Feminizm, kadın ile erkeğin cinsiyet hiyerarşisi baskısının sona ermesi ve toplumsal cinsiyet tutumlarının aynı değerde olması için toplumun değişimini amaçlayan bir düşüncedir. Dünyanın farklı yerlerinde kadına yönelik cinsiyet ayrımının farklı boyutlarda devam ettiği bilinmektedir. Burada toplumların birbirinden bağımsız kültürel yapılarının etkisi olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. “Feminizm, kapitalist-ataerkil güdümlü bütün insanlara zarar veren ekonomiyi, kültürü ve toplumu, kadınların yaşamını etkileyen ataerkil toplum ilişkilerini eleştirinin merkezine koyar ve bunların değişimi için gerekli olan eylem stratejilerini var etmeye çalışır” (Notz, 2018:13).

Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* adlı eserinde feminizmin kökleri 19. yüzyıla ait olduğunu ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren geliştiğini söyler. Ona göre feminizm, kadınlar için erkeklerle eşit sosyal ve politik hakları isteyen bir öğretilerdir. Fırsat eşitliğini savunan ve cinsel ayrımcılığın son bulmasını isteyen feministler aslında kadınların geçmişten beri erkeklerin sömürüsüne, istismarına ve tahakkümüne maruz kaldıkları uzun bir tarihi dönemin olduğunu da dile getirirler. Yüzyıllar boyu erkeklerin sömürüsüne katlanan kadınların 20. yüzyıldan itibaren az da olsa bir mücadele içerisine girdiği söylenebilir (Cevizci, 1999: 340).

¹ <https://sozluk.gov.tr/>.

Britannica Ansiklopedisi'ne göre feminizm; toplumda kadın veya erkeğin cinsiyet anlamında birbirlerine üstünlüklerinin olmadığı bunun yanı sıra sosyal, ekonomik ve politik eşitliğinde de inanılması anlamlarını da taşır. Bu tanıma göre her insan feminen bir düşünceye sahip olabilir. Feminist düşüncenin özel alanda uygulanabilir olması en önemli durumlardan biridir. Ekonomik, politik ve sosyal alanda kadının özgürleşmesi tabii ki de önemlidir; fakat özel alanı kapsamadığı sürece tam anlamıyla özgürleştiği söylenemez. Kadınlara erkeklerin baskısından, vasiliğinden uzak özgür ve özerk bir mecrada kendileri olabilme fırsatı verildiğinde o zaman kadınlar için özgürlüğe giden yolun önü açılmış olacaktır. Feminist hareketlere rağmen bugün hâlâ dünyada kadın ve erkeğe yaratıcı tarafından farklı roller verildiğini söyleyen azımsanmayacak sayıda insanların olduğu bilinmektedir. İnsanların kadın ve erkek için biçtiği rollerin “Tanrı” tarafından verildiği inancı da son derece yanlış bir kanıdır. Etrafımıza baktığımızda ya da toplumsal yaşantının olduğu her bölge veyahut her coğrafyada farklı normlar ve rollerin olduğu görülmektedir. Bu roller, Tanrı'nın coğrafyaya ayrıcalık yapmayacağı düşüncesinden yola çıkarsak tamamıyla toplumun yüklediği beklentilerdir (Notz, 2011: 12).

Gordon Marshall'a göre, Feminizm: 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan cinsler arasındaki eşitliği savunan ve kadın haklarının daha geniş bir perspektifle ele alınmasını sağlayan bir toplumsal harekettir. Kavram, 1900'lü yılların başında kadınlara oy hakkı, eğitimde eşit fırsatlar verilmesi ve kamusal alanda çalışma olanağına sahip olmaları için mücadele veren ve kampanya yürüten kişiler için kullanılan bir tabir olmuştur. 1920'de ABD'de ve 1928'de Britanya'da kadınların oy hakkının kazanılmasından sonra, ev içi işlerinde ve kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olma feministlerin hedefleri arasında olmuştur. Bu bağlamda kadınların özel alandaki konumlarını yaşanılabilir kılmak ve kadınların erkeklerden farklılıklarının iyileştirilmesini amaçlayan bir hareket (Marshall, 2005: 240) olarak da açıklanmıştır.

Feminizmin ikinci kuşağıyla daha önce sorgulanmayan felsefi unsurları elde ettikçe özellikle üstünde durulan sosyal eşitsizliklerden daha fazla şeyler için yoğun bir teorik çerçeve kazanmaya başlar. Feministler, kadın ve erkek ilişkilerinde dezavantajlı durumda olan tarafın kadınlar olduğunu ve bunun uzun bir tarihi olan

ataerkil toplum yapısının derin köklerinden kaynaklandığını öne sürerler. İşte bu noktada feminizm ideolojik yapılara yönelir. İlk ortaya çıkışından sonra derin bir farklılığa doğru yönelir. Sosyal eşitlik talebiyle yola çıkan feministler, son yüzyılda kadınlarla erkeklerin aynı amaçların yolcusu olmadıklarını ileri sürerler. Kadınların özü itibariyle farklı bir yapıda olduğunu dişil bir dil, hukuk ve felsefe geliştirilmeleri gerektiğini söylerler (Cevizci, 1999: 340-341).

Feminizm teriminin kullanımı 18. yüzyıla kadar geriye gitmektedir. Tarihsel süreç içerisinde kavramın birbirinden farklı tanımlarıyla karşılaşırız. Toplumdan topluma, kişiden kişiye değişik tanımlarla günümüze kadar tartışması devam etmektedir. Kavramın tanımına ilişkin görüşler zamana ve dönemin siyasetine göre de değişiklik göstermiştir. Mojab'a göre "Feminizm, devlet gücü ile birkaç ülkede on yıl boyunca sosyalizm inşasına rehberlik eden Marksizm'in aksine, eşit hak talebiyle yola çıkan kadın hareketleri üzerinden ataerkinin kapitalist devlet sınırları içinde reforme edilmesine görünür şekilde katkıda bulunmuştur" (Mojab, 2008: 15). "Feminizm, Aydınlanmanın ve onun burjuva demokratik devrimlerinin hem ürünü hem de üreticisidir"(Mojab, 2008: 15).

Joanne Naiman, *Marksizm ve Feminizm* adlı eserinde feminizmi kadınların kurtuluşu ve uğraşı şeklinde tanımlar: Yazar, feminizmi kısaca kadınların sorunları çevresinde savaşı bağlanma olarak anlıyor. Ona göre, feminist kuramla uzaktan yakından uğraşmadığı halde kendini feminist olarak gören kadın az değil. Kimileri içinse, kadınların kurtuluşu için her teorik ve pratik uğraşı, feminizmdir. (Naiman, 1988: 54).

Kavramın çok geniş bir şekilde ifade edilmesi 1960 ve 1970'li yıllarda kadın hareketlerinin ortaya çıkmasına bağlanır.

Gissela Notz'a göre, "Feminizm tanımı Federal Almanya Cumhuriyeti'nde ve diğer Batı Avrupa ülkelerinde 1970'lerdeki yeni kadın hareketleri ile popülerlik kazanmıştır. Kavram, kadınlar arasında kendilerini etken cinsel bir varlık olarak tanımlamanın ve ayrımcılığa karşı durmanın 'etiket' fonksiyonunu üstlendiğini belirtir" (Notz, 2011: 12).

Berktaş, "Geniş anlamda feminizmin temelinde, kadının erkek ile eşitliği; başka bir deyişle kadınların, özgür bireyler olarak ortak nitelikleri açısından erkekler

ile eşit değere sahip oldukları fikrinin yattığını söyler. Bu temel değerler eşitliği fikrinden, bir hak eşitliği talebine ulaşılır” (Berktay, 2015: 166).

Arat, konuya bir başka açıdan yaklaşır. Yazara göre, “Feminizm, cinslerin (kadın ve erkeğin) eşitliği kuramına dayanan eşit haklar isteyen temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal akımdır” (Arat, 2017: 29).

Emine Öztürk, feminizmin özellikle Avrupa’da kadının tarih boyunca ezilmesinden, hor görülmesinden, kutsal olan her şeyden uzak tutulmasından, aile ve toplum içinde herhangi bir hakka sahip olmamasından, insani değerlerden uzak tutulmasından sonra; dünyada başlayan birçok değişimden beklentileri karşılamayan ve bunun üzerine kadınların doğal haklar bildirgesinden yola çıkarak 18. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar atıkları adımlar ve birden çok kollara ayrılan felsefi ekol ve kuram olduğunu söyler (Öztürk, 2011: 23-24).

Öztürk, kavrama sosyolojik açıdan da yaklaşır. Feminizmin, doğal haklar doktrininden yol alan kadının aile ve toplum içinde konumunun değişmesi, kamusal haklara sahip olan her erkek gibi kadınlara da tüm hakların verilmesi, ev içi işlerde erkekle ortak bir iş bölümü yapılması, aile ve toplum içinde kadına uygun ortamların sağlanması gerektiğini savunan; toplumsal hareketlerde fiili olarak yer edinmesini ve sosyolojik araştırmalara konu olan bir sosyal vaka olduğunu belirtir (Öztürk, 2011: 23-24).

Feminizmler tarihi adlı kitabında Rochefort, feminizm kavramını kadın hakları, düşünce ve hareket özgürlükleri adına girişilen bir mücadele olarak tanımlar. Bu mücadelede kadının toplumda ikinci planda tutulduğu, bastırıldığı, zorbalığa maruz kaldığı ve erkeğin yanındaki yardımcı eleman dahi olamayan ikincil konumlarını sorguladığını ve bunun yanı sıra cinsiyet normları da hedef aldığını belirtir. Feminizmin öncelikle kadını merkeze aldığını dile getirirse de genel manada sınıflandırılmış eril ve dişil tanımlarını, kadınlık ve erkeklik ilkelerini de ele aldığını ifade eder (Rochefort, 2020: 7).

Genel olarak yapılan bu tanımlamalara bakıldığında feminizme, farklı anlamlar yüklenilebildiği ve farklı ideolojilerle beraber yeni düşüncelere, değerlendirmelere açık olduğu söylenebilir. Kadın, hayatın her alanında var olduğu

görüŖüyle ekonomide, siyasette, toplumsal yaŖamın her yerinde vardır; bu nedenle toplumsal yaŖamın her zeresinde feminist bir yaklaşımın olması da olağandır.

Buraya kadar feminist yazının zengin külliyatında kendine yer bulan önemli isimlerin feminizm tanımlamalarını öne çıkardık ancak açıktır ki genelde toplumsal olguların özelde ise feminizm olgusu tarihsel olarak inşa edilmiştir. Bu bağlamda, feminizm olgusunun tarihsel gelişiminin ortaya konulması elzemdir. Başka bir deyiŖle, feminizmin anlamını belirginleŖtirmek tarihsel gelişimini incelemekten geçmektedir.

Paleolitik (Yontma TaŖ) Çağ'da kadın ile erkek ortaklaŖa hareket eder, ortaklaŖa yiyeceğini elde eder ve tüketirdi. Fiziksel ve biyolojik yönden kaynaklı kadın, erkeğe göre bir adım geride denirse de kadın hayvansal besinleri ve bitkisel ürünlerin hazırlanmasında etkin rol alırdı. Bu da her iki cinsin ortak tüketimine katkı sağlamaktaydı. Ayıriyeten kadınlar doğurgan özelliklerinden ötürü de çok önem verilen bir konumdaydı. Bu dönemde kadınlar düşünsel yönden de erkeklerden geride değildi. (Erbil, 2015)

Bireylerin toplumdaki varlığı kadına bağlanır. İnsanoğlunun devamlılığı için kadın ve erkek birbirine muhtaçtır. Devamı sağlayan da doğurgan özelliğiyle kadındır. Topluluk da varlığını, dışının doğurgan niteliğine borçludur. Bu nedenle, cinsel kimliğiyle toplumsal yaŖamı var eden kadının korunmasına ve çoğalmasına özen gösterilmiştir. Bu bağlamda mağara duvarlarına çizilen resimlerde kadının üreme fonksiyonu öne çıkarılarak korunup kollanmasıyla ilgili işaretlere de rastlandığı belirtilir (Erbil, 2015: 24).

Üst Paleolitik dönemde kadının konumuyla ilgili Erbil, "O, bu aşamada da diğerlerinde olduğu gibi toplumsal yaŖamın devamını sağlayan devindirici bir güçtür. Gücünü doğurganlığı ve besin edinmede üstlendiği rolden almaktadır. Üst Paleolitik'te besin edinme etkinliğindeki rolü biraz daha artmış ve alanı terziliği de kapsayacak Ŗekilde genişlemiştir" (Erbil, 2015: 34) der. Erbil'in değindiği Ŗu tümceler bu dönemde kadının konumunu özetler mahiyettedir: "Grup seksinin egemen olduğu klan dışı evlilik koŖullarında biyolojik babalık durumunun belirsizliğine karŖın, onun analığının apaçık olması, pozisyonunu daha da

güçlendirmektedir. O, toplumun itibarı yüksek, değerli bir varlığıdır” (Erbil, 2015: 34).

Kadının doğurgan yapısından öte zihinsel yetenekleri ve el becerileriyle erkekten farklı olmadığı bilakis Paleolitik Çağ’da da değer sahibi olduğu görülür.

Mezolitik dönemde de kadının toplumun en önemli bireylerden biri olduğu bilinmektedir. Kadının her çağda olduğu gibi Mezolitik dönemde de değerinin paha biçilemez olduğu görülse de maalesef eril hâkimiyet kadına hak ettiği değeri tam anlamıyla vermemiştir. “Bu dönemde kadının ekonomik ve toplumsal yaşam içinde egemen rolü ve konumu öylesine güçlüydü ki hem doğurganlık hem de besin edinme etkinliğinden uzaklaşmak durumunda kaldığı yaşlılık dönemlerinde bile büyük bir değer kaybına uğramıyordu. Çünkü onun hâlâ koruyucu bir işlevi vardı” (Erbil, 2015: 39).

Tarihin Cinsiyeti adlı eserinde Berktay, feminizmin tarihine bakmak için kadın tarihine bakmak gerektiğini belirtir. Ne var ki kadın tarihi sosyal tarihçilerin alanına girmesine rağmen yeteri kadar değerlendirmeye alınmamıştır, der. Toplumda insan ilişkilerini ve değişim süreçlerinin etkilerini ölçmek, değerlendirmek, analiz etmek sosyal tarihçilerin araştırma konuları arasındadır. Bu araştırma konularına kadının konumunun dâhil edilmesi diğer birçok insani ilişkiler konusuna oranla daha kolaydır. Fakat kadın tarihi günümüze kadar mevcut iktidar yapılarının hizmetinde olan sosyal tarihçilerin ana malzemesi olmamıştır. Bilakis kadın tarihi iktidarlar tarafından engellenmiş, göz ardı edilmiştir. Sosyal tarihçiler de mevcut durumu görmezden gelerek kadınlara dikkat çekmemişlerdir. Cinsiyet ayrımı ve toplumsal cinsiyet gibi önemli kavramları göz ardı etmişlerdir. Sosyal tarih, toplumsal cinsiyet farklılığını ekonomik çerçeve ile açıklanabileceğini iddia ederken toplumsal cinsiyeti ise başlı başına araştırma konusu yapmayı gerek görmez. Sonuç olarak sosyal tarihin kadınları kendi özgül deneyimlerini yok sayar ve bu da kadını görünmez kılar (Berktay, 2010: 24-25).

14. yüzyılda kadın hakları için mücadele veren en önemli yazar ve filozoflardan biri Christine de Pizan’dır. Pizan, bu Çağ’ın en önemli kadın şairi ve hümanisti olarak kabul edilebilir. Çok tanınan eserlerinden biri olan *Livre de la Cite des Dames*’dır (Kadınlar Şehri Kitabı). Pizan, toplumsal ve sosyal rollerin ihya

edilmesinden öte kadınların, erkeklerin cinsel saldırılarına ve sözlü şiddetlerine karşı tepki vermelerini ve savunmaya geçmelerini istemiştir.

“Tarih yazmak erkek işidir” düşüncesinin hâkim olduğu neredeyse 1700’lü yıllara kadar kadın deneyimlerinin kayıt altına alınmadığı bilinir. Ondan dolayı da kadın mücadelesini 1700’lü yıllara kadar geçen süreci anlatan kaynaklar maalesef bulunmamaktadır. Var olan kaynaklarda da kadın mücadelesini aktaracak yeterli bilgiye ulaşmak güçtür. Erkek yazarlar sonuç olarak kadın mücadelesini kayıt altına alacak kadar değerli görmedikleri savı da ileri sürülebilir. Rönesans’a kadar kadınlara bazı haklar verilse de maalesef kadının çıkarı için verilmediği ortadadır. Erkeklerin menfaatine yarayan hakların kadına verilmesinin altında iyi bir anne ve eş olmaları vardır. Kadına verilen eğitimin amacının altında da kadının bilgi birikimli bir anne ve eş olmaları yatar. Eşitlik, özgürlük, miras ve birey olma gibi temel haklar verilmemiştir. “Doğal haklar geleneğinden gelen feminist kuramcılar, kadınların birer vatandaş olarak erkekler ile aynı temel haklara sahip birer ‘insan’ olduklarını ileri sürerler” (Donovan, 2016: 29).

17. yüzyılda İngiliz feministler iç savaştan kaynaklı başlayan değişimden yararlanarak broşür dağıtır ve bu değişimi fırsat bularak kadının konumunu irdelemeye başlarlar. Kadının üstlendiği her şeyi konuşma konusu yapmaya erkeğin mutlak güç sahibi olduğu kanısını tartışmaya ve erkeklerin eşleri üzerinde hak sahibi olmasına karşı çıkarlar. Hatta bu dönemde sadece isteklerini dile getirmekle kalmayıp aile yapısını sorgulamaya, değerleri değiştirmeye, ataerkil aile kurallarını yıkmaya başlayıp cinsiyet ayrımının olmadığı topluluklarda yaşamlarını idame ettirmeye başlamışlardır. Yine bu dönemde kadınlar eğitim için mücadele vermiş erkeklerle aynı yetiye sahip olduklarını dile getirmiş, yükseköğrenim hakkına da sahip olduklarını ve bundan dolayı da taleplerinin yerine getirilmesini istemişlerdir. Kadının, toplumsal yaşamının hiçbir yerinde özne olmadığı; mülkiyet, çocuk, miras gibi haklardan yoksun bırakıldığı bilinmektedir. Blackstone’nun ilk olarak 1765-1769 yıllarında yayımlanan *İngiltere Kanunları Üzerine Yorumlar* adlı eseri, kadının hiçbir yasal ve kamusal varoluşunun bulunmadığı görüşünü kural haline getirmiştir. (Donovan, 2016: 25).

18. yüzyılda feministler, dünyada başlayan devrim dalgalarının etkisiyle söz sahibi olmaya ve kazanımlar elde etmeye başlamışlardır. Özellikle Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde (1776) geçen şu sözler feministler için bir ışık olmuştur: “Bütün insanların eşit yaratıldıklarına; yaratıcıları tarafından onlara hayat, özgürlük ve mutluluğu arama hakkı gibi geri alınamaz bazı haklar verildiğine inanıyoruz.” Bu bildiriden yola çıkan kadınlar var olan haklarını aramaya, irdelemeye başlarlar.

Bununla beraber İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde: “İnsanlar, haklar bakımından özgür ve eşit doğar ve yaşarlar. Sosyal farklılıklar ancak ortak faydaya dayanabilir. Her bir politik birleşmenin amacı, doğal ve dokunulamaz insan haklarını korumaktır. Bunlar; özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya karşı direnme hakkıdır.” Bildiriden yola çıkarak insanların özgür oldukları ve eşit bir biçimde yaşamaları gerektiği, egemenliğin bir kişi ya da grubun elinde bulunamayacağı, ortaya konulmuştur. Bu da kadınlar için özgürlük ve eşitlik noktasında yol gösterici olmuştur.

1790'da Massachusetts'de Amerikalı Judith Sargent Murrey, *On The Sexes (Cinsiyetler Arasındaki Eşitlik Üzerine)* adlı eserini yayımlar. 1791 yılında Fransız Devrimi sırasında Olypes de Gouges, *Kadın Hakları* adlı metnini bir el broşürü olarak hazırlar. 1792'de Mary Wollstonecraft, Feminist teori tarihindeki ilk ve en başat olan çalışma *A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Savunusu)* adlı eserini yayımlar. İlk Feminist kadın hareketi, özü itibarıyla kadınlara yönelik politik ve hukuksal ayrımcılığın olduğu alanlarda kadınların eşit haklara sahip olması gerektiğini savunur, bu eşitsizliklerin ortadan kalkması için de kadın mücadelesine vurguda bulunur.

18 ve 19. yüzyılda sanayileşme ile beraber toplumda değişim başlar. Bu değişimden en çok kadınlar etkilenir. Kadınlar, sanayileşmenin getirdiği kapitalizmle beraber toplumda ikinci plana atılır. Sanayinin gelişimi aile yapısının yeniden düzenlenmesine de sebebiyet verir. Toplumda çekirdek aile modelinin yaygınlaşmasına en büyük etken kapitalizm olur. Çekirdek aile yapısında evin erkeği; geçimi sağlayan, iktidar gücü elinde bulunduran bir kimlik kazanır. Kadın ise evde geri hizmet işlerinde çalışan, pasifleştirilen ve toplum dışına itilen bir birey olur.

19. yüzyılda kapitalist sistemin küresel ölçekte yayılmasıyla sömürünün en uç noktalara ulaştığı dönemdir. Bu yüzyılda kapitalizmden kaynaklı emperyalizm ve sömürgecilik sınır tanınmaz hale gelmiştir. Özellikle büyük güçler arasındaki rekabet artmıştır. Bu da emekçi insanların daha da fazla sömürülmesine neden olmuştur. Zaten geçimini sağlamakla zorlanan aile, mecburi ev içi işleri de yapmaya başlar, bu da kadını bedava işçi yapmaktan öteye götürmez.

Yine 19. yüzyılda kadınların iş bulamayışı ve çalışan kadınların da düşük ücretlerle çalıştırılması, burjuva denilen kadın kesiminin de sosyal siyasi ve ekonomik haklardan yoksun bırakılmasıyla beraber Avrupa'da feminist eylemler görülmeye başlamıştır.

Feminizm, 19. yüzyılda, kadınların ötekileştirildiğine ve dışlandıklarına ilişkin kanı arttıkça topyekûn bir hareket haline gelir. Harekete “féminisme” adını veren kişi toplumbilimci ve ütopyaçı sosyalist Charles Fourier'dir (1837). Fourier, 1800'lü yılların başında kadın haklarının genişletilmesini ister. Bütün toplumlarda kadınlara adaletle davranıldığı takdirde ilerlemenin olacağını öne sürer.

Notz, Fourier'in düşüncelerini şöyle yorumlar: “Fourier'in ütopyası, yoldaşlık temeline dayanan ve kendisinin sıklıkla “harmoni” olarak tanımladığı bir toplumsal düzendi. Harmoni, yalnızca bir ekonomik birliktelik değil, aynı zamanda sevgi birlikteliği de olmalıdır” (Notz, 2018:36) der. Notz, toplumda kadın ile erkek tamamen eşit şartlara sahip olmaları gerektiğini belirtir. Fourier, bireylerin düşünceleri hangi yöne doğru olursa olsun özgürce hareket olanağı olmalı, der. Birey, ister çalışır, ister sever veya eğlenir; buna kendisi karar vermelidir, der (Notz, 2018: 36).

19. yüzyılda kadınlar, erkek egemenliğinden kurtulmak için ve kendi egemenliklerine duyarlı olabilmeleri adına kadınlara has yayımlar yapan kadınların gazetesi (la Gazette des Femmes, 1836-1848) ile bildiriler yayımlarlar. Yine bu dönemde kadınlar, Leon Richer Kadın Hakları Derneği'ni kurarlar (Ligue du Droit des Femmes 1869). Dernek, ardından Kadın Hakları (Le Droit des Femmes) adlı dergiyi çıkartıp kadınların mücadelesini yayım aracılığıyla yol alırlar.

19. yüzyılda kadınların ilk siyasi eylemi köleliğe karşı yapmış oldukları protestodur, devamında “Duygular Bildirgesi”ni yayımlarlar. Bu bildirmede oy

kullanma ve eğitim gibi temel haklar savunulur. 19. yüzyılda kadın hareketinin birinci kuşağında eşitliği öne çıkaran maddelere odaklanırlar. Oy kullanma ve eşit ücret talebini yinelerler. Eşit yurttaş hakkından yararlanmak isteyen kadınlar, sorumluluk bakımından erkekle eşit iken; oy kullanma konusunda ise yapılan gayri insani muameleye karşı çıkarlar. Yakınılan bir başka konu ise erkeklerle aynı işi yapmalarına karşın aynı ücreti almamalarıdır. 1886 yılında John Start Mill kadınlara oy hakkı talebini ifade eden ilk kişidir. 1900'lü yıllardan sonra Kanada, İngiltere, ABD, Türkiye, Fransa, Hollanda ve İsviçre gibi devletler kadınlara oy hakkı tanırlar. 1960'lardan sonra feminist ikinci kuşak karşımıza çıkar. İkinci dalga olarak da anılan hareket, kadına özgü sorunları sorgulamaya açar.

Sibel Özbudun *Niçin Feminizm Değil adlı* eserinde feminizmin tarihsel gelişimini ifade ederken kadın cinsinin Antik Çağ'dan günümüze kadar tartışılan bir konu olduğunu iddia eder. Yeryüzüne inen birçok peygamber ve birçok düşünürün görüşlerinde, kadınların konumlarını irdelediği ve fikirler yürüttüğü söylene de sonuç itibarıyla arpa boyu kadar yol alınmadığını belirtir.

Kadın cinsi, insan nüfusunun yarısını oluşturduğu vefakat uygarlık tarihi boyunca tüm toplumlarda ikincil konumda, Patriyarkalizm'in (ataerkillik, babahanlık) baskısı altında yaşamak durumunda kaldığı için kadının toplumsal konumu Antikçağdan bu yana, insanlığın üzerinde düşündüğü bir konu olagelmıştır. Pythagoras'dan Platon'a, Hz. Muhammed'den Paracelsis'e birçok filozof, birçok doktrin-yapıcı kadın ve toplumsal konumu üzerine bir şeyler söylemiş, bir şeyler öngörmüştür. Kuşkusuz kadınlar arasında da kendi konumları üzerinde düşünenler olmuştur ne var ki, toplumsal iletişim ağının denetiminin dışına düşmüş olmakla seslerini kendi toplumları içinde dahi duyurabilmiş değillerdir bunlar (Özbudun, 1984: 6).

Tarihsel süreçte kadınların ezildiği ve boyunduruk altında tutulduğu bilinen bir gerçektir. Erkek egemenliğinde kadınların ideolojik olarak ezilmekle beraber sömürüldüğü de bilinmektedir. Feminizmin ikinci kuşağı uzun bir süre kadının hakiki anlamda toplumda yer almadığından dolayı ezilmişliğiyle ilgilenir. Hukuki, ideolojik ve politik yönlerden ezilme nedenleriyle de meşgul olmuşlardır. Toplumda erkek egemenliğinin her yöne kök salmış olması, toplumun hücrelerine sızması ve en önemlisi de sistematik bir şekilde kadını yok sayan uygulamaların olduğunu gören feministler, nesnel bir temel arayış içine girmişlerdir. Cinsiyet ve sınıfsal egemenlik biçimlerinin karşısında gereğini yapmaya çalışan feministler, toplumda çeşitli alanlarda kadının ayrımcılıklarla karşı karşıya olduğunu ileri sürerler. Bu ayrımcılıkların toplumun derininde yapısal olarak işlendiğini de ifade ederler. İkinci

kuşak feministler; genel insani değerler ve soyut kurtuluş projelerinden sıyrılarak erkeklerle kadınlar arasındaki sorunlara daha detaylı bakmışlardır (Savran ve Demiryontan, 2020: 17).

Nasıl olur da erkek, kadını bedeni üzerinden ötekileştirir; ötekileştirdiği, değer vermediği beden içinde oluştuğunu unuttur? Hayatının başlangıcını kadın bedeni üzerinden dünyaya geldiğini bilmez mi? Bu anlamda erkeğin kadını dışlaması kabul edilebilir değildir. Bu anlamsızlığı dile getiren feministler, toplumda birçok zaman destek görmemiştir. Hayat kaynağı olan kadının eşitlik mücadelesi yüzyıllardır devam etmektedir. Bu mücadele son yarı yüzyılda epey yol alır ancak istenilen düzeye ulaştığını söylemek mümkün değildir. Bu konuda toplum dokusunun yeniden ihya edilmesiyle ilgili Cevizci (1999) şu açıklamalara yer verir:

Kadını sözde erkeğin eksik ve aşağı ötekisi olarak tanımlayan bir düşünce geleneğine meydan okuyan feminizm, o halde daha radikal bir düzeyde, dil, toplum ve kültürün erkeğin perspektifinden, eril çıkar ve arzuların evrenselleştirilmesi temeli üzerinde inşa edildiğine ve kadının tam ve gerçek temsile yeni bir toplumsal inşa temeli üzerinde ulaşılabilirliğine inandığı için, toplumsal dokunun yeni baştan düzenlenmesini ister (Cevizci, 1999: 341).

Özetle, dünyada kadın hareketinin oluşmasında birçok değişimin yaşandığı dönemlerin etkisi vardır. Örneğin, 15 ve 16. yüzyılda Rönesans hareketi ile başlayan düşüncenin canlandığı, hümanist yaklaşımın ön planda olduğu bir dönemdir. İnsanlığın yeniden keşfi olarak da yorumlanan Rönesans ile bilginin geniş kitlelere ulaşıldığı bilinmektedir. 16. yüzyılda başlayan reformlarla beraber otoriter kişi ve kurumlar sorgulamaya açılmıştır. Bu yüzyılda başlatılan reform hareketleri kadının yeryüzünde görünür kılmasına ışık olmuştur.

Kadın mücadelesine en çok fayda sağlayan Fransız İhtilali (1789-1799) mevcut yönetim şeklini değiştirmeye zorlar ve bununla beraber ciddi reformların yapılacağı toplumsal değişimin başlayacağı bir döneme de işaret eder. İhtilal ile daha çok insan hakları tartışılmaya başlanır. Bir nevi ihtilalin kadınların hak aramasına öncüllük ettiği de söylenebilir. Daha önce eşitlik ve özgürlük erkekler için söz konusu iken devrimle beraber kadın hareketinin başlamasıyla kadın-erkek eşitliği masaya yatırılmış olur. Bu hareket sayesinde kadınların toplumdaki statüsü tartışılır hale gelir. Yüzyıllardır sömürülen, sesi kısılan kadın toplumda var olduğunu bu vesileyle varlığını göstermiştir.

17. yüzyılda kadın mücadelesini gösterecek kaynakların azlığı göze çarpar. 18. yüzyılda kadın mücadelesinin etkileri görülmeye başlanır. 19 ve 20. yüzyıl, kadın hareketinin meyvelerini topladığı bir dönem olarak görülür. Günümüzde kadın hareketinin toplumun her kesiminde etkisi olduğunu kabullenmekle beraber yeteri kadar hedefine ulaştığı söylenemez. Toplumda var olan eşitsizliklerin giderilmesi için birçok sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşlarının etkin bir şekilde çalıştığı da ifade edilebilir. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması noktasında uluslararası düzeyde de çalışmaların olduğu bilinmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. FEMİNİST TEORİLER

2.1.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, 17. yüzyılda liberalizmden etkilenir. “Doğal Haklar” savunusunu yapan liberalizm, feminist görüşlerin de ortak savunusu haline gelir. Liberal feminizm, liberalizmin ilklerine dayanır. Dolayısıyla liberalizmin insan ve birey kavramına verdiği değeri feminizm de insan ve bireye verir. Liberalizm, bireyin özgürlüğünü temel alır; feminizmin de liberalizmin görüşlerine harfiyen olmasa da çok yakın görüşte olduğu bilinmektedir. Liberalizm, mevcut iktidarların, birey üzerindeki baskıyı sınırlandırmak için doğduğu bilinir; aynı şekilde liberal feminizmin de kadınlar üzerindeki baskının kırılması veya sona erdirilmesi için ortaya çıktığı söylenebilir.

Özgürlük, evrensellik gibi temel değerlerin kadın-erkek ayrımı olmadan ortak haklar olması gerektiğini savunan liberal feministler kadın-erkek eşitliğini savunur. Liberal feministlere göre, toplumun dönüştürülmesi için öncelikle kadının eğitimden yoksun bırakılmaması ve özel alana hapsedilmemesi gerekir. Yine liberal feministlere göre kadının özgürleşmesi için bilimsel bilgilere sahip olması ve erişimin olması da elzemdir.

Bilindiği üzere çok çeşitli anlamlara gelen liberal kavramı 14. yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Liberal sözcüğü, özgürlük ve hoşgörü anlamlarında kullanılmaktadır. Bununla beraber cömertlik, açık görüşlülük gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Fakat en çok özgürlük ile ilişkilendirilmiştir. Liberal feminizm diğer birçok feminist yaklaşımların ana akımı olarak kabul görmektedir. Demir, Liberal feminizmle ilgili şu açıklamalarda bulunur: “Feminist akımlarla ilgili bütün kitapların çoğunlukla söze liberal feminizmle başlamaları tesadüf değildir. Hem tarihsel olarak diğer yaklaşımlardan önce gelmesi hem de feminizmle ilgili tüm diğer yaklaşımların bir hesaplaşma ihtiyacı hissetmeleri, tüm tartışmalarda liberal feminizme öncelikli bir konum kazandırmaktadır” (Demir, 2014: 15).

Liberal feminizmi tam anlamak için liberalizmin en önemli değerlerini öncelikle sıralamak gerekir. Bunlar: birey, özgürlük, akıl, adalet ve hoşgörü'dür.

Birincisi: Günümüzde birey kavramı oldukça yaygın ve çok bilinen bir kavramdır. Birey kavramının siyasî ve toplumsal önemi çoğunlukla göz ardı edilir. İnsanlar; aile, köy, din veya sosyal grupların üyeleri olarak görülüp yaşamları ve kimlikleri genel itibarıyla bu grupların nitelikleriyle adlandırılır. "Bireycilik, her tür sosyal grup veya müşterek organ üzerinde bireyin üstün derecedeki önemine olan inancı ifade eder" (Heywood, 2013: 44).

Her bir bireyin kendi potansiyelini tam olarak geliştirme yeteneğine sahip olduğunu ileri süren liberaller, yeni bir oluşum üretme etrafında birleşirler. Liberal düşüncede bireyin rasyonel kişiliği öne çıkar. Şöyle ki; insan, zihin ve bedenden oluşur. Beden diğer canlılarla ortak yanımızdır. Görünüm olarak her ne kadar farklılık olsa da yine de biyolojik olarak benzer yönlerimizin olduğu aşikârdır. Fakat insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik zihindir. İnsanın zihinsel olarak diğer canlılardan kapasite olarak ayırt edici farkı vardır. Buradan yola çıkan liberal feministler, kadın ile erkeğin zihinsel olarak farklılıklarının olmadığını ifade edip eşitsizliği sorguya açarlar.

İkincisi: Liberaller, toplumda ilerlemenin sağlanması için özgürlüğün temel gerekliliklerden biri olduğunu ifade ederler. Bazı liberaller, daha insancıl bir yaklaşımla, özgürlüğün insan olmanın temel öğelerinden biri olduğunu ileri sürerler. Dış müdahale ile kontrol edilen bir bireyin tam anlamıyla özgür olmadığı ve insani değerlerden uzak bir hiç olduğunu da eklerler. Liberallere göre özgürlüğün toplumun tamamında görülmesi ancak refah seviyesinin azamî dereceye çıkarılmasıyla mümkündür.

Bütün toplumlarda insanın üstün derecede önemli bir varlık olduğu inancı vardır. Kutsal metinlerde de insanoğlunun diğer bütün canlılardan üstün kılındığı ifade edilmektedir. Üstün kılınan bir bireyin doğal olarak özgürlüğü de öne çıkacaktır. Özgürlüğü doğal bir hak olarak gören liberallere göre, gerçek manada insan olmanın özünde özgürlük yatar, düşüncesi hâkimdir. Özgürlüğü elinden alınan bir bireyin tercihleri olamaz. Tercihleri olmayan bir bireyin kendi çıkarlarını gözetmesi de

mümkün olmayacaktır. Doğal olarak tercih hakkı olmayan bir bireyin geleceğini tayin etme imkânı da doğmayacaktır. Liberal feministler, kişinin beceri ve yeteneklerini geliştirmesinde özgürlüğün yegâne koşul olduğunu dile getirirler. Kişi bu sayede potansiyelinin farkına varır ve ona göre geleceğine yön verir. Liberal feminizmin özgürlüğe bakışı: “Bireyler, bir duvarı meydana getiren birbirinden bağımsız tuğlalar gibi, toplumun temel birimleridirler. Yani toplum, bireylerin bir araya gelmesiyle oluşur. Buradaki birey, deneysel olmasa bile en azından mantıksal olarak istekleri, ihtiyaçları ve duygularıyla toplumsal bağlamından yalıtılmış soyut bir birimdir” (Demir, 2014: 46) olarak tanımlar.

Üçüncüsü olarak Akıl; insanoğluna yol gösterme, sorumluluk alma ve kendi kaderini çizmeyi bahşeder. Şiddete karşı olan ve şiddetin çözüm olmayacağını ifade edip aklın yolu ile hareket edilmesi gerektiğini ifade eden liberaller, akıl yoluyla hedefe varılacağını iddia ederler. “Özgürlükle ilgili liberal anlayış, akla olan inanca sıkı sıkıya bağlıdır. Liberalizm, tam anlamıyla hâlâ Aydınlanma projesinin bir parçasıdır. Aydınlanmanın ana teması, insanın bâtil inanç ve cehalet bağlarından kurtulup bir “Akıl Çağı’nın salıverilmesi arzusuydu” (Heywood, 2013: 47).

Hâsılı, aklın tanrı tarafından bütün insanlara bahşedildiği tezini savunan feministler, ortak akla sahip olunmasına rağmen kadını yok sayan düşünceleri sorgulayıp kadının ontolojik olarak da erkeklerle benzerlik gösterdiğini vurgulamışlardır.

Dördüncü madde olan Adalet; tarafsızlık, eşitlik ve dürüstlük gibi kavramların karşılığıdır. Adalet, toplumsal alanda herkese “Hakkı’nın” verilmesidir. Liberallere göre adalet, eşitlik inancına dayanır. Her birey eşit olarak doğar ve yine her birey doğal haklar ve insani hakları bağlamında eşit haklara sahiptir. Liberal düşünceye göre, tüm bireyler sosyal yaşamın her noktasında hak dağılımı açısından aynı oranda faydalanmalıdır.

Sonuncusu: Hoşgörü ve farklılık. Liberalizmin önemli temsilcilerinden John Locke’nin *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup* adlı eseri liberalizmin hoşgörü manifestosu olarak kabul görür. Toplumsal yaşamda tek bir düşüncenin ve tek bir fikrin olması mümkün değildir. Birbirinden farklı görüş, düşünce, fikirlerin olması ve bu

farklılıkların uzlaşması ancak hoşgörü ile sağlanır. Demokrasi kültürünün var olduğu bütün toplumlarda hoşgörü vardır. Kadın-erkek ayrımının ve ötekileştirmenin olmadığı bir toplumda refah ve hoşgörü üst düzeydedir.

Liberaler, yüzyıllar boyunca “tanrısal hakka’ dayanan padişahların, mutlak monarşi iktidarına karşı çıkarlar. Anayasa ve demokrasiyi savunan liberaler toplumda var olan hakkaniyetsizliğe karşı çıkarak özgürlüğün ve eşitliğin savunucusu olmuşlardır.

18. yüzyılda kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olmaları gerektiğini dile getiren liberal feministler, evrensel hakların uygulanmasında rol almışlardır. 18. yüzyılda liberal feminizmin en önemli temsilcisi olarak Mary Wollstonecraft, 19. yüzyılda John Stuart Mill karşımıza çıkar. Wollstonecraft ve Mill, kadın hakları, eşitlik ve özgürlüğün savunucusu olarak bu yüzyıllarda mücadele etmişlerdir.

18. yüzyılda toplumda saygınlığı hak eden ve gücü elinde bulunduran erkek üst konumda iken kadın ise özgürlüğü elinden alınan, erdemi feda edilen bir cins olarak karşımıza çıkar. Eve hapsedilen, zayıf bırakılan kadınlar güçlü bir bedene sahip olamazlar. Özgür bir birey olmadıklarından da ötürü kendi kararlarını verecek pozisyonda değildirler. Sürekli baskı altında olan, eve hapsedilen bir bireyin akıl gücü geliştirmesi, sorgulayabilmesi olanaklı değildir. Bundan yararlanan erkek, kadını istediği gibi yönlendirme şansı bulur. Kendi haklarından bihaber olan kadının yol alması mümkün değildir. Hak gaspıyla başlayan bir yaşam kadını devamlı geride bırakır. Geride kalan birey susar, söylenene tabii olur. Bu yüzyılda kadınlar erkeği memnun etmekle yöneltilirken erdemi de elinden alınmış olur. Kadının onurunu hiçe sayan uygulamalar 18. yüzyılda da devam etmiştir.

17. ve 18. yüzyıllar boyunca ve sonrasında da kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı neredeyse evrenseldi. 18. yüzyılın ortasından itibaren ve 19. Yüzyılın başında yaşanan tarihsel dönüşümler, başta Sanayi Devrimi, kadını özel alanda tecrit ederek işyeri ile ev mekânını birbirinden ayırdı. Fabrikaların makinalaşması ve küçük ev sanayinin çöküşü ile birlikte işin kamusal dünyasıyla evin özel dünyası daha önce hiç olmadığı kadar birbirinden ayrıldı. Bu gibi gelişmeler, akılcılığı kamusal alanla, akıl-dışılığı ve ahlaki özel alanla ve kadınla özdeşleştiren Aydınlanma düşüncesini desteklemiştir (Eli Zaretsky'den aktaran Donovan, 2016: 25).

Kadınlar, en az erkekler kadar değerli bir bireydir görüşü liberal feminist düşüncenin ilkelerinden biridir. Kadın; erkeğin hizmetçisi, kölesi veya canı

sıkıldığında zaman geçireceği birisi olmamalıdır. Yani kadının başka bir kişi için var olması, yaşaması kabul görülemez; bu da kadının varlığını reddetmenin bir diğer adıdır.

Cinsiyet eşitsizliği, doğanın kanunu olmadığı, gelenek ve göreneklerin bir sonucu olduğu herkesçe kabul edilen bir olgudur. Taylor'un düşüncesinden hareket eden Tong'a göre, aşağıda belirtilen maddeler hayata geçirildiğinde kadınlara yapılan eşitsizlik ve adaletsizlik görülecektir der. İlkın, kadına bütün kademelerde eğitimin verilmesi, ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimden yararlanma imkânı sağlanması ve bunun bir devlet politikası haline getirilmesi. İkincisi, sanayi sektörünün bütün kademelerinde iş alma-verme, risk alma, ortaklık kurma, işi yönetme imkânlarının sağlanması. Üçüncüsü de devlet kademelerinde görev alabilmeli, yasa yapıcı kurullarda söz sahibi olmalı ve toplumun her iş ve işleyişinde rol almalı. Sıralanan maddeler hayata geçirildiğinde toplumun refah düzeyinin artacağı da ortadadır (Tong, 2006: 33).

19. yüzyılda liberal feministler kadınların kanun önünde eşitliğini, temsiliyetini savunmuşlardır. Oy kullanma, kız-erkek cinsiyet farkı olmadan eğitim modeli gibi temel hakların savunucusu olmuşlardır. İnsanlık tarihi, erkeklerin kadınlara şiddet uyguladığı, kadın haklarını gasp ettiği, onları ikincil konuma ittiği ve çoğu zaman onların özgürlüğünü elinden aldığı gerçeğinin tarihidir. Temel haklar doktrinini kadınlara uyarlayan en erken girişim, Elisabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan ve 19-20 Temmuz 1848 tarihinde Seneca Falls, New York'ta yayımlanan, Declaration of Sentiments'dir (Duygular Bildirgesi). Bildirge 100 kadın ve erkek tarafından imzalanmıştır" (Donovan, 2016: 29).

Liberal feministler, kadınların sadece ev işleriyle değil kamusal alanda da görev almalarını savunmuşlardır. Kamusal alanda yalnızca belli başlı işler değil erkeklerin yaptığı bütün işleri kadınların da yapabileceği görüşünü dile getirmişlerdir. Kamusal alanda aktif rol almalarını ve kadını ev işleriyle sınırlamanın yanlış olduğunu da vurgulamışlardır.

Liberal feministler; sosyal bağımsızlık, özgürlük ve ekonomik özerkliğin kadınlara verilmesi gerektiğini belirtmişler. Kadınların siyasi hayata dâhil olması

gerektiği fikrini de ileri sürmüşlerdir: “Klasik liberalleri en çok tanımlayan özellik, bireysel özgürlüğe verdikleri önceliktir. İnsanlar, dürüstlük, sadakat, güvenlik, aile gibi farklı değerlere de sahiptirler. Ancak söz konusu sosyal, siyasî ve ekonomik hayat olunca klasik liberaller, bireylerin sahip olduğu özgürlüğün azamiye çıkarılması gerektiğine inanırlar” (Butler, 2018: 21).

Özetle, liberal feministlerin emekleri, görüş ve analizleri en önemlisi de yaptıkları çalışmalar olmasaydı; bugüne kadar feminizmin derin kökleri yeşermeyecekti.

2.1.2. Marksizm ve Feminizm

Devrimci teorilerden biri olan Marksizm, temelde “kadın sorunu, kadın kimliğini feminist teoriyi referans noktası olarak ele almaz. Feminist kimliği olan birçok kişiye Marksizm’in feministlere yarayıp yaramadığı, katkısının olup olmadığı sorusuna birbirinden farklı cevaplar verildiği bilinmektedir. “Marksizm özgül olarak kadın sorununu inceleyen bir kuram değildir. Cinslerin eşitsizliğinin nedenleri ve karakteri de dâhil, bir toplum sisteminin bütün unsurlarını açıklamak için Marksist çözümleme araçları kullanılır” (Naiman, 1988: 11-12). Örneğin, Marx ve Freud teorilerini erkeklere özgü, erkeksi koşullarda geliştirdiler. Bundan dolayı da kadınlara uygulanmasının meşruluğuna kuşku duyulabilir.

Marksizm’de eşitlik ve özgürlük öne çıkar, feminist teori için de eşitlik ve özgürlük son derece önemlidir. Çünkü feminist teoride kadınlara yapılan baskının, zulmün temelinde eşitsizlik olduğu ifade edilir. Marksizm’de sınıf tahakkümü feminizmde kadına yapılan tahakküm öne çıkar. Sonuç olarak her iki teori de değişimi amaçladığından varılan yol aynıdır. Marksizm’de sınıf çatışması feminizmde cinsiyete bağlı kimlik çatışması işlenir. Feminist hareketin temsilcileri, Marksist kuramdan yararlanarak kadına yapılan haksızlıkların temelinde basit bir durumun olmadığını, bilinçli bir tercihin sonucu toplumsal yapıların ürünü ve sınıfsal ilişkilerin bir devamı olduğunu söylerler.

Marksist teori sınıfsal ilişkilerin ve ataerkil yapının ortadan kaldırılmasına vesile olmuş ve bu toplumsal sorunların giderilmesinde etkili olmuştur. Toplumu bir

bütün olarak düşündüğümüzde cinsiyet, ırk, din, sınıf ve diğer bütün kategorilerin toplumsal ilişki biçimlerinin birbirinden bağımsız olmanın ötesinde bir oluşum ya da birbirinin devamını sürdürme bağlamında var olduğu görülür. Toplum adeta bir makinenin çarklarına benzetilebilir. Makinenin bütün parçaları aynı anda ve iş bölümüyle yol alır.

Marksist feminizm, radikal feminizmin etkisiyle değişime başlar ve 1970 sonrası sosyalist görüşle beraber Marksizm'i barındırdığı için sosyalist feminizm olarak da anılır. Dolayısıyla sosyalist feminizmin oluşumunda Marksist teorinin temel düşüncelerinin etkili olduğu söylenebilir. Ekonomik koşulların etkisiyle kültürel ve toplumsal değerlerin oluştuğu ifade edilebilir.

Engels'in *Ailenin Kökeni* adlı eseri, Marksist düşünceyi feminist düşünceye yaklaştıran ilk eserdir. Engels'in bu eserindeki temel tez, "Tarih öncesi komünist anaerkilliğin belirli bir anda ataerkillik tarafından nasıl ters çevrildiği ya da ikame edildiği üzerinedir" (Donovan, 2016: 146). Engels o dönemde etkili olan birtakım antropologların anaerkillik tezini alarak ataerkilliğe geçişi özel mülkiyetin, devletin ve ailenin ortaya çıktığı, ekonomik ilişkilerin değiştiği döneme denk gelen büyük bir değişimin parçası olarak düşünür. Ekonomik gücün erkeğin elinde olması ve kadını gelecek nesillerin bakıcısı olarak aile içinde tutma isteği ise tiran(zorba, baskıcı) olan erkeği, yani ataerkilliği ortaya çıkarmıştır. Çekirdek aile yapısı ve özel alandaki işlerin önemsizleşmesi kadını eve hapsedtiği gibi köle konumuna da çeker. Bu köleliğin çözümü ise; "Engels'in iki uçlu programı; birincisi, kadınların üretimin toplumsal alanına girmesini sağlayalım. İkincisi ise, özel üretim alanını toplumsallaştıralım" (Donovan, 2016: 23) düşüncesidir.

Çağdaş sosyalist feministlere göre, öncelikli iş olarak ev ve ev içi emektir. Çağdaş sosyalistler, ücretli işçi olarak kadının üretimle ilişkisini, ailenin ideolojik toplumsallaşmadaki rolü ve değişimi üzerine yoğunlaşırlar. Kadına verilen maaşın erkeklere oranla daha düşük olması, kadınların ezilmesindeki en önemli faktörlerden birisi olduğunu dile getirirler. Marksizm ile feminizmi anlamak adına sosyalist ve feminist yazar Mary White Ovington'un sözlerini anmakta fayda var:

Sosyalizm ve feminizm günümüzün en önemli iki hareketidir. Biri yoksulluğu ortadan kaldırmayı hedefler, diğeri kadınların esaretini. Her ikisi de küresel hareketlerdir. Ziyaret ettiğiniz coğrafya ne derece geri kalmış olursa olsun, orada mutlaka yoksulluğun kader olmadığını söyleyen ve özel sermayeyi yok edecek ve insanlığın ortak refahını yaratacak bir büyük örgütün işlemekte olduğunu muştulayan devrimcilerle karşılaşacaksınız. Ayrıca bütün Batı uygarlığında ve hatta Doğu'nun kalbinde, kadınların kendi kurtuluşları için mutluluk ve adalet kavramlarının eril yorumlarının değil kendi öz kavrayışlarının peşinden giden, kendi fikirleri doğrultusunda yaşama hakkını kazanabilmeleri için sarf edilecek çabaları kendi tutsak kız kardeşlerine anlatan kadın devrimcilerle karşılaşacaksınız. Fikirler yer kürede süratle yayılıyor ve bizler her geçen gün ailelerimize ya da uluslarımıza ya da ırksal kökenlerimize olan aidiyetlerimiz üzerinden değil ortak çıkarlarımız ve acılarımız üzerinden düşünmeyi öğreniyoruz (Ovington'dan aktaran Mojab, 2018: 11-12).

Feminizmin sosyalizm ile bağının birçok sosyalist kadın için derin bir öneme sahip olduğu vurgulanabilir. Feminizm, kadın hareketleri üzerinden ataerkinin sömürücü düzenini yeniden ihya etmesine katkıda bulunur. Feminizm ile ilgili yapılan çalışmalarda daha önce kuramsallaştırılan bilme biçimlerinin taşıdığı ataerkil özellikleri yeniden sorgulamaya açmıştır. Marksist feminist ile sosyalist feminist terimlerini Tong, *Feminist Düşünce* adlı kitabında şöyle ifade eder:

Marksist feministlerin, sosyalist feministlerle birçok ortak yönleri bulunsa bile, bu iki ana geleneği en azından önemli bir nokta ikiye bölmektedir. Sosyalist feministler, kadınlara yönelik baskının açıklanmasında, cinsellik ve sınıf kavramının hemen hemen eşit bir rolle sahip olduklarına inanırlarken; Marksistler, kadınların statü ve işlevlerinin anlamada nihai olarak sınıf kavramının daha iyi olduğuna inandılar. Kapitalizm altında, burjuva kadınları proleter kadınların maruz kaldıkları baskılara maruz kalmayacaklarını söylemektedirler. O zaman, Marksist feminizmin ayırt edici olan özelliği, proleter olsun burjuva olsun bütün kadınları, kadınlara yönelik baskınları, bireylerin niyete bağlı eylemlerinin bir sonucu olarak değil de, kapitalizmle ilişkili olan, siyasi, toplumsal ve ekonomik yapının bir ürünü olarak, anlamaya davet etmesidir (Tong, 2006: 69).

Toplumsal cinsiyet tahakkümünün ve sınıfsal olmaktan kaynaklı sömürünün olmadığı bir toplum düşüncesi her iki kuramın öncelikleri arasındadır. İnsanlık tarihinde cinsiyet ve sınıf çatışmaları geçmişten günümüze kadar ulaşmıştır. Cinsiyet ve sınıf çatışmaları tüm direnç ve kuramsal ilerlemelere rağmen hâlâ devam etmektedir. Kadına seçme ve seçilme hakkı yüz yıllık örgütlü bir çalışmanın ürünü olduğunu düşündüğümüzde geri kalan hakların hemen elde edilmesi güçtür. Bu haklar, ancak örgütlü çalışmayla ve bilinç yükseltmeyle elde edilebilir.

Marksist düşünceye göre, bir bireyin çalışma koşulları ve ekonomileri bireyin düşüncesini ve doğasını belirlediği görüşü hâkimdir. Kapitalist düzende her şeyin bir ücreti olduğu, bütün işlemlerin birer karşılıkla kabul görüldüğü mal veya pazar toplumu şekliyle karşımıza çıkar. Bütün gücü elinde bulunduran bir işveren istediği

gibi baskı kurabilir ve baskı kurduğu bu iş yerinde iş mücadelesi başlar. Burada gücü elinde bulunduran eril ise dişile baskın gelir.

Kapitalist sistemde sınıfsal farklılıklar vardır, bu farklılıklarla beraber iç çelişkileri de barındırır. Bir yanda zengin patron veya mal-mülk sahibi dediğimiz kesim, diğer yanda da fakir işçi ve mülksüz insanlar vardır. İşverenler lüks bir hayatı yaşarlarken işçiler sadece karın tokluğuna, hayatlarını sürdürmeye yetecek kadar ücret alıp çok zor koşullarda yaşarlar. Bu iki sınıfın bilinç düzeyi yükseldikçe sınıf mücadelesi ortaya çıkar. Sınıfları üreten bu mekanizma sonuç itibariyle devrilir. Marksist feministler, kadınları bir araya getirme ve sınıf bilinci oluşturmanın önemini vurgularlar. “Marksizm ve feminizmin özgüllüğü rastlantısal değildir. Marksizm’de iş ilişkileri üzerinde denetimden, feminizmde cinsel ilişkiler üzerinde denetimden yoksun olmak, her iki kuramın da kendi alanındaki iktidar yoksunluğu kavramını tanımlar” (Mackinnon, 2015: 22).

Marksist feminist toplulukların genelinde kadınların sınıf oluşumu sorgulanır. Burjuva erkek sınıfının kadınları ile proleter erkek sınıfının kadınları aynı sınıfı oluşturmadıklarından birlik sağlayamamışlardır. Bir iş yerinde işveren ve işçinin çıkarları birbirine ters düştüğünde sınıf mücadelesi karşımıza çıkar. Bu da tıpkı Marksist feminist kadınların durumuna benzer, kişisel çıkar peşinde oldukları zaman daha derin ayrılıkları ortaya çıkar. Kadınların birlik oluşturamaması haklarının gasp edilmesine ve ötelenmesine sebebiyet verir.

Birçok Marksist feminist düşünürü göre kadına asıl zarar veren, kadını ötekileştiren erkek değildir, sermayedir. Kadınlara iş yerlerinde eşit statü ve eşit ücretle çalışma olanağı verildiğinde ancak o zaman ev içi işlevlerinde de eşitlik sağlanabileceği ifade edilebilir.

Marksizm ile feminizmin, toplumsal eşitsizliğe bir başkaldırı olarak düşünüldüğünde ortak yanları olduğu göze çarpmaktadır. Marksistlerin eleştirisi getirdiği noktalardan biri de, feminist kuramın toplumsal hayata burjuva olduğu ve elit kesimin çıkarlarına yarar sağladığıdır. Feministler ise Marksist erkek egemen düşüncesi ve erkek bakış açısına sahip olduğunu iddia eder; Marksizm’i tam anlamıyla feminizme yakın olmadığını ve erkeklerin çıkarlarını kollamakla suçlarlar.

“Mevcut toplum yıkılarak ve feminist ilkelere dayanan bir toplum kurularak, erkekler şimdikinden çok farklı koşulları olan bir insan toplumunda yaşamaya zorlanmış olacaklardır. Bunun gerçekleşmesi için, feminizm kadınlar tarafından savunulmalıdır, devrimci toplumsal değişimin temeli olarak” (Dana’dan aktaran Donovan, 2015: 268).

Marksizm’in toplumsal sorunları, eşitsizliği, adaletsizliği sınıf açısından değerlendirmeye gitmesi feministler tarafından doğru bir yol olarak kabul görmemiştir. Sınıf temelinden yola çıkan Marksistlerden farklı olarak feministler hayatın ortaklığını savunur.

Marksizm ve feminizm, kalıplaşmış ve birikmiş farklılıklar içeren toplumsal düzenlemeleri açıklarken, bunların iç işleyişlerinin mantıklı ve sistematik olmasına karşın, yine de adil olmayabileceklerini gösterir. Her ikisi de iktidar kuramıdır- iktidarın toplumsal köklerini ve eşitsiz dağılımını irdeleyen kuramlar. Her ikisi de toplumsal eşitsizlik kuramlarıdır. Eşitsiz toplumlarda cinsiyet ve onunla birlikte cinsel arzu ve kan bağı, tıpkı değer ve onunla birlikte mülk edinme hırsı ve mülkiyet biçimleri bağlamında olduğu gibi toplum-öncesi, doğal dünyanın bir parçası, asli ya da büyüsel veya ilkel sayılır. Marksizm’in değeri toplumsal bir ürün olarak sergilemesi gibi, feminizm de arzuyu toplumla bağlantılı, eşitsiz toplumsal düzenler için içsel olarak gerekli fakat tarihsel koşullara da bağlı olarak sergiler (Mackinnon, 2015: 22).

Bugün Marksizm’in seyrine karşılık feminizm birçok araştırmacı yazar, şair ve entelektüel nesiller yetiştirecek binlerce kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına onlarca gazete, dergi ve etkin sosyal medya gruplarına sahiptir. Bir kurtuluş projesi olarak iki ana unsur olan Marksizm ve feminizm birbirine ekleme yoluyla kuramlarını tamamlar niteliktedir. Fakat günümüzde kurumsal düzlükte Marksizm ve feminizm hiçbir zaman bugünkü gibi ayrı düşmemişlerdir. Şu da su götürmez bir gerçektir ki feminist teorinin gelişmesinde Marksist teorinin önemli katkısı olmuştur

Özet olarak, cinsiyete dayalı görüşler eşitsizliğe, kuşkuya, verimsizliğe ve başta adaletsizliğe yol açar. Kadının kendi görüşlerine, yeteneğine, düşüncesine ve sınırlarına kendisi karar verebilmelidir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık, sınıfsallaştırma, kutuplaştırma kadını yalnızlığa mahkûm eder.

2.1.3. Radikal Feminizm

1960’lı yılların sonuna denk gelen radikal feministler öncelikle savaş karşıtlığı ve medeni haklar gibi politik etkinliklere katılarak başlangıç yaparlar.

Radikal feministler toplumdaki erkek egemenliği temelinde kadının suskunluğunun yer aldığını, bundan dolayı da devrimci bir ruhla değişimin olması gerektiği fikrini ileri sürerler. “Radikal feminizm, kadınların sömürülmesi ve baskı altında tutulmasının temel nedenini; kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıkta gören bir kuramdır” (Köşgeroğlu, 2008: 164).

Radikal feministler kadına ait; annelik, cinsiyet, yiyecek, içecek, sanat ve maneviyat gibi temel noktalara odaklanırlar. Bununla beraber kadının dinini, sanatını, edebiyatını, duygu dünyasını, mutfağını, bahçesini yaşam alanının her zerresini yeniden sorgulamışlardır. Radikal feminizmin temel savlarından biri de yeniden üretim olduğu kabul edilir. Bunun yanında diğer feminist teorileri gibi eşitlik tezlerini de yinelerler. Radikal feminizm, eşitlikle farklılığın bir arada var olmasından yanadır. Bu akım yalnız ‘kadınlar farklıdır’ demekle yetinmez, aynı zamanda kadınların birbirlerinden farklılıklarını da vurgular. Kadın-erkek eşitsizliğinin köklerini yeniden üretim ilişkilerinde ve ailede arar (Arat, 2017: 75).

Kadınlara biyolojik olarak boyun eğdirildiği görüşü, radikal feministlerin dile getirdiği konulardan bir tanesidir. Marksist kuramda Marks ve Engels’in maddiyatçı kuramının, sınıf mücadelesi üzerine yoğunluk verdiği bilinmektedir. Bu durumda Marksizm’in maddiyat ve sınıfın ötesine geçip cinsiyete odaklanmadığı görülür. Radikal Feministler ise ekonomik sınıftan ziyade cinsiyeti merkeze alan bir kuramdır.

Radikal feminizmin aynı zamanda ve aynı süreç içinde gelişen diğer tezleri, kişisel olanın politik olduğu, ataerkillik ya da erkek egemenliğinin –kapitalizmin değil- kadınların baskı altına alınmasının kökeninde yer aldđı, kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak görmeleri ve enerjilerini, diğer kadınlarla birlikte, kendilerine baskı uygulayanlara -erkeklere- karşı mücadele eden bir harekette yöneltmeleri gerektiği, erkeklerin ve kadınların temelde farklı oldukları, farklı üsluplara ve kültürlere sahip oldukları ve kadınların tarzının gelecekteki herhangi bir toplumun temelini oluşturması gerektiği düşüncelerini içerir (Donovan, 2016: 266).

Radikal feminist kuramın önemli tezlerinden bir tanesi de bütün baskıların temelinde “aile” vardır. Aile sistemi ilk ve en önemli baskı biçimi olarak kabul görülmüştür. “Aile, ataerkil düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu hizmet etme rolünü kabul etmeye şartlandırarak erkek egemen ideolojisinin, yeniden üretilmesini sağlayan kurumdur. Bu nedenle aile kurumunu radikal feministler reddetmektedirler” (Barette, 1995: 18).

Radikal feministlere göre evlilik, kadınların ezilmesinde büyük bir paya sahiptir. Radikal feministlerin geneli, evliliğe karşı çıkarlar. Radikal feministler, “aşk” kavramının içindeki bağımlılığı, duyarlılığı, savunmasızlığı ve teslimiyeti kadının dirayetini kırdığı ve kadının gelişmesine engel olduğunu ileri sürerler. “Radikal feministler aynı zamanda evliliği kadınlara eziyet etmenin temel bir formüleştirilmesi olarak kabul ederler. Bu yüzden de bu kurumun reddini hem kuramda hem pratikte, radikal feministlerin temel bir işi olarak değerlendirirler” (Sevim, 2005: 80).

Radikal feministler aile kavramını reddettikleri gibi üremenin de rahim dışı yollardan geliştirilmesini isterler. Demokratik bir örgüt olmayı hedefleyip kimin ne iş yapacağına kura veya benzeri yollarla yapılması gerektiğine inanırlar. Bazı radikal feministlere göre de kadınlar ekonomik değil psikolojik baskı altındadır. “Biz erkek şovenizmin temel olarak psikolojik ego tatminini amaçladığına, bunun kendini ekonomik ilişkilerde ancak ikinci derecede gösterdiğine inanıyoruz” (Donovan, 2015: 271).

Feminist hareket, kadının kendi bedeni üzerinde söz hakkı olduğunu ileri sürer. İşte bu noktada radikal feministler kendi bedeni üzerinde söz hakkının olmaması, kendi insanlığının üzerinde de söz hakkı olamayacağını öne sürer. Radikal feministler Marksist ve Liberal feministlerden farklı olarak kadının kendi vücudu üzerinden erkeklerin kontrol hakkını kabul etmez. Ayrıca erkeklerin istek ve çıkarlarına hizmet edecek cinselliği sorguya açarlar.

Feministler, kadın özgürlüğünün oluşabilmesi için biyolojik bir devrimin gerekli olduğu fikrini öne sürerler. Shulamith Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği* adlı kitabında konuya şöyle açıklık getirir:

Nasıl ki, işçiler, ekonomik sınıf sistemini kaldırmak için, üretim araçlarını ele geçirmeleri gerekiyorsa kadınlar da cinsellik temelindeki sınıf ayrımını ortadan kaldırmak için yeniden üretim araçlarının kontrolünü ele geçirmelidir; nasıl ki komünist bir devrimin amacı (sınıfsız bir toplumda) sınıf ayrımlarını ortadan kaldırmaktır, feminist devrimin nihai amacı da, cinsel ayrımları (Cinsiyetsiz bir toplumda) ortadan kaldırmaktır. Firestone, “yeniden üretimin biyolojik realiteleri aşılar aşılmaz, bazılarının penisi bazılarının rahmi olmasının, kültürel olarak hiçbir anlamı kalmayacağını iddia etmektedir(Firestone’dan aktaran Tong, 2006: 118).

Kadın ile erkek arasındaki bu biyolojik farklılık böylece saf dışı kalmış olur. Radikal feministler, cinsiyet ve cinsellik sistemini ayrıntılı bir şekilde irdelemişler ve buna öncülük etmişlerdir. Firestone'nun, yeniden üretim yani teknoloji odaklı üreme modeli birçok feminist tarafından eleştirilir. Özellikle erkeği elinde tutan bir güç varken bu gücü kullanmayıp tam tersine gücü tamamen erkeğe vermek doğru bulunmamıştır. Yeniden üretim, teknoloji odaklı üreme erkeğin kadınlar üzerindeki gücünü daha da artırır düşüncesine sahip olan radikal feministler de vardır. Radikal feministlerden bazıları da hem erkekler hem de kadınlar baskı kurmasınlar diye heteroseksüeli değiştirmeyi ve evliliği kaldırmayı teklif etmişlerdir. (Tong, 2006: 118).

İlk radikal feministlerden Kate Millet, kadına yapılan baskının ataerkil sistemin varlığından kaynaklandığını belirtir. Millet'e göre eşitsizliğin temelinde yer alan ataerkil düşünce yapısı ortadan kaldırılmalıdır. Özel alanda ve kamu alanında eşitsizliği yine ataerkillikle bağdaştırır. Ona göre erkeğin kontrolünü ortadan kaldırmak için onun cinsel statü ve rolü kaldırılmalıdır. Ataerkil ideolojiyle kadın; boyun eğmeye, erkeğin çıkarına çalışmaya ve erkeğin hizmetçisi olmaya itilmiştir.

Radikal feministler kadınların özgürlüklerine ulaşmasında kadınlara özgü alanların yaratılmasıyla olanaklı hale geleceğini ileri sürerler. Kadın; erkeğin gücüne, aklına ve saldırganlığına hizmet eden ikincil bir birey olmayı reddettiği sürece varlığını korur. Kadın, her ne kadar karşı cinse yani heteroseksüellik kişiliğinden vazgeçmese de bu onun erkek egemenliğini kabul ettiği anlamına gelmez.

Sonuç olarak radikal feminizm mükemmel olmasa da yine de feminizm için birçok kazanım bu akım sayesinde elde edilmiştir. Kadının maruz kaldığı birçok kötü muameleyi; taciz, tecavüz, kürtaj, pornografi gibi konuları radikal feministler sayesinde erken tanımış oluyoruz. Bu akımın sorguladığı temel baskı biçiminin cinsellik olduğu göze çarpar. Kadının bireysel ve siyasal konumunu irdelemeye çalışan feminizm türü de olduğu söylenilebilir.

2.1.4. Postmodern Feminizm

Postmodernizm, 1960'larda ilk defa ABD'de ortaya çıkan, 1980'lerden sonra da etkinliğini gösteren bir düşünce akımıdır. Birçok alanda kendini göstermiştir: Felsefe, resim, mimarlık, edebiyat, müzik, tarih vd. Bazı düşünürlere göre, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bir düşünce hareketidir. Belirsizliği merkeze alan totaliter sistemler yerine de çoğulculuğu savunur. "Postmodernizm günümüz kapitalist kültüründe, özellikle de sanatlarda gelişen bir harekete verilen addır. Modernizm modernlik kültürü diye görülüyorsa eğer, o zaman postmodernizmin de postmodernlik kültürü olarak görülmesi gerektiği yönünde bir duygu hâkimdir" (Sarup, 2004: 188).

Eagleton, *Postmodernizmin Yanılsamaları* adlı kitabında postmodernizm ve postmodernlik terimleri arasında ayırım gözetilmesi gerektiğini belirtse de her iki kavramın yakın anlamda kullanılabileceğini ifade eder. Hatta Postmodernizm'i postmodernlik terimini kapsayacak şekilde kullanır:

Postmodernizm sözcüğü genellikle çağdaş kültürün bir biçimine göndermede bulunur; buna karşılık postmodernlik terimi özgül bir tarihsel dönemi çağrıştırır" der. "Postmodernlik klasik hakikat, akıl, kimlik ve nesnellik nosyonlarından, evrensel ilerleme ya da kurtuluş fikrinden, bilimsel açıklamanın başvurabileceği tekil çerçeveler, büyük anlatılar ya da nihai zeminlerden kuşku duyan bir düşünce tarzıdır(Eagleton, 2011:9).

Postmedernizmin temel dayanak noktası göreceliliktir. 19 ve 20. yüzyılda etkinliğini sürdüren teorilere karşıdır. Bir eleştiri akımı olarak kabullenilse de belirsizlik ön plandadır. Postmodernizme göre "değerler" topluma, kültüre, yaşama biçimine, mekâna, zamana göre değişiklik gösterebilir. Bu akıma göre gerçek de kişiden kişiye değişir, yani görelidir.

Geleneksel ifadelere karşı olmakla beraber, günümüz söylemlerine, anlamlarına da karşıdır. Genelleştirici ifadeler, bilginin kutsallığı, ilerleme, kalkınma gibi kavramların içeriğini anlamsız ve yitik olarak görür. Aslında postmodernizmin birbirinden farklı birçok tanımını yapılmaktadır. Modernizm sonrası olarak da ele alınan postmodernizme yeni anlamlar yüklenmeye devam edilmektedir. Postmodernizm bireyin davranışlarını, kişiliklerini ve kimliklerini yeniden yorumlar. Bunu yaparken de adeta bir kaos oluşturur. Yerli yerinde olan bir tercih söz konusu değildir, geleneksel olandan kopuktur.

Postmodern feminizm aydınlanma düşüncesine yönelmez; hatta aydınlanma düşüncesinin ürettiği teorilere karşı çıkar. Feminizm ise, bunun karşıtı olarak aydınlanma düşüncesini ve modernizmin ürettiği teorilerle varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle feminizm ile postmodernizmin aynı potada birleşmesi zordur. Bu noktada, Arat'a kulak vermekte fayda vardır. Arat, sözünü ettiğimiz bu hususu şu veciz ifadeleriyle ortaya koymaktadır: "Postmodernizm, Aydınlanma düşüncesine, bu düşüncenin kuram ve söylemlerine, oluşturduğu hiyerarşiler ile hiyerarşik yapılara karşı çıkmakta ve aydınlanma felsefesini eril cinsiyet temeline dayandığı ve kökeninde bilgi üstünlüğü bulunduğu için sorgularlar" (Arat, 2017: 11).

1980'li yıllarda postmodernizmle beraber feminizm de gözde bir hareket haline gelmiştir. İkisinin de ortak noktası Batı'nın kültür düşünce yapısını yeniden sorgulamaktır. Postmodernizmde genelleme yapmak mümkün olmadığı gibi herhangi bir kategoriye de yerleştirmek doğru olmaz.

Postmodern bir feminist yaklaşımın mümkün olup olmadığı sorusu, bu konuda görüşleri süren düşünürleri ikiye ayırmıştır. Bazılarına göre postmodernizm, feminizm içeriğini koruyarak yeniden formüle edilmesini mümkün kılacak bir eleştiri ortamı meydana getirmiştir. Yani postmodern bir feminizm mümkündür. Bazılarına göre ise postmodern eleştiriler, doğrudan feminizmin içeriğinin sorgulanmasını hedeflemektedir. Bu yüzden postmodern bir söylem içinde kalınarak feminist olunamaz (Demir, 2014: 83).

Feminist düşünceyi postmodern bir çerçeveye oluşturmaya çalışan feministler de vardır. Bunlara göre her iki akım da aydınlanma düşüncesinin var olan farklılıksal ve sınıfsal yapılara, hiyerarşik düşüncelere karşı çıkarlar. Postmodernizm ve feminizm aydınlanma düşüncesinin erkek cinsiyetini merkeze almasından dolayı buna karşı çıkarlar. Postmodernizm, cinsiyetçi yaklaşımlara yönelmez; erkek veya kadın cinsiyetini yücelten, öne çıkaran düşüncelerle yol almaz. Bunun farkında olan postmodern feministler eril ve dişil ayrımına ilkin girişmezler.

Postmodern feminizm, yeni bir siyasal ve toplumsal eleştiri geliştirmeyi amaçladı. Dil, söylem ve kültür alanlarında var olan yapıları sorunsallaştırdı, yapıbozumuna uğrattı ve yeni söylemlerle kültür değerleri yaratmaya çalıştı. Postmodern feministler bütün kadınların yararına olan bir eşitlik kuramını, yani kadın kategorisini (ya da kadın olmak ortak paydasını) yadsıyıp farklı kadınlık durumlarının bulunduğunu öne süren çoğulcu bir yaklaşımı benimsediler (Arat, 2017: 11).

Postmodernizm ve feminizmin aynı görüşü paylaşmayan iki farklı kuram olduğu iddia edilebilir. Kavramsal olarak feminizm ve postmodernizmin ortak olduklarını öne sürmek mümkün değildir. Feminizm kadının kurtuluş arzusunu öne

çıkartırken postmodernizmin böyle bir kaygısı yoktur. Hatta postmodernizmin kadın hareketini savunduğunu söylemek bile güç iken aynı davaya hizmet ettiğini söylemek akıl kârı değildir. Postmodernizmin çoğu zaman feminizmin kurtuluş projesini de baltaladığı söylenebilir. Jane Flax, postmodern tavrıyla postmodernizmin tanımını üç teze dayandırır:

1. *İkelere dayanarak hareket edebilen, özerk, özdeşünümsel öznenin ölümü olarak anlaşılan insanın ölümü;*
2. *Mücadele gruplarının, kendi geçmiş anlatılarının kurma sürecinde tarihe duydukları epistemik ilgiden kopmaları olarak anlaşılan tarihin ölümü;*
3. *“Küçük anlatılar”ın kendi kendilerini meşrulaştırmaları haricinde kurumları, pratikleri veya gelenekleri eleştirme ya da meşrulaştırmanın imkânsızlığı olarak anlaşılan metafiziğin ölümü.” (Nicholson, 2017: 41).*

Liberal ve Marksist feministlerin özgürlüğü merkeze alıp politik bir duruşa sahip oldukları söylenilebilir, fakat Postmodern feministlerin politik duruşlarının var olduğunu söylemek güçtür. Postmodern bir yaklaşımda feminizmin, “kadın” sorununa ne ölçüde hizmet edebileceği de merak konusu olmuştur. Postmodernizmin “insanı” merkeze konumlandırmasıyla feminizmle ortak harekette kolaylık sağlamıştır.

Postmodern feministler, feminizmin kendisinin de açıklayıcı bir kuram olmayı hedeflediğinden, kadınların neden baskı altında olduklarını ya da gerçek özgürleşmeyi başarabilmek için, nasıl ince adımlar atılması gerektiğine ilişkin açıklamalar sağlama tehlikesi içerisinde olduğundan endişe etmektedirler. Postmodern feministler doğruluk ve gerçeklik hakkında geleneksel sayılıtları reddettiklerinden, yazılarında (biçimsel olarak erkek demek olan soyut logos sözcüğünün etrafında dönen) phallogocentric (erkek-sözlerinden/söyleminden kurulmuş, çn) düşüncenin yeniden vurgulanmasından kaçınmak istemektedirler (Tong, 2006: 337).

20 ve 21. yüzyılın en etkili ve en tartışılan hareketlerinden modernizm ve postmodernizm akımlarının içinde feminizmin önemli yer tuttuğu söylenilebilir, Hekman’a göre,

Feminizm, postmodernizm gibi, felsefeden fiziğe kadar her disiplindeki modern düşüncüyü sorgulamasına rağmen, iki eleştirinin keskin uçları ‘insan’ araştıran disiplinlerde bulunabilir. Hem feminizm hem postmodernizmde bilhassa modernizmin tanımlayıcı özelliklerinden biri olan insan-merkezci bilgi tanımı sorgulanır. Bilgi, Aydınlanmadan beri erkek, yani özne temelinde tanımlanmış ve tamamen insan-merkezci bir epistemolojiden kaynaklanmıştır. Feminist ve postmodernist eleştiriler bu insan-merkezçiliğe saldırılarında birbirlerine yaklaşmış ve bu yüzden özellikle eril bilimleri hedef almışlardır (Hekman, 2016: 12).

Postmodernizm ile feminizmin benzer yönleri olsa da aynı tezleri savunmamışlardır. Postmodernizm ile feminizmin ortaklığına aykırı durumlardan bir

tanisi de postmodernlerin mutlakçılığı reddetmesidir. Postmodern görüşe göre bir değil birden fazla doğrunun olması feminist görüşü zora sokar. Postmodern görüşlerden görelilik (rölativizm) ve nihilist fikrinden dolayı yine feminist görüşün işini zorlaştırır.

Postmodern feminizm, pragmatist bir özelliğe sahiptir. Burada tek bir kadın tipi değil, değişik kadın tipleri gündeme gelir. Bu nedenle kadınla ilgili tek bir sorun değil, birbirinden farklı pek çok sorun olabilir. Postmodern feminizm bu anlamda çoğulcu bir teoridir. Ancak unutmamak gerekir ki, çoğulculuk yanında kadınla ilgili yerel özelliklerde dikkate alınmaktadır. Şu halde postmodern feminizm aynı zamanda yerel niteliklere saygılı bir yaklaşım olarak kendisini göstermektedir (Güriz, 2011: 78).

Postmodern feministler, kendilerinden önceki feministleri çoğulcu olmadıkları, farklılıklara karşı duyarsız oldukları ve heteroseksüel olduklarından dolayı eleştirmişlerdir. Postmodern feministler öncelikle sınıf, ırk, etnik grup, cinsel yönelim gibi sorunlara odaklanırlar. Ataerkillik düşüncesini diğer feminist görüşler kadar dillendirmezler.

Hekman, (2016: 249) çağdaş feminizmde bütün feministleri birleştiren bir programın imkânsızlığından söz eder. Ona göre çağdaş yüzyılda bütün feministleri aynı çatı altında toplamak olanaksızdır. Postmodern düşünceye göre bu yüzyılda kategori, program gibi kavramlar kullanmak doğru değildir. Belirsizliğin ve çok anlamlılığın şemsiyesi altında duran postmodernizmde hiçbir şey net değildir. Bundan dolayı feminizm ile postmodernizm arasındaki ilişkiyi genel terimlerle tanımlamak oldukça zordur. Bazı feministler, postmodern yaklaşıma olumlu bakarken bazıları da düşmanlığa varacak kadar olumsuz tutumlarla bakar. Feministlerin postmodernizmi eleştirmeleri, sorgulayıcı tavrının olmamasından kaynaklanır. “Feminizm, sadece belirli toplumsal düzenlemeleri değil, Batılı düşünceyi ve toplumsal yapıyı da sorguladığı için bu eleştiriye uygun politik ve felsefi bir yaklaşımı gerektirir. Çoğu feministe göre postmodernizmin başarısızlığı bu türden bir sorgulayıcı yaklaşım geliştirememesidir” (Hekman, 2016: 249).

Postmodernizm, kadın veya erkeğe ayrıcalık tanınmasını reddeder. Bu da feminizmin postmodernizmle ilişkisini açıklar niteliktedir. Özetle, her ne kadar postmodernizmde feminizme eleştiriler getirilse de bu düşüncenin çağdaş feminizme katkıları göz ardı edilemez.

2.2. FEMİNİST ELEŞTİRİ

Bir bilginin temellerini doğru ve yanlış yanlarını bulmak amacıyla yapılan inceleme, sorgulama ve yargılama işlemlerin tümüne eleştiri denilmektedir. Eleştiride temel tez değerli ve değersiz sayılan tüm yargıların öznel değerlendirmelerden kaçınılıp nesnel bir şekilde ele alınmasıdır. Feminist eleştiri ise Liberal, Radikal, Marksist, Psikanalitik ve Postyapısalcı feminizmleri içine alan genel bir başlıktır. Birçok disiplin ve kuramın ortaya çıkmasıyla beraber feminist hareket daha da canlanır. Feminist eleştiri, yazınsal metinlerin incelenmesine ayrı bir önem verir. Feminist eleştiri, kadın-erkek eşitliğini savunmaktan öte eşitsizliği ortaya çıkaran dil, söylem ve ideolojik niteliklere odaklanır. Nitekim, Köşgeroğlu'na göre, "Kadınlara karşı yüzyıllar boyu yapılan yanlışlığa karşı duruş olarak ortaya çıkan Feminist Hareket ve Feminist Edebiyat Bilimi, kendi doğrularını ortaya çıkarmak ve kanıtlamak için Feminist Eleştiri ve Feminist Edebiyat Eleştirisi alanına yönelmiştir" (Köşgeroğlu, 2008: 192).

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde görülen toplumsal bilinç ile beraber kadınlara yapılan haksızlık ve eşitsizlik hem sosyal çevrede hem de edebiyat sahasında daha net görünür olmuştur. "Feminist eleştiri 1960'larda Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da toplumsal ve siyasal bir savaşım olarak yeniden canlanan genel Feminist hareketin edebiyat alanına da kaydırılması sonucu ortaya çıkmıştır"(Köşgeroğlu, 2008:193). Kadınların yaşadığı deneyimler, farklılaşmalar ve çatışmalar maalesef yazınsal sahada tam anlamıyla karşılığını bulamamıştır. Bunun açıklamasının doğuştan gelen bir eğilim olmadığı herkesçe bilinmektedir. "Kadınları en iyi anlatan kadındır, erkekleri en iyi anlatan erkektir" düşüncesinin gerçeği yansıtmadığı ortada iken bu yüzyıla kadar kadınların gerçek manada edebiyat sahasında yer alamayışının izahatı da yapılmamıştır.

2.2.1. Feminist Felsefe

Feminist felsefe daha çok 1970'li yıllarda özellikle Avrupa, Amerika ve Avustralya'da gelişir. Feminist felsefe, kadınları kadın yapan öğelerin neler olduğuna dikkat çeker. Feminist felsefe, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet gibi feminizme özgü kavramları keşfeder. Feminist felsefe toplumda kadın duyarlılığını öne çıkarır,

feminist harekete destek olur ve felsefenin yöntemlerini de feminist harekete destek sağlamak amacıyla kullanma şansı verir. Stone'ye göre, feminist felsefenin üç temel yönü vardır:

- 1) *Kadınlara karşı önyargıların geçmiş ve bugünkü felsefede nasıl dışa vurulduğunu soruşturur. Feminist filozoflar, özellikle şu alanlarda görülen kadınlara karşı önyargılar üzerine çalışır ve eleştiri getirirler:*
 - i. *Felsefe tarihinde yer tutan yazılar; özellikle de platon, Descartes ve diğer kabul görmüş yazarların yazıları,*
 - ii. *Epistemoloji ve etik gibi çağdaş felsefenin alanları,*
 - iii. *Geçmiş ve bugünkü felsefede yer tutan yazılarda bulunabilecek imgelem ve sembolizm kalıpları*
 - iv. *Geçmiş ve bugünkü felsefede tespit ettikleri eril önyargıları eleştirmiş olan feminist filozoflar, eski ve önyargılı teoriler*
- 2) *Feminist felsefenin ikinci temel yönü, farklı feminist iddiaları ve politik konumları dile getirmek için felsefi kavramlarla teorilerden yararlanması ve bu iddia ve konumların hangilerinin en güçlü olduğunu saptamak için felsefi savlar kullanmasıdır.*
- 3) *Feminist felsefe, felsefeyi diğer felsefi alanların hiçbirinin değinmediği bir yeni kavramlar yelpazesine tanıtmıştır. Bu yeni kavramların en öne çıkanlarından bazıları şöyledir: Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik, cinsel fark ve özcülük olarak sıralanabilir (Stone, 2007: 11-13).*

Feminist filozoflar yeni teoriler geliştirmeye çalışmışlardır. Özellikle geçmişten günümüze kadar felsefede erkeklerin önyargılarını hicvedip yeni teoriler üretmeyi amaç edinmişler. Feminist felsefe de diğer felsefe alanlarında olduğu gibi farklı ve birbirleriyle çatışan fikirler de vardır. Feminist felsefeye özgü sorulardan bazıları şunlardır: “Feminist cinsiyet nasıl ele alınmalıdır”, “cinsiyet (eril-dişil) nasıl anlaşılmalıdır”, “cinsel hazlar nelerdir”, “kadını kadın yapan şey nedir”, “kadın ve erkek nasıl olmalıdır?”.

Yukarıda sıraladığımız sorular ve bunların türevleri feminist felsefenin ilgilendiği sorunsallardır. Feminist felsefe günümüzde birçok filozofun uzlaşmadığı bir alandır. Bazı filozoflar, feminist felsefeye temkinli yaklaşırken bazıları da kabul etmezler. Temkinli yaklaşanlar da ‘felsefe’ olup olmadığı konusunda şüphe duymaktadırlar.

2.2.2. Feminist Edebiyat Eleştirisi

Feminist edebiyat eleştirisi bir eserin içeriğini incelerken kadınların söylemlerini, deneyimlerini irdeler. Feminist edebiyat eleştirisi kadının kimliğine, düşüncesine ve metinlere yansıma biçimlerine değinir. Bunları yaparken de erkeklerin kadınlara olan bakış açılarını yeniden gözden geçirmelerine olanak sağlar.

Humm'a göre feminist edebiyat eleştirisi bütün toplumlarda hakikatiyle kayıt altına alınmamıştır: "Feminist edebiyat eleştirisi bütün dünyada edebiyatı öğretme, yazma ve edebiyat hakkında düşünme biçimimizi değiştirmiştir. Bu sürecin Batı'daki tarihi kayıtlıdır, ancak uluslararası feminist edebiyat eleştirisi genel olarak kaydedilmemiştir" (Humm, 2002: 11-12).

Feminist edebiyat eleştirisine göre kadın deneyimlerini metne yediren ve kadınlığını unutmadan metne dışıl söylemleri öne çıkaran yazınsal metinler, kadın edebiyatının ürünü olur. Tabii ki metin hazırlanırken sadece kadınlar okusun diye bir eser ortaya çıkarılmaz. Yazar bütün okurlarına seslenir. Bu yüzden yazınsal metinler cinsiyete dayalı bir kimlikle oluşturulmaz. Lakin kadın yazar doğal olarak eserini oluştururken kadınlık deneyimlerini de metne ekler.

Feminist edebiyat eleştirisinin kadın hareketleri ile başladığı söylenirse de aslında çok eski metinlerde cinsel/cinsiyet kavramının birçok metinde kullanıldığı bilinmektedir. Modern feminist eleştirinin eseri ise Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* adlı eseridir. Bu eserde Woolf, kadın ve edebiyat kavramları üzerinden yol alır. Woolf, geçmişte yazılan eserlerde kadınların tarihi metinlerde yer alamayışının ataerkil bir düzenin varlığından kaynaklandığını belirtir. Woolf eserinde, kadınların kendine has özel bir alanının olması fikrini savunur. Kadınların kedilerine ait özel alanının olmamasını yine ataerkil düzenin varlığına bağlar. Woolf, kadınların edebiyat sahasında yer alamayışının nedenini erkeklerin hegemonyasıyla ilişkilendirir. Cinsiyet bağlamında erkek yazarlar edebi topluluklarda rahat bir şekilde yer alırken kadın yazarların ise aynı şansa sahip olmadıkları bilinmektedir. Woolf, kadınların yüzyıllarca eve hapsedildiğini ve yaratıcı güçlerinin törpülenmesine rağmen hala dinamikliğini koruduğunu söyler. Woolf, eserinde şöyle bir açıklama getirir: "...Çünkü kadınlar milyonlarca yıldır içerde oturuyorlardı, bu yüzden yaratıcı güçleri günümüze kadar duvarların içlerine dek sızmıştı; gerçekten de bu güç, tuğlaların ve sıvanın istiap haddini öylesine aştı ki, artık kalemlere ve fırçalara ve iş dünyasına ve politikaya yönelmesi gerekiyor" (Woolf, 2019: 124).

Kadın ve erkek bakış açısı birbirinden farklıdır. İki cinsin bakış açısı bile dünyayı anlamlandırmaya yetmiyor iken tek bir cinsin bakış açısından yol almak sağlıklı bir karar değildir. Woolf, kadınların edebiyat çevresinde etkin rol oynamasını

ister. Daha geniş bir bakış açısı dünyayı adlandırmada ve yeni ufukları keşfetmede fayda sağlar: "...Kadınlar, erkekler gibi yazarsa ya da erkekler gibi yaşarsa da erkekler gibi görünürse binlerce kez yazık olur çünkü eğer iki cinsiyet, dünyanın genişliğini ve çeşitliliğini göz önünde bulundurduğumuzda epey yetersiz kalıyorsa, sadece bir tanesiyle nasıl idare ederiz?" (Woolf, 2019: 124).

Woolf, kadınların edebiyat sahasında yer alamayışının asıl nedenini eğitimden uzak tutulmalarına bağlar. *Kendine Ait Bir Oda* adlı eserde kadınların üniversitede eğitim alamadığını ve üniversitenin kaynaklarından dahi faydalanmadığını belirtir. Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* ile kastettiği: kadın evin içinde bile olsa kendisine ait bir alanı, kendisiyle baş başa kalabildiği; düşüncelerini, fikirlerini yazıya aktaracak bir alanın olmasını kasteder. Kadınların, özgür bir alanı olmasıyla beraber kadınlık deneyimlerini rahatça yazabileceğini ifade eder. Woolf'a göre, kadın ancak yazarak ev dışına çıkabilir, toplumsal hayatta söz sahibi olabilir ve kadın hareketine destek verebilir. "Yazmak istedikleriniz yazdığınız sürece önem taşıyan sadece budur; bunun çağlar ya da saatler boyunca önem taşıyıp taşıyamayacağını kimse bilemez" (Woolf 2019: 149-150).

Kadınların bir hayali olmalı diyen Woolf, bu hayallerin herhangi bir şeye değişiminin mümkün olmaması gerektiğini öne sürer. Woolf, kadınlar var olma hayalini, bir nesne uğruna veyahut şu önemli kişinin karısı gibi adlandırmalar almak için feda eden kadınlara zavallı ve hain damgasını vurur. Woolf, kadınların kendilerine yapabileceği en büyük kötülük kendi kimliğine sahip çıkmamaları olduğunu şu sözlerle dile getirir: "Fakat hayalinizin saçının tek bir telinden, renginin tek bir tonundan, elinde gümüş çanak taşıyan bir müdür ya da elinde mezura saklayan bir profesöre itaat için feda etmek en adi hainliktir..." (Woolf 2019: 149-150).

Berktaş, *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak* adlı eserinde "kadın yazar" kavramı için kolay bağdaşan kavramlar olmadığını söyler. Toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek kimliğine getirdiği sınırlamaları aşmanın kolay bir olgu olmadığını da belirtir: "Kadın yazar" kavramı sahiden garip ve gülünç, ama önemli bir gerçeği yansıtıyor; kadınlık ve yazarlık, cinsiyete göre bölünmüş ve bir cinsin diğerinin egemenliği altında olduğu bir dünyada, kolay bağdaşır kavramlar değil" (Berktaş, 1994: 7-8).

Feminist yazarların, eşit haklar sağlamak amacıyla başlatılan bir hareket olarak kadının farklılığı üzerine çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. Yapılan çalışmaların sonucunda pek çok sahada erkeklerin görüşleri ve yaklaşımlarının söz konusu olduğu dile getirilmiştir. 20. yüzyıldan itibaren kadınların pek çok alanda sesi çıkmaya başlar. Bununla beraber kadınların görüşleri ve yaklaşımları toplumda yerleşmeye başlar. Genel görüşe göre edebiyat sahasında kadın ya da erkek için cinsiyetçi bir söylemin olmadığı tezi savunulur. Fakat cinsiyette dayalı bir edebiyatın olamayacağı dile getirilse de toplumsal yaşantıda ne yazık ki karşılığı bulunamamıştır. Berktaý'a göre, "Kadın olmak ile yazmak arasında karmaşık, çelişkili ve çoğu kez de acılı bir ilişki var. Oysa geleneksel olarak, sanatın ve edebiyatın cinsiyetinin olmadığı, koşulların kadın ya da erkek tüm sanatçılar için aynı olduğu savunulur" (Berktaý, 1994: 7).

Dilbilim araştırmacıları kadın ve erkeklerin dil üslubunun farklı olduğuna işaret ederler. Araştırmacılar, erkek ve kadın yazarların söz dağarcığının farklı olduğunu ve farklı türden cümleler kurduklarını ileri sürerler. 1960-1980 yılları arasında feminist eleştirinin yapıtlarından bazılarına bakıldığında: Mary Ellmann, *Thinking About Women* (Kadınlar Hakkında Düşünmek), Phyliss Chesler- *Women and Madness* (Kadınlar ve Delilik), Adrienne Rich- *When We Dead Awaken: Writing as Re- Vision* (Biz Ölümler Uyandıığımızda: Yeniden Gözden Geçirme Olarak Yazı) ve Josephine Donovan- *Feminist Literary Criticism* (Feminist Edebiyat Eleştirisi) gibi yapıtlarda farklı üslupların varlığına işaret edildiği görülür.

1980'li yıllardan sonra feminist eleştirinin çok sesli, modern/postmodern düşüncenin özelliklerine sahip olduğu savlanabilir. Bu dönemde farklı düşünce biçimlerini benimseyen birçok yazar, kadının çok sesli edebiyat eleştirisinden yararlanılmasını önerdiler. Bunlar: Cora kaplan- *Pandora's Box*(Pandoranın Kutusu), Elizaabeth Abel- *Writing and Sexual Difference* (Yazı ve Cinsel Ayrım), Annette Kolodny- *Dancing Through the minefield*(Mayın Tarlasında Dans Etmek). (Humm, 2002). Arlyn Diamond ve Lee Edwards yapının estetiğini hazırlar. Lawrence ve Norman Mailer gibi çağdaş feministler erkek yazarların eserlerini incelediler. Bu eserlerde cinsel arketipleri ve tasvirleri çözümlenmeye çalışmışlardır. Çağdaş feminizmin önemli temsilcilerinden biri de Kate Millet'tir. Millet'in *Cinsel Politika*

adlı eseri feminizmin öncü metinlerinden biridir. Bu eserde Millet, ataerkilliğe edebiyat eleştirisi yoluyla yanıt aramaya, sorgulamaya çalışmıştır.

Atasü, ulusal edebiyatlardan söz ederken kimsenin karşı çıkmadığını, şaşırmadığını fakat kadın edebiyatıyla ilgili söz açılınca herkesin yadırgama içerisine girdiğini belirtir. Sınıfsal nitelendirmeleri barındıran edebi adlandırmalara da kimsenin ses çıkarmadığını yine söz konusu kadın olunca ağızların açık kalmasına şaşırıldığını belirtir (Atasü, 2001: 58).

Cinsiyet anlamında kadına veya erkeğe seçim şansının verilmediği biliniyor iken toplumda var olan cinsiyetçi yaklaşım tamamıyla toplumun dayatması olduğu bilinmektedir. Toplumda kişilerin; sınıfını, memleketini, düşüncelerini, fikirlerini, bakış açılarını ve dini görüşünü dahi değiştirme ve yeni kararlar alma hakkı vardır. Fakat doğarken cinsiyetine karar verme hakkına sahip değildir. Atasü'ye göre, "Cinsiyetimiz de tıpkı ulusal ve sınıfsal kimliklerimiz gibi kişiliğimizin parçası değil midir? Denilebilir ki ulusallık ve sınıfsallık, içine doğduğumuz ortamın olduğu kadar, özgür seçimimizin de belirtisidir; kişi ülkesini ve sınıfını değiştirebilir; ancak bedenini değiştiremez..." (Atasü, 2001: 58). Humm'a göre, "feminist eleştiri edebiyat eleştirisi içinde dört sorunla ilgilenir. Bunlar:

- i. *Eril edebiyat tarihi konusunun, eril metinlerin yeniden incelenmesi, bunların ataerkil varsayımlarının saptanması ve bu metinlerde kadınların toplumsal, kültürel ve ideolojik normlara göre nasıl temsil edildiğinin gösterilerek konumlandırılmasıdır.*
- ii. *Kadın yazarların görünmezliklerini ele alır. Feminist eleştirmenler, göz ardı edilmiş kadınların metinlerine ve kadınların daha önce edebiyat dışı kabul edilen sözlü kültürüne büyük önem veren yeni bir edebiyat tarihi oluşturmuşlardır.*
- iii. *Feminist eleştiri okurlara yeni yöntemler ve değişik bir eleştiri pratiği sunmakla 'feminist okur' sorunuyla karşı karşıya gelir. Böyle bir pratik, geleneksel eleştiride hakkıyla değerlendirilmeyen, annelerle kızların ya da anne/kız empatisinin metinsel anlarının yansıtılması üzerine odaklanır.*
- iv. *Feminist eleştirinin, yeni bir yazı ve okuma bütünlüğü yaratma yoluyla bizim de feminist okurlar olarak edimde bulunmamızı sağlama amacı taşınmasıdır. (Humm 2002: 26)*

Feminist eleştiri ile feminist edebiyat eleştirisi arasında büyük bir makas farkı olmadığını belirten Humm, bu farkın keskin bir ayrım olamayacağı fakat aynı olduklarını da söylemenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Humm, bu duruma şöyle bir açıklama getirir: "Genel olarak, feminist eleştiri toplumsal ideolojilere ve uygulamalara yönelirken, feminist edebiyat eleştirisi dikkatini bu ideolojilerin ve uygulamaların edebi metinleri nasıl şekillendirdiklerine yöneltir. Yine de her ikisi temel bir çözümleme kategorisi olarak cinsiyete odaklanırlar" (Humm, 2002: 11).

Feminist edebiyat eleştirisi, cinsiyetçi yaklaşımları dil yoluyla irdelemeye ve dilin olanaklarından yararlanmaya çalışmıştır. Feminist eleştiri nedir? Sorusuna Humm, eleştirmenlerin üç temel varsayım üzerinde durduklarını söyler. “Bunlardan ilki, cinsiyetin dil yoluyla kurulduğu ve yazı üslubunda görünür hale geldiği; İkinci varsayım cinsiyet-bağıntılı yazı stratejilerinin bulunduğudır. Son varsayım ise kadınların eserlerini ya da eğitimlerini dışarıda bırakmak ya da değerini takdir etmemek için eril normlar kullandığıdır” (Humm, 2002: 21-22).

Kadınların dar alana hapsedilmesi, ev işleriyle meşgul olan bir birey olarak yaşamını sürdürmesi, toplumdan uzak bir mekânda kısıtlanması, üretim alanından ve sosyal çevreden soyutlanması bir insana verilecek en büyük ceza olur.

Toplumda kadın yazarların varlığıyla feminist edebiyat eleştirisi mesafe alınacağı dile getirilse de kadın edebiyatını değerli görmeyen yazarların sayısı işi bir hayli zorlaştırır. Toplum içinde onure edici sözlerin çoğu erkek değer yargılarını yansıttığı bilinir. Bu değerler kadınlar tarafından içselleştirilmiş ve korunur hale gelmiştir. Bu olgu doğal olarak feminist edebiyatı olumsuz yönde etkilemiştir. 21. yüzyılda feminist eleştiri eğitimde kitle iletişim araçları ve yayıncılık gibi birçok alanda kendini göstermiştir. Yine bu yüzyılda edebiyat sahasında da feminist eleştirinin izleklerini eserlerde rahatlıkla görmek mümkündür.

2.2.3. Türk Edebiyatında Feminizm

Feminizmin Türk edebiyatına yansımalarını anlamak için geçmişe doğru kısa bir yolculuk yapmakta fayda vardır. Türk tarihinde kadının konumu, rolü ve geçirmiş olduğu evreleri anımsayarak başlamak gerekir.

İnsanlık tarihinde var olan kölelik düzeninin, kadının kimliğinde büyük etkisi olduğu kabul edilir. Tarihsel süreç içinde endüstrinin gelişimiyle beraber üretim ve yaşam biçimi değişikliğe uğrar. Bu değişikliklerle beraber kadınların toplumsal alanda yaşam biçimi ve kimliği yeniden şekillenir. Bilimdeki teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler kadının konumunu elbette olumlu yönde etkilemiştir. Fakat katetmesi gereken mesafe hala istenilen düzeyde değildir. Erbil’e göre, “(...)Kadının toplumsal

statüsünde meydana gelen değişimler, esas olarak sosyoekonomik yaşam biçimini belirleyen altyapısal dinamiklerin ürünleridir” (Erbil, 2008: 179).

Kadın statüsünün ihyası için toplumda birçok değişime ihtiyaç vardır. Çimen, kadının statüsüyle ilgili şunları söyler:

“Kadının statüsünün yükselmesinde, kadına ilişkin yaygın değer ve anlayışların değişmesi kadar, eğitimde fırsat eşitliği, hak kullanma özgürlüğü, istihdam imkânlarından daha fazla faydalanmak gibi etkenler de büyük önem arz etmektedir” (Çimen, 2008: 324).

Eski Türklerde kadın statüsünün erkeklerle eşit olduğu hatta çoğu zaman annelik vasfından ötürü de artı bir değer gördüğü bilinmektedir. Nitekim kadınların toplumda söz sahibi olduğu bilinmektedir. Ancak, kamusal ve özel alanda erkekle aynı kefedede olduğu görüşü hâkimdir. Şamanizm inancından dolayı da kadınların toplumda erkeklerle eşit haklara sahip olması, feminist düşüncenin eski Türklerde hâkim olduğunu gösterir. Gökalp’ın ifadesiyle;

“Türk feminizmi -Eski Türkler, hem demokrat hem de feminist idiler. Zaten, demokrat olan cemiyetler, umumiyetle feminist olurlar. Türklerin feminist olmasına başka bir sebep de, eski Türklerce Şamanizm’in kadındaki kudsî kuvvete istinat etmesi idi” (Gökalp, 1976: 158).

Gökalp, Türklerin kadın haklarını sonuna kadar savunan en eski kavimlerden olduğunu şöyle dile getirir:

“Feminizm de Türklerin en esaslı şiarı idi. Kadınlar, emvâle tasarruf ettikleri gibi, dirliklere, zeametlere, haslara, malikânelere de mâlik olabilirdi. Eski kavimler arasında, hiç bir kavim Türkler kadar, kadın rahtına (raht=sexe) hukuk vermemişler ve hürmet göstermemişlerdir” (Gökalp, 1976: 160).

Gökalp aynı yazıda kadınların eski Türklerde erkeklerle aynı safhalarda bulunduğunu şu sözlerle aktarır:

“Eski Türklerde, kadınlar umumen (amazon) idiler. Cündilik, silâhşörlük, kahramanlık Türk erkekleri kadar Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar, doğrudan doğruya, hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabilirlerdi” (Gökalp, 1976: 159).

En eski Türk topluluklarında kadınlar kamusal alanda olduğu gibi ev içi işlerde de erkeklerle ortaklaşa iş bölümü yaparlardı. En sıradan ailelerde de ev müştereken, kadın ile kocaya; çocuklar üzerindeki velayet, baba kadar anneye de aitti. Erkek daima karısına hürmet ederdi. Ancak kadınlara verilen değerin Oğuzlardan sonra azaldığı görülür. Özellikle tek Tanrılı din inancının toplumda yaygın kabul edilişi erkeklerin öne çıkmasına kadınların ise geri plana atılmasına zemin hazırlamıştır (Gökalp, 1976: 159-160).

İslamiyet’le beraber Türk dünyasında değişim başlar. Özellikle Osmanlı devletinde erkek egemen bir toplum yapısı ve muhafazakâr dünya görüşünden dolayı kadınların yaşam alanı sınırlı olmuştur. Osmanlı’da kadınların toplumdaki yeri dinsel sebepler nedeniyle gerçek bir eşitliğe kavuşamamıştır. Dinin şemsiyesinde erkekleri korumaya, kadınları ise ötekileştirmeye dair herhangi bir nas bulunmamasına rağmen erkek hegemonyası çıkarı için çoğu zaman bahane bulup dinin ardına sığınmıştır. Bundan dolayı da Osmanlı Devleti’nde kadınlar edilgen konumda yer almıştır. 19. yüzyılda Batı’da başlayan kadın hareketleri Osmanlı’yı da etkiler. Bu dönemde Osmanlı devletinde kadın hareketlerinde bazı kıpırdanmalar görülür.

19. yüzyılda kadın hareketlerinin etkileri dünyada yavaş yavaş kendisini gösterir. Osmanlı imparatorluğu da bu hareketlerden nasibini alır. Özellikle eşitlik, hak, hukuk ve hürriyet gibi kavramlar Batı’da sıkça kullanılır olmuştur. Bu kavramlar, Osmanlı topraklarında aydın kesim tarafından öncelikle dile getirilir. Fransız ihtilaliyle beraber dünyada başlayan milliyetçilik akımı bazı büyük imparatorlukların yıkımına kadar etki eder. Bu ihtilal ile beraber elbette büyük değişimlere kapı aralanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda da kadın hakları savunucularının bu değişimlerin etkisiyle girişimlerde bulduklarını söyleyebiliriz.

Islahat Fermanı’nda cinsiyetçi fikirlerin ortadan kaldırılması için cinsel ayrımların yapılmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu ferman ile kadınlara miras bırakma ve resmi olarak evlenme izinleri alınması yönünde talimatlar verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda feminizm, Tanzimat sonrasında görünür hale gelir. Yeniliklerin başlangıcı olan Tanzimat Dönemi'nde özgürlük ve eşitlik ilkelerinin dile gelmesiyle feminizmin etkisi başlar. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise feminizm güçlü bir şekilde hissedilir olmuştur. Feminist hareketlerin yeni nesle etki edebilecek kadar toplumda yerleştiği de görülür. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı'da feminist hareketin temsilciliğini üstlenen birçok dernek bulunmaktaydı. En önemli derneklerden biri de "Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'dir. Bu dernek kadın haklarını ön plana alarak feminizmin temsilciliğini yapar. Ayrıca bu dönemde birçok cemiyet de kadın haklarının savunuculuğunu üstlenir.

Kadınlar Tanzimat Dönemi'nde kısmen de olsa edebiyatta yerini alır. Bu dönemde kısmen Batı etkisiyle kadının toplum içindeki yeri tartışılmaya başlanmıştır. Bu fikirler önce edebi eserlerle, sonraları süreli yayınlarla toplumun geniş kesimine aksettirilmeye çalışılır. Bu dönemde aydın kesim, kadının konumu üzerine tartışır ve kadınlar için yapılması gereken iyileştirmeleri kaleme alır. Fatma Aliye, Namık Kemal, Şemsettin Sami, Abdülhak Hamid, Sami Paşa-zade Sezai, Ahmet Mithat gibi yazarlar kadınların eğitimi için emek harcarlar. Hatta toplumun kadınlar için yanlış bildiği, anladığı dini yasakları anlatma-düzeltilme yoluna da giderler (Kurnaz, 1991:34).

Türkiye'deki hukuksal yapıdan dolayı kadının sosyal statüsü de çok zor süreçlerden geçer. Feminist hareketin elde ettiği kazanımlar bilindiği üzere hiç de kolay olmamıştır. Toplumda sosyoekonomik yapı ve işlevi kadınların görünürlüğüne etkiler. Kadınlar, toplumsal ve siyasal alanda etkin konumda olmadıklarından dolayı Batı devletleri kadar hızlı ve etkili bir kadın hareketine giriş yapamamışlardır. Cumhuriyetle beraber Türk Medeni Kanunu'nun yasallaşmasıyla kadın haklarında bazı kazanımlar elde edilmiştir. Boşanma, velayet, seçme-seçilme gibi haklar medeni kanunla beraber kazanılmıştır.

Türkiye'de kadın hareketleri özellikle 1970'lerden itibaren etkin bir şekilde seslerini duyurur. 1980 sonrasında feminizm, postmodernist düşüncenin etkisiyle farklı bir evreye geçer. Sevim'e göre "1980'ler feminist teoride postmodern ve çok kültürlülük teorilerinin fark vurgusunu çok yaptığı ve giderek daha özgül ve kadınlar

arasındaki farklılıklara dikkat çeken, özellikle ırk, sınıf, etnik ve cinsellik farklarına daha özenli yaklaştığı yıllardır” (Sevim, 2005: 90).

Türkiye’de feminizmle ilgili yapılan incelemelerin feminist edebiyat eleştirisinin araştırılmasında öncülük yaptığı gibi ortaya çıkmasında ve kavramın akademik dilde yaygın olarak kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 1990’lardan sonra yüksek lisans ve doktora çalışmalarında hazırlanan tezlerde gözle görülür bir artış sağlanır. Bu tezlerde toplumsal cinsiyet, cinsellik, ataerkillik, eşitlik ve özgürlük temleri öne çıkar. Elmas Şahin’in, Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım (2009)adlı doktora tezi, hacim ve derinlik bakımından bugüne kadar hazırlanan en önemli çalışmalardan biridir. Serap Güzelcan Şenol’un, Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın Hareketi ve Feminist Yayıncılığın Oluşum Süreci: Pazartesi Dergisi Deneyimi (2010) başlıklı yüksek lisans çalışması; Sezgi Balcı’nın, Feminist Eleştiri Yöntemiyle Ayla Kutlu’nun Öyküleri Üzerine Bir Araştırma (2011) adlı yüksek lisans çalışması; Ayşe Merve Şayak’ın, Popüler Feminizm İçinde Duygu Asena’nın Yeri (2011) adlı yüksek lisans çalışması; Gülben Kocabıçak’ın Tomris Uyar Öykülerinin Feminist Eleştirisi (2013) adlı yüksek lisans çalışması; Mehmet Bakır Şengül’ün Türk Romanında Feminizm (Kadın Romancılar 1960-80) (2015) başlıklı doktora tezi; Emine Topkara’nın, Duygu Asena’nın ‘Kadının Adı Yok’ Eserine Feminist Bir Yaklaşım (2016) adlı yüksek lisans çalışması; Füsun Cesur’un Feminist Teoriler ve Türkiye’deki İzdüşümleri (2017) adlı yüksek lisans çalışması; Duygu Tercan’ın Elif Şafak Romanlarında Feminist Unsurlar (2019) adlı yüksek lisans çalışması bu konuda yapılmış belli başlı akademik çalışmalardır.

Son yıllarda genel olarak akademik çalışmalarda feminizm üzerine çalışmaların arttığını söylemek mümkündür.

Türk edebiyatında kadın yazarların anlatılarının bildungsroman (büyüme-bilinçlenme romanları) özelliği taşıdığını söylemek mümkündür. Erkek yazarların kahramanlarının gelişimleriyle ilgili olarak kadın yazarların kahramanları kadar ilgilendikleri söylenemez. Kadın yazarlar, kahramanlarını tanıtırken çocukluktan itibaren geçirdiği evreleri sıralayarak anlatır, erkek yazarlar ise kahramanlarının ya olgunluk dönemlerini ya da serüvenlerini anlatma yoluna gider. Burada kadın yazarların yaşamlarında çektiği zorlukların etkisi yadsınamaz. Kadın olmak, yazmak

belki de çekilen bunca çileyi anlatma mecburiyeti doğurur. Kadın yazarların eserleri çoğu zaman otobiyografik özellikler taşır. Adalet Ağaoğlu, Ayla Kutlu, Erendiz Atasü gibi yazarların yapıtlarında kadınların geçirmiş olduğu evreleri anlatma amacı taşıdıkları görülür (Parla, 2020:179-200). Özakın da diğer birçok kadın yazar gibi anlatılarında genç kızların geçirmiş olduğu evreleri âdeta bir film şeridi gibi canlandırır.

Cumhuriyetle beraber feminist hareket uzunca bir yol alır. 1960'lara gelindiğinde yazın sahasında somut olarak "kadın dili" doğar. 1970'lerde "kadın dili" gelişmeye devam eder. Bu dönemde kadın yazarlar özgür olarak kalemlerini kadının varlığını anlatmaya yoğunlaştırırlar. 1960'tan 2000'e kadar Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Aysel Özakın, Latife Tekin, Tomris Uyar vd. gibi kadın yazarlar eserlerinde kadın-erkek eşitliğini öne çıkarır. Bu amaçla kadın yazarlar eşitliği sağlamak için birçok eser kaleme alırlar. 1990'lardan sonra feminist söylem daha rahat bir şekilde ifade bulur.

Özetle Türk edebiyatında feminizm, Tanzimat Dönemi edebiyatından başlayarak günümüze kadar bazen gür sesle bazen de kısık sesle devam edilegelmiştir. Türk edebiyatında feminizmi 1960'lardan itibaren kazandığı ivme günümüzde daha da güçlenerek yol almaktadır. Kadınların yaşadığı zorlukları edebi metinlerde görünür kılmak için birçok yazarın feminist harekete destek verdiği bilinmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte kadın söylemini öne çıkaran yazarların var olduğu ve olacağı rahatlıkla ifade edilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AYSEL ÖZAKIN'IN HAYATI VE ESERLERİ

3.1. Hayatı ve Edebi Kişiliği

Aysel Özakin, 1942'de Şanlıurfa'da doğar. İlk ve ortaöğrenimini İzmir'de tamamlayıp Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü'nden mezun olur. 1977'de siyasi nedenlerden dolayı tayini Çanakkale'de bir köye çıkınca öğretmenliği bırakır. Yazarlığa ve çeviriye ağırlık verir. Özakin, 1979 yılında İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda Fransızca okutmanı olarak çalışmaya başlar. “Gerçeküstücü Akımda Aşk ve Mizah” başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlayan Özakin, çalışmalarına Fransa'da bir süre devam eder.

Yazar, 1980 yılında İstanbul Siyasal Bilgiler Fakültesine öğretim görevlisi olarak atanır. Öğretim görevlisi olarak göreve başlamadan hemen öncesinde Almanya'ya bir grup yazarla (Aziz Nesin, Tezer Özlü, Ferid Edgü) beraber Kültür Bakanlığının hazırladığı bir sempozyuma gider. Yazarlar sempozyumuna katıldıktan sonra, bir Alman dergisine verdiği röportajdan dolayı ülkeye dönüş yapmaz. Röportajda Alman gazeteciler, Türkiye'de darbeden kaynaklı işkence ve ölümlerin olduğunu söyler ve bu durum hakkında Özakin'in fikrini sorarlar. Gazetecilere: Doğrudur der, ülkede işkence ve ölümler olduğunu söyler. Fakat diğer yazarlar her zamanki gibi olağan durumlar olduğunu ifade ederler. Röportaj sonrası Aziz Nesin, Özakin'a “Biz buraya şartlı geldik ülkedeki mevcut durumdan bahsedilmeyecek sözlerle izin alabildik, der.” Bu durumdan haberi olmayan Özakin, Almanya'da kalır. Ülkeye dönüş yaptığı anda tutuklanacağını farkında olan Özakin, zor şartlarda çalışmalarına Almanya'da devam eder. Almanya'da yaşamını idame ederken pasaportu iptal ettirilir ve kendisine birçok dava da açılır. Darbenin yarattığı atmosfer, siyasi çalkantılar ve politik nedenlerden dolayı 25 yıl kadar yurda dönüş yapmaz.

Özakin'in yazı ve şiirleri *Sanat, Yarına Doğru, Politika, Varlık, Militan, Milliyet, Cumhuriyet, Yeni Toplum, Hürriyet* gibi dergi ve gazetelerde yayımlanır. İlk yazılarını *Demokrat İzmir* gazetesinde yayımlayan Aysel Özakin, 1974'te *Yeni*

Adımlar dergisi'nin düzenlediği Sabahattin Ali Öykü Yarışması'nda birinci seçilen “*Küçük Şehrin Soğuk Geceleri*” başlıklı öyküsü ile edebiyat sahasında dikkati çeker.

Gurbet Yavrum adlı ilk romanını 1975'te yayımlayan Özakin, Urfa-Mardin-İstanbul-Kanada ekseninde ilerler. Aysel Özakin bu romanda babasının hayatını kurguyla kitaplaştırır. Yazar, bu romanında birey ve toplum arasındaki ilişkiyi açıklar. Babasının yaşadıklarını, mektuplarını, kendi izlenimlerini, anılarını ve düşüncelerini yazacağını eserde bilgi olarak verir. Romanda anlatıcı konumundaki yazar, babasından gelen mektuplara sık sık yer verir. Babasının yaşantısını mektuplarla gözler önüne serer. Baba ile kızının Kanada'da buluşması, geri dönüşlerle ailenin yaşam öyküsü akıcı bir dille anlatılır. Baba iyi niyetli, dürüst ve girişimci yapıya sahiptir. Toplumun çarpık yapısından dolayı adapte olamamıştır düzene. Baba bütün olanaksızlıklara rağmen, düştükçe kalkmasını bilen ve bambaşka yolları deneyen bu nedenle yaşlılığında Kanada'ya göçene kadar uzanan bir arayışın adamıdır. Baba; yazar, din adamı, ülkücü öğretmen gibi mesleklere soyunduysa da hiçbirinde başarı elde etmemiştir. Ne iyi bir baba ne de iyi bir toplumcu olabilmiştir. Baba, şiir ve senaryo yazmış fakat başarılı olamamıştır. Sanat ve edebiyata adını duyuramayan baba, kızının iyi bir yazar olmasını ister. Benim yapamadıklarımı, başaramadıklarımı sen başar, der. Yazarın geçmişe doğru yaptığı yolculuklarda lisede okurken dönem sonunda eve geldiğinde babasının başka bir kadınla yaşıyor olması, bir diğer adıyla çapkınlık yapması, kızı tarafından yadırgansa da sesini çıkarmaz. Baba yaşamının son döneminde Türkiye'ye dönüp eşine bir daire alıp gönlünü almak ve bağışlanmayı ister. “Şimdi beyaz saçlarıyla yine de kendine amaçlı bir gelecek hazırlamak istiyor. Annemin öldüğünü bilmiyor ve kaloriferli bir daireyle onun gönlünü almak, çapkınlıklarını parasızlığını bağışlatmak istiyor” (s. 160). Yazar, mektuplarda bizi 1917 yıllarına kadar götürür. 1917'de Doğu ve Güneydoğuda yaşanan bazı olaylara da değinir. Özetle; bu romanda 1970'li yıllarda dönemin toplumsal yaşam biçimini, kadınların ezilmişliğini, kenar mahallenin sorunlarını, ekonomik sıkıntılarını, devlet kurumlarında çalışan memurların yaptığı usulsüzlükleri ve aile içindeki iletişimsizliği yalın bir dille anlatır.

İlk öykü kitabı, *Sessiz Bir Dayanışma* 1976 yılında yayımlanır. *Ayçiçeği*, *Annelerin Armağanı*, *Kraliçe Geliyor* (1972), *Cemil*, *Küçük Burjuvanın Acıları*

(1973), *Küçük Şehrin Soğuk Geceleri*, *Yunus ile Sessiz Bir Dayanışma*, *İhanetin Resmi* (1974) *Kazaya Uğrayan Mutluluk* (1975) *Portakal*, *Amca*, *İzmir ve Ne Güzel Dünya* (1976) adlı öyküleriyle bu eserde toplam on dört öyküye yer verir. *Sessiz Bir Dayanışma Öyküsü*'nü kardeşine; *Ne Güzel Dünya* adlı eseri de Nevvare Saraç'a ithaf edilen öykülerdir.

1978 yılında Madaralı Roman Ödülü'ne layık görülen *Alında Mavi Kuşlar*'ın ilk baskısı aynı yıl yapılır. 1 Mayıs 1977 İşçi Bayramı'nda birçok kişinin yaşamını yitirdiği katliamdan sonra, dönemin siyasal gelgitlerini, çatışmalarını anlatan romanda Taksim'de gerçekleşen İşçi Bayramı mitingi üzerinden farklı çevrelere mensup birçok insanın toplumdaki yaşayışları mercek altına alınır:

“Armağan gözlerini yumdu, uykuya dalar dalmaz parlak mavi tüyleriyle kuşlar kondu alınına. Sonra uçuşarak alınının çevresinde hızla dönmeye başladılar”(s.139).

Eserde darbeler döneminin izleri de göze çarpar. Özakın'ın bu eserinde de başkahraman yine bir kadındır. Armağan adlı genç kız cinsiyetinden dolayı bir kadının ikinci planda olmasına razı değildir. O, romanda insana yakışır bir hayat arayışı peşinde olan amatör bir şair ve kimliğini arayan bir kadın karakterdir. Armağan, baskıcı-otoriter kültür yapısını benimseyen bir toplumda kadın kimliği arayışında ailesinden ve yakın etrafından istediği desteği bulamayacağını da bilir. Romanda taşralı olan Armağan, ailesinin üzerinde yarattığı baskıyı kırmak ve özgür bir yaşam sürmek adına İstanbul'a yerleşir. Kendi ayakları üzerinde durmayı düstur eden Armağan, başkasının gölgesinde yaşamayı kabul etmez. İstanbul'da bir taraftan yazdığı şiirlerle ve sanatçı kimliği ile iş bulmaya çalışır, diğer taraftan da sağ-sol çatışmalarının en hareketli ve şiddetin yoğunlaştığı bir dönemde var olmaya çalışır. Taşradan gelen Armağan, büyük şehirde yaşayan bireyin bazen acımasızlığına bazen de çaresizliğine tanıklık eder. Özakın, büyük şehirde yaşayan bireyin yalnızlığını, kimliksizliğini başarılı bir şekilde okuyucuya aktarır. İdeolojik çatışmalar ve ayrışmaların hâkim olduğu bir dönemin temini başarılı bir şekilde eserde işler. Bu eserde kadının toplumsal konumu, üzerindeki cinsiyetçi baskı ve bireysel var olabilme çabası üzerinde durulur.

1980’de, toplumsal baskı ve eşitsizliklerden fazlasıyla nasiplenen ülkemiz kadının kendisini ve toplumu anlama temalı *Genç Kız ve Ölüm* adlı romanını yayımlar. Özakin, bu romanında Nuray adlı kahraman üzerinden ortamın panoramasını çizer: Nuray perspektifinden kadınların olmayışının büyük eksikliğini mercek altına alır. 1970’li yıllar buhranlı, kargaşalı ve toplumsal taşkınlıkların olduğu bir dönemdir. Bu dönemde iki kişinin bir araya gelmesi devlet otoritesi için bir tehlikedir. Sıkı bir güvenlik ve baskıcı bir zihniyetin olduğu ortamda herkes birer tehdit olarak görülür. 1960 darbesi, 1971 muhtırası ve 12 Eylül 1980 darbesi ile toplumsal bir güvensizlik ortamı vardır. 80 darbesiyle beraber sonuçlanacak olan toplumsal çözülmede her gün tutuklamalar baş gösterir. Birçok toplumsal olayda hep ön planda olan erkektir. Eve hapsedilen kadın; sokakta, olaylarda yoktur. Her şey de olduğu gibi bu tür toplumsal olaylarda da yine kadın görülmez. Polis, bekçi ve eylemciler hep erkektir. Kadınların toplumsal olayların içinde olmaması Nuray’da hayal kırıklığına yol açar. Kadınlar toplumun birer parçası olmasına karşın varlıkları ortalıkta görülmez. Eve hapsedilen kadın, toplumsal cinsiyet farklılığından dolayı erkeğin gölgesi olarak hayatta kalmıştır. Evin içinde de dışında da ayrıcalıklı olan erkektir. Kadın ise ancak belli şartlar, kurallar dâhilinde görünür olmuştur. Nuray’ın romanını okuyan kızı Seçkin; annesine, romanda toplumcu temaların öne çıkmadığını örneğin, okuluna giderken açılan ateş sonucu bel kemiğinden vurulan ve aylarca hastanede sırtüstü yatan arkadaşını anlatır. Seçkin, annesinin yazdığı bu romandan pek hoşnut değildir, ataerkil kalıplardan dolayı sorunlar yaşayan bir kadının hayat hikâyesiyle pek ilgilenmediğini söyler. Yazar, bu romanda Nuray karakteri üzerinden feminist düşünceleri aktarır. Kızı seçkin üzerinden de toplumcu temayı işler. Özakin’in bütün eserlerinde bir sözcülük görevi üstlendiği açıkça görülür. Özakin, Nuray kahramanı üzerinden gecenin bir vaktinde herhangi bir lokantaya, kahvehaneye girip ya da büyük bir kalabalığın ortasında erkek topluluğunu karşısına almayı ve onların zorbalığıyla, gericiliğiyle savaşmak istediğini belirtir. Nuray İlkin’in romanı üzerine yapılan bir sohbette, feminizmin Türkiye’deki temsilcisi olunabilecek bir eser olduğunu Berna Hanım’ın ağzından aktarılır. Yazar, eserini yazarken bunu tasarlamadığını söyler fakat feminist hareketin temsilciliğini üstlenen bir roman olduğu yazar tarafından da doğrulanır:

“Bence romanınız Batı’da yıllardır sürmekte olan kadın hareketini Türkiye’de başlatabilecek nitelikte bir roman”. Teşekkür ederim, dedi Nuray. Gülümseyerek kadehine uzandı. Heyecanlanmıştı: doğrusunu isterseniz, ben romanı yazarken bunu düşünmemiştim. Bu daha güzel ya, dedi. Berna Hanım, kollarını göğsünde kavuşturarak...” (GKVÖ, 2007: 127).

Romanda kadının toplumsal konumu, cinsiyetçi baskı, ataerkil yapı ve bireysel var olabilme izlekleri öne çıkar.

Özakın, 1981’de Almanya’da yaşayan Türk işçilerin sorunlarını gözlemleyerek ele aldığı *Kanal Boyu* adlı öykü kitabını yazar. İkinci öykü kitabı olan bu eser 1982 yılında yayımlanır. Öykü kitabı içinde; *Berlin’in Esmer Çocukları, Olanaklar Aşılabilir mi?, Berlin de mi Yaşlanacağım, Hamburg’tan sonra, Bir Kadın Heykeli, Yusuf, Bir Küçük Burjuvanın Acıları II, Sabah İlk Metro, Kanal Boyu, Annem İşini Kaybetti ve Boyu Kadar Uzundu Hüznü* adlı öyküleri yer alır. Özakın, Almanya’da kaldığı süre zarfında yeni bir gözlem alanına sahip olur. Özakın, Almanya’da yaşayan Türkiye göçmenlerinin yaşadığı alanlarda gözlemler yapar. Buradaki göçmenlerin hayatlarına tanıklık eder.

Kanal Boyu adlı öykü kitabı Almanya’daki göçmenlerin yaşam serüvenine ayna tutar. Özakın, bu eserinde Almanya’da yaşayan göçmenlerin iş alanına yönelmez, onların yaşam alanındaki koşullarını, sorunlarını bir kamera edasıyla gözlemler ve bunları yaparken de sorgulayıcı tavrı öne çıkar. Özakın, bu eserde özellikle Almanya’daki gurbetçi kadın ve çocukların hayatlarını ele alır. Kadınların yaşama biçimlerini, çalışma koşullarını, acılarını, yalnızlıklarını, duygusal sorunlarını ve yabancılıklarını öykülere sığdırır. Esmer yüzlü çocukların sarışın Almanlardan uzak bir mesafeden dahi olsa farklılıklarını dile getirir. Erkeklerin uzun bir zaman diliminde iş aramalarını, iş bulanların ise zamanın çoğunu iş yerlerinde geçirmelerini yazar. Eser aslında röportaj türüne de yakındır. Eserde kahramanların birçoğu kendisini yaşadığı çevreye ait hissetmediğinden dolayı duygusal sorunlar yaşarlar. Özakın, bu eserde gurbetçilerin eğitimine de değinir. Ebeveynlerin sürekli olarak çalışmak zorunda olmasından dolayı çocukların eğitime yeterli derecede önem vermedikleri sezilir. Bazı öykülerde çocukların eğitimden mahrum bırakıldıkları da görülür. Okula giden çocukların da iki dil arasında kaldıkları ve bu

durumun kültür çatışmasına da sebep olduğu belirtilir. Eserde kadınların, özgür ve aile baskısının olmadığı bir yerde yaşama tercihlerini kullanmaktan yana oldukları, bu bağlamda Almanya'dan geri dönmek istemedikleri okuyucuya hissettirilir. Özetle, eserde Berlin'in günlük yaşamından kesitler verilirken kadınların yaşamlarına, psikolojilerine, duygularına ve toplumsal sorunlarına değinilir.

Aysel Özakin, *Mavi Maske*'de de diğer eserlerde olduğu gibi toplumsal gerçekleri, dönemin sosyal-siyasal yaşantısını işler. Romanda başkahraman yine kadındır. Eserde 1970-85 yılları arasında oluşan darbeler dönemini, toplumsal değer yargılarını, yaşam tarzlarını, dostluk ilişkilerini, maddi-manevi kabulleri edebi bir üslupla harmanlayarak aktarır. Eserin otobiyografi türünün özelliklerini fazlasıyla taşıdığı söylenilebilir. Yazarın kendisi de satır aralarında otobiyografi olduğunu söyler. Yazar, romanda hem yaşadığı anı anlatır hem de geçmişine gider. Yazarın arkadaşı olan Dina K. ölmüştür. Arkadaşının vefatını kabullenmez. Onun delidolu, hayatla barışık halini okuyucuya aktarır. Gizli hayranlığı her satırda sezilir. Dina K. denilen karakterin Tezer Özlü olduğu bilinir. Özakin, bu romanda Tezer Özlü hakkında yazdığını açıkça belli eder. Kimliğini saklamaz sadece adını değiştirmekle yetinir. Yazar, bu romanda sürekli kendini Dina K. ile kıyaslama ihtiyacı hisseder, açıkça bir hayranlık duyduğu da gözlenir. Dina K.'nin üçüncü eşi tarafından beğenilme arzusu da taşıdığı görülür. Romanın başından sonuna kadar karşılaştığı birçok olayda “Dina K. olsaydı şöyle yapardı, şöyle söylerdi, şöyle hareket ederdi” deme yoluna gider. Aslında keskin bir şekilde olmasa da bir kıskançlık durumunun söz konusu olduğu söylenilebilir. Gizli bir hayranlıkla beraber kendini de kanıtlama düşüncesi hissettirilir okuyucuya. Yazar, satır aralarında Özlü'ye hayranlığını dile getirirken kendisinin de ondan üstün olmadığını itiraf eden cümleler kurar. Zamanında Özakin'a yol gösteren, ona özgürlüğü tattıran, kendisi olmasına öncülük eden bir yazar olduğunu da bu romanda ifade eder. Eserde Özlü'ye karşı bir sitem de öne çıkar, şöyle der: “Ona karşı duyduğum öfkeye sızan sempatik. Bir dindarın günahlara karşı gizli bir özlem duyuşu gibi” (s. 45).

İngilizce kaleme aldığı romanlarından *Urgent Beauty* Türkiye'ye döndükten sonra 2005 yılında *Güzellik Acısı* ismiyle Türkçeye çevirir. *Güzellik Acısı* adlı eserin Özakin'ın otobiyografik bir eseri olduğu ve muhteşem bir kurguyla yazıldığı

söylenbilir. Özakin, bu eserde gerçek hayatta eşi olan Bryan Ingham'ı ve kendi yaşamını kurgular. Eserin kahramanları Süreyya ve Frank'tır. Romanda geçen mekânların hemen hepsi Bryan ile yaşadığı yerlerdir. Bir nevi Frank'ı yani eşi Bryan'ı anlatır bu romanında. Bryan'ın yaşadığı kentleri, çocukluğunu, aşklarını, kendisini ve gravürlerini anlatır. Eserde, Süreyya ve Frank'ın tutkulu, coşkulu, öfkeli, birbirini tamamlayan ve bir o kadar da birbirini yok eden bir aşk öyküsü karşımıza çıkar. Süreyya, piyanist ve şarkı sözlerini yazan sanatçıdır, Frank da kübist bir ressamdır. Sanatçı ruha sahip olan bu iki birey, birbirlerinin zıt kutbundaki aşkın birlikteliğini temsil ederler. İkisi de karmaşık ruh yapısına sahiptirler. Frank'ın kendini bir kişiye veya bir mekâna ait hissetmemesi ve sürekli farklı bir ruh yapısına sahip olması aşk acısı çekmesine neden olur. Frank, toplumun dışında yaşamaya ve bireysel özgürlükten yana iken Süreyya ise hayattaki kırılganlıkları notalara döken bir konumdadır. Yazar, romanın başında Frank'ın çocukluğuna iner. Frank'ın çocukluk yılları savaş dönemine denk gelir. Babasının savaşa gitmesi ile beraber babaannesinin yanında kaldığını söyler. Savaşın bütün güzel şeyleri alıp götürdüğünü yalın bir dil ile ifade eder. Süreyya ve Frank birbirini çok seven ama ikisinin de sınırları olan iki farklı birey olarak sunulur.

“Birbirinizin tapınağı ama aynı zamanda da tuzağı oldunuz. İkiniz de bağımsız yaradılıştınız ve umutsuzca bu tuzaktan kurtulup uçmaya çalışıyordunuz. Ama yapamadınız, çünkü artık kanatlarınızı ve başka yöne uçma isteğinizi yitirmiştiniz. Çünkü yalnızca birlikte olduğunuzda dünyanın soğuşundan korunabiliyordunuz” (62-63).

Frank, âşık olmaktan korkan ve bağlanmayı istemeyen bir ressamdır. Hep bir arayış peşindedir. Süreyya'nın onu hapsedmesini istemez. Yazara göre Süreyya, Frank için bir tapınaktır. Ondan kopamaz duruma gelmiştir, her seferinde yeniden yaratır. Birçok pasajda Frank'ın Süreyya'yı tapılacak bir tanrıça olarak yaratıldığını ifade eder. Frank'ın Süreyya'yı yaratma nedeni; dindarlık, acı, şiddet ve suç örüntülerinden kurtarmak olarak anlatılır. Süreyya'yı yaratarak din ve sınıf egemenliği tanrılarından kurtarmayı istediğini de söyler. Yazara göre Frank, Süreyya'nın portresini çizerken gerçeği çarpıtır, doğayı çarpıtır ve böylelikle kendisini özgür hissettiğini söyler. Bununla beraber anneden, doğadan, tarihten,

kadından kurtulmuş olduğunu da hissettiğini söyler. Frank, Süreyya'yı çizerken kendi cennetini ve kendi aşk düşünüşü de yarattığını bilir. Ve Süreyya ile evlenerek bir ömür aynı mekânı paylaşmayı hayal dahi etmek istemez. Evlenip aynı kadınla yaşlanmayı anlamlı bulmaz. Bir kalıba girmeyi kabullenmez. Aileyi, özgürlüğün kısıtlandığı bir kurum olarak görür, yine de Süreyya ile evlenir fakat hep bir sorun yumağı devam eder. Süreyya, evliliklerinin yıldönümünü hatırlamaz, Frank'ın getirdikleri hediyeleri gören Süreyya sürekli şaşırır. Şaşırması diğer evli çiftler gibi yaşamamalarından kaynaklanır. Evlilikleri cennetle cehennem arasında gidip geldiğinden özel günler hatırlanmaz olmuştur. Defalarca ayrılışlar da yine bir araya gelirler. Frank'ın bu yaşam biçimine katlanamayan Süreyya ondan ayrılıp ayrı eve taşınır. Bir hafta sonra Frank Süreyya'nın yanına gider. Geri dönmesini ister fakat Süreyya geri dönmek istemediğini ve kendisini değil de portresine âşık olduğunu söyler Frank'a. Frank, Artık portresini yapmayacağı ve yalnızca onu istediğini kanıtlamak için onu kollarına almak isterken Süreyya sendeler birden aşağıya yuvarlanır ve uçurumun dibinde bir kayanın üzerine düşer. Tutkunun, hazın, ihanetin ve ölümsüz bir aşkın anlatıldığı bu romanda kadın, yine ikinci plandadır. Bu romanda da kadın, bir erkek için nesne olmaktan ileriye gitmemiştir. Süreyya, Frank'a ilham veren ve hayatının her zerresinde yanında olmasını istemesine rağmen özne konumuna getirilmeyen bir kadındır.

Özakın, Almanya'da kaldığı süre zarfında ressam Bryan Ingham ile tanışır. Bir süre sonra da evlenerek İngiltere'ye yerleşip çalışmalarına orada devam eder. Yazdığı İngilizce birçok eserinin ilham kaynağı eşi Bryan Ingham olduğunu söyler.² 1988 yılında *Mavi Maske* adlı romanını yayımladıktan sonra, 1990'lardan itibaren yapıtlarını yabancı dillerde vermeye başlar. Özakın, bu eserlerinde Ada Ingham, Anna Ingham, Ana Ingham gibi takma adlarla eserlerini yayımlar. Roman ve öyküleri Avrupa'nın birçok ülkesinde yayımlanır.

Aysel Özakın'ın kadın için işin başı “özgürlük” dediğini ve neredeyse her eserine yedirdiği görülür. Her şeyden önce kendi özgür biçemi ve üslubu onu diğer birçok yazardan farklı kılar. Özakın'ın kahramanları genellikle “Kadın Yazar”lardır. Yazarın kahramanları topluma kafa tutan, sıra dışı dışiliğe sahip olan özgürlük

² https://www.youtube.com/watch?v=rf_9gzSdtSQ.

sevdalısı kadınlardır. Özakın'ın eserlerinde yansıttığı kadınlar kendisine yakın karakterde olan kahramanlar olduğunu söyler. Özakın, delidolu dik kafalı ve normlara karşı olan bir birey olduğunu her röportajda dile getirir.³ *Gurbet Yavrum*'da anlatıcı kahraman kadın, *Alnında Mavi Kuşlar*'da Armağan, *Genç Kız ve Ölüm*'de Nuray, *Mavi Maske*'de Anlatıcı kadın kahraman ve *Güzellik Acısı*'nda Süreyya adlı kahraman yer alır. Roman ve öykülerinde ataerkil düşüncenin yıkılmasını arzulayan kadın kahramanlar öne çıkar.

Özetle Özakın, feminizmin temsilcisi olarak lanse edilmesini kabul etmez. O herhangi bir grubun temsilcisi ve taraftarı olarak da telaffuz edilmekten hoşnut olmaz.⁴ Her ne kadar röportajlarda feminist hareketin temsilcisi olmadığını dile getirirse de Özakın, eserlerinde ise feminist izlekleri fazlasıyla kullanır.

3.2. Eserleri

Öyküleri:

1975 Sessiz Bir Dayanışma

1981 Soll Ich Hier Alt Werden

1982 Kanal Boyu

1984 Die Leiden der Anderen

1985 Das Laechelndes Bewusstsein

Romanları:

1974 Gurbet Yavrum

1979 Alnında Mavi Kuşlar

1980 Genç Kız ve Ölüm

1989 Mavi Maske

1982 Die Preisvergabe

2005 Güzellik Acısı

Şiir:

Du Bist Willkommen.

Ödül ve Burslar:

1974 Sabahattin Ali Öykü Ödülü

³ <https://www.youtube.com/watch?v=LyfcRv1h3Kk> .

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=a5Aeyp0QUBo>.

1979 Madaralı Roman Ödülü

1983 Hamburg Altona Kenti Ödülü

1986 Worpswede Writer in Residence

1988 Gunter Grass Bursu

1992 Volparasio Bursu(İspanya)

2004 Villa Montnoir Fransa, Writer in Residence

Bunların yanı sıra Özakın, çeşitli ödüllerle de taltif edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AYSEL ÖZAKIN'IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE FEMİNİZM

Feminizm olgusu, bu olgunun tarihsel gelişimi, feminist teoriler ve feminist edebiyat eleştirisi hakkında tafsilatlı açıklamalara daha önceki bölümlerde yer verdik. Bu bölümde ise, feminist eleştiri yönteminden yararlanarak feminen izleklere yer vereceğiz. Bu maksatla, Özakın'ın roman ve öykülerinde ataerkil söylem(ler)in nasıl ve ne şekilde kurgulandığını ortaya koyacağız. Başka bir deyişle, yazarımızın bir önceki bölümde bahsini ettiğimiz roman ve öykülerinde toplumsal cinsiyet olgusunu işleyiş tarzını, yani kadının ötekileştirilmesi, bastırılması ve sindirilmesi noktalarındaki yaklaşımını mercek altına alacağız.

Özakın'ın “kadın” odaklı eleştirel yaklaşımını feminist eleştiri yönteminin süzgecinden geçirerek ele almış olacağız. Bu minvalde, Özakın'ın Gurbet Yavrum (1974), Alnında Mavi Kuşlar (1979), Genç Kız ve Ölüm (1980), Mavi Maske (1989) ve Güzellik Acısı (2005) isimli romanları ile Sessiz Bir Dayanışma (1975) ve Kanal Boyu (1982) öykülerini inceleyeceğiz. Bu eserlerde yer verilen kavram ve temalarda hangi feminist izleklerin ağırlıklı olarak işlendiğini saptayacağız. Böylece, Özakın'ın eserlerinde kendine yer bulan toplumsal cinsiyet, cinsellik, ataerkillik, korku, gelenek, aile, edebiyat, özgürlük ve eşitlik kavramlarını feminist eleştiri kuramının sağladığı araç ve gereçlerle değerlendireceğiz. Bu amaç doğrultusunda, yazarın sözünü ettiğimiz eserlerinde yer alan ve hemen yukarıda atıf yaptığımız bu kavram ve temaları açıklama gücünü haiz pasajları gerektiği ölçüde alıntılama yoluna gideceğiz.

4.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Konumu

Cinsiyet kavramı, kadın veya erkeğin biyolojik yapısını belirtir. Toplumsal cinsiyet kavramı ise kadın veya erkeğin toplumun, kültürün onlara biçtiği anlam ve beklentilerdir (Scott, 2013: 62). Feministler, cinsiyet kavramıyla cinse dayalı ayrımların gerçekte toplumsal olduğunu iddia ederler. Cins veya cinsel farklılıkların ötesinde yani biyolojik nedenlerden ötürü yapılan bir ayrımcılık değildir. Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik determinizmi reddeder. Feministler toplumdaki

eşitsizliğin cinsten veya cinsel farklılıktan kaynaklı olduğu argümanına karşı çıkarlar. Toplumsal cinsiyet, aynı zamanda, yazılı olmayan ancak toplumsal olarak inşa edilmiş kuralları ve yasaları barındıran kültürel bir kavramdır (Scott, 2013: 62).

1960'lerden sonra toplumsal cinsiyet kavramı feminist kuramda tartışılmalıdır. Toplumsal cinsiyet; bireysel davranışların, etkinlerin, tavırların topluma uygun olup olmadığı ile ilgili beklentiler ve kültürün onlara biçtiği anlamlardır. Toplumsal yaşama yön veren devlet, aile, medya gibi kurumlar; bireylere beklentileri ve normları gizil bir şekilde aktarır. Aktarılan bu normlar ve beklentiler bireyin kendi şahsiyetinde, cinsiyetine uygun bir şekil almasını ister. Örneğin, devlet kurumları kültürel yapıyı temel alarak bireyin davranışlarına ödül veya ceza verir; aynı durum aile, medya ve diğer kurumlar içinde geçerlidir. Bu kurumlar bireylerden cinsiyetine uygun davranış beklentisi içindedir. Toplumsal cinsiyet rolüne uygun davranmayan bireyler toplumda cezalandırılmayla karşı karşıya kalır.

Toplumsal cinsiyetin inşasında biyolojik bir anlam olduğunu söylemek güçtür. Butler, (2014) cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının feministler tarafından tam anlamıyla uzlaşılan kavramlar olmadığını dile getirir. Biyolojik yapı bakımından kadınların farklı olması bunun bir kader, kısmet meselesi olarak dayatılmasına feministler de karşı çıkarlar. “Aynı zamanda da cinsiyet biyolojik anlamda ne denli geri çevrilemez görünürse görünsün toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, dolayısıyla ne cinsiyetin nedensel sonucu ne de onun kadar sabit bir şey olduğu savı için de kullanılmaktadır” (Butler: 2014: 50).

Toplumsal yaşamda erkek ya da kadın toplum tarafından dayatılan normlara uymak zorundadır. Toplumda kadın veya erkek fark etmeksizin toplumun biçtiği rollere, normlara uygun davranmalıdır. Bireyin konumu veya normu toplumsaldır, bir nevi kültürün dayatmasıdır. Toplum, kişinin rolüne göre görevini, yaşamını idame etmesini ister. Örneğin, bir Hâkim'in hukuka uygun davranmasını, bir askerin vatanına ve bayrağına sadık olmasını bekler, yani rolüne yakışır bir hâl ve davranışta olma durumu söz konusudur. İşte bu noktada toplumsal cinsiyet de kadının rolüne göre yaşamasını ister. Toplumda kadın, toplumun izin verdiği ölçülere göre yaşar.

Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin başarıya ulaşmasında kadınların kapalı “kutu”larından çıkmaları ve bir daha o kutulara geri dönmemeleri önem arz eder. Bununla beraber erkeklerin tarihsel geçmişinden sıyrılması ve ellerinde bulunan iktidar güçlerinden en azından bir bölümünden vazgeçmesi ve değişime açık olması gerekir. Gaag, (2017) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin vahim sonucunu şu cümlelerle ifade eder: “Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınları haklarından, erkekleri ise insanlıklarından mahrum eder. Geleneksel erillik ve dişilik versiyonlarına geri dönüş, dini muhafazakârlarla erkek hakları hareketleri bunu ne kadar istiyor olursa olsun, bir seçenek değildir” (Gaag, 2017: 33).

Toplumsal cinsiyet kavramını bazı feministler yararlı bulurlar. Toplumsal cinsiyet, eril ve dişilin biyolojikten kaynaklı bir tanımlama olmadığı toplum tarafından dayatılan norm ve konum olduğuna işaret eden feministler ondan dolayı da toplumda cinsiyetten kaynaklı rollerin değişmesinin mümkün olduğunu ifade ederler. Bu durumda kadının konumu yeniden ihya edilebilir. Hem erkek hem de kadın için toplumsal cinsiyet rollerine, normlarına ve konumlarına son verilmesi mümkün kılınabilir. Toplumsal cinsiyet rolleri bütün toplumlarda görülen bir durumdur. Bu da şunu gösterir: Ataerkil düşünce yapısının bütün toplumlarda var olduğudur. Feministler, erkeklerin tahakküm kurmasının özünde kadınların tabii kılınmasına bağlar. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Şiddet, ölüm, yalnızlık, ekonomik ve diğer birçok alanda kadınların erkeklere bağlı olmaya, kulluk etmeye mecbur bırakılması, tabii kılınmasında önemli etkenlerdir.

Feminist düşünce denilince ilk olarak akla gelen eserlerden biri de *Cinsiyet Belası* adla Judith Butler’ın kitabıdır. Bu kitapta Butler, toplumsal cinsiyeti yönlendiren, yeniden düzenleyen ve uygulama aşamasına getiren “pratiklerin” olduğunu öne sürer. Kitapta pratiklerin toplumsal yaşamın birer parçası ve bununla beraber nizami bir şekilde yapılandığını iddia eder. Ev temizliği, ihtiyaçlar için alışveriş yapmak, işe gitmek, oyun oynamak birer pratiktir. Ele alınan bu ve buna benzer pratikler bizim kararlarımız dışında toplumsal olarak kabullenen, uygulanan ve yaşamımızın birer kurallarını ve normlarını oluşturur.

Birey, kendini bir toplumla özdeşleştirip ona göre normun peşinden gitmez bilakis toplumda var olan normlar bizi cinsiyete karşılık gelen etkinliklere, pratiklere

götürür. Her toplumda cinslere özgü normlar vardır. Bir toplumda eril veya dişilin yaşam biçimi değişebilir, değişen bu normlar toplumdan topluma zamanla değişkenlik gösterir. Toplumsal cinsiyet normlarının içeriği de sürekli değişir. Alison Stone, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyete yaklaşımının anahtar notlarını şöyle özetler:

- 1) *Toplumsal cinsiyet ancak, toplumsal cinsiyetle ilgili normlar tarafından örgütlenen toplumsal pratiklerle meşgul olduğumuz sürece var olur. Toplumsal cinsiyet performatiftir: yalnızca icra edildiği sürece var olur.*
- 2) *Farklı toplumsal pratikler farklı bir dizi toplumsal cinsiyet normları barındırır ve her bir normlar dizisinin içeriği sürekli değişmektedir çünkü bireyler daima normları birbirlerinden az da olsa farklılaşan biçimlerde canlandırırlar. Toplumsal cinsiyet sürekli yeniden-anlamlanmaya uğrar.*
- 3) *Toplumsal cinsiyet normlarının bu çeşitliliği, heteroseksüel matrisin toplumsal cinsiyetin cinsiyeti ifade ettiği dişilik ve erilliğin birbirlerine keskin biçimde karşıt olduğu ve toplumsal cinsiyetlerin birbirlerine tamamlayıcılar olarak ihtiyaç duymalarından dolayı heteroseksüelliğin normal olduğu şeklindeki daha üst düzey varsayımlarıyla sınırlandırılmıştır.*
- 4) *Bireyler için, toplumsal cinsiyetin yalnızca bir performans meselesi olduğunu gösteren etkinlikler yaparak bu matrisi altüst etmek arzulanır bir şeydir.*
- 5) *Bireyler altüst edici biçimde eyleyebilirler çünkü toplumsal normlar onları sorumlu, nasıl eyleneceği konusunda derinlemesine düşünebilen öz-eleştirel failler haline gelir.*
- 6) *En nihayetinde alt üst edici etkinliğin amacı toplumsal cinsiyeti hükümsüz kılmaktır. Erkekler ve dişilerin sistematik olarak farklı yollarla eylemek zorunda olduğuna dair fikrin hükümsüz kılınmasıdır (Stone, 2015: 106-107).*

Toplum tarafından kadın dili ve erkek diline özgü bir gramer yapısı oluşturulmuştur. Yani toplumda kültürel olarak dişiye “kadın” olmayı, kadına dönüştürecek ve özümseyecek bir kadın toplumsal cinsiyet dili dayatılır. Aynı şekilde eril içinde kültürel olarak “erkek” olmayı ve erkek gibi davranmayı özümseyecek bir erkek toplumsal cinsiyet dili dayatılmıştır. Bu da toplumda kadının emekte, üremekte ve söz hakkı gibi toplumsal rollerde ikinci plana itilmesine sebep vermektedir. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* adlı kitapta toplumsal cinsiyeti: “İnsan toplumları, toplumsal bütünü tümü itibarıyla her iki cinsiyete farklı (bölünmüş, ayrılmış ve genellikle hiyerarşik) işlevler atfederek, dikkat çekici bir monotonlukla biyolojik farklılaşmayı üst belirler” (Hirata, Laborie, Doare, Senotier: 2015: 76-77) şeklinde bir yorum getirir. Ayrıca kitapta toplumsal cinsiyetin dayanak noktası olan iki temel ögeye de değinir: “Toplumsal cinsiyet iki temel alanda maddi olarak kendini gösterir: birincisi toplumsal cinsiyet işbölümü; ikincisi, üreme emeğinin toplumsal örgütlenişi” (Hirata vd.: 2015: 76-77).

Birbirinden bağımsız kültürlerde toplumsal cinsiyet hakkında kadınlar ve erkekler için neyin uygun olacağı veyahut neyin uygun olması gerektiği üzerine farklı düşünceleri vardır. Toplumsal cinsiyet terimi tam anlamıyla herkesçe kabul görülen bir tanım olmadığı gibi daima ertelenen, anlamı belirginleştirilmeyen ve ne olup olmadığı sorusuna da cevap vermeyen bir griftliktir. Bundan dolayı dileyen kesimin istediği gibi tanımladığı, dilediği tarafa çekildiği ve çıkar sahibi güçlerin oyununa alet edildiği ve her türlü sapmaların olduğu bir kavram olagelmiştir.

Toplumsal cinsiyet, akıl süzgecinden geçirildiğinde gerçek manada eril kesimin pratiklerine, cinsel arzularına zemin hazırladığı ve erilin hizmetinde etkin rol oynadığı görülür. Toplumsal cinsiyet, özü itibariyle kültürel olarak yaratılmıştır. Yaratılma sürecinde her türlü tutarlı ve tutarsız yasaklarla devam edilegelmiş ve her seferinde ihya edilerek baskı devam etmiştir. Zira toplumu gözlemlediğimizde bu baskı biçimlerini gözle görülür şekilde karşımıza çıktığını net olarak ifade edebiliriz.

Feministlere göre toplumsal cinsiyet kavramı, birçok alanda olumlu durumların doğmasına ve birçok noktada da kazanımların elde edilmesinde fayda sağladığı tezi savunulur; fakat bu durum kadın hareketlerinin biteceği anlamına gelmeyeceğini de dile getirirler. Bilakis kazanımlarla beraber feminist mücadele daha hızlı yol alacağını söylerler. Feministlere göre cinsiyet bir yazgı değildir, onlara göre cinsiyet ayrımı tamamen ortadan kalkmalı ve eşit, özgür bir toplum yapısı inşa edilmelidir. “Kadınların ‘cinsiyet’ ile özdeşleştirilmeleri, hem Beauvoir hem de Wittig'e göre kadınlar kategorisi ile kadın bedenlerinin görünürde cinselleştirilmiş özelliklerini örtüştürmek, dolayısıyla erkeklerin sahip olduğu farz edilen özgürlük ve özerkliği kadınlara bahşetmemektir” (Butler, 2014: 70). Buradan hareketle toplumda cinsiyet kategorisinin yok edilmesiyle beraber dişile uzak ve düşman olan kesimlerin önü kapanacağı ve cinsiyetçiliğin yok olacağı muhtemeldir. Yalnızca erkeklerin birer birey olduğu kadınların ise yok sayıldığı bir toplumun sağlıklı bir geleceği olması mümkün değildir. Kadın ve erkek aynı kategoride var olduğu sürece gelişim ve dönüşümün önü açık olacağı tezi rahatlıkla ileri sürülebilir.

Geçmişten günümüze kadar toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ile erkek farkları bütün toplumlarda tartışılmalıdır. Dünyanın var oluşundan beri bu iki cinsin birbirlerinden üstün olmadıkları kabul edilip birbirlerine muhtaç iki varlık

olduğu gerçeğidir. Aslında siyahla beyaz gibi biri olmadan diğ erinin anlamı olmadığı gibi. Birçok inanca da baktığımızda kadını el üstünde tuttuğu, İslam dininde de kadının korunup kadına değer verilmesi gerektiği hükmü açıklasa da maalesef eril hâkimiyetin altında olan kadınlar hor görülüp ikinci plana atılmıştır.

1970'lere kadar feminizm hareketleri genel anlamda aktif değildir. Bu döneme kadar kadın, erkeğin himayesinde ve gölgesinde yaşamını sürdürdüğü bilinmektedir. Kadının kendi geleceğini kendisinin tayin edeceği mücadele hareketleri 1970'lerde daha gür bir ses ile karşımıza çıkmaktadır. Erkeğin, güç yani penis ile kuvvet bulması, kadının zayıf görülmesi ve dinin getirdiği bazı kurallarla beraber bu kuralları kendi lehine kullanması erkeği güçlü, kadını güçsüz konuma itmiştir. Bu farklılığı ortadan kaldırmak için kadın yazarlar; ataerkil, cinsiyet, penis, cinsellik, güç özgürlük ve eşitlik kavramlarını 1970'lerden itibaren tartışmaya açmışlardır.

1970'ten sonra Türk edebiyatında feminist düşünce, kadın yazarlar tarafından eserlerde belirgin olarak işlenmeye başlar. *Alında Mavi Kuşlar* adlı eserde erkek karakterlerin kadınları önemsemediği, toplumun bir parçası değil de ikinci derece önemsiz bir varlık olarak kabul ettiği görülür. Evdeki bir vazodan farksızdır kadın, hatta gereksiz gibi görülür. Kadın kahraman, cinsiyetinden dolayı ezilip düşünceleri yok sayılır. Eserde, kadınların ezilmesinde ve savunmasız bırakılmalarının tabanında toplumsal cinsiyet normlarının etkisi olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. “Kadınlar bunalımlarını, sıkıntılarını açığa vurup kendilerini savunamayacak kadar ezik durumdalar da ondan belki... Öğretim üyesi olan Turgut elindeki içkiden bir yudum alıp söze girdi: Kapitalist ülkelerde pazar ilişkileri daha baskın çıkıyor. Yabancılaşma oranı artıyor, insani duygular zayıflıyor” (AMK, 2007: 94).

Toplumsal cinsiyet düşüncesinin değişmesi için öncelikle kadınların isteklerini, değerlerini, davranışlarını, inançlarını tanımlayan düşüncelerin sosyal alt yapısının oluşturulması gerekir. Böylelikle kadını toplumda var ederiz, tersi bir durumda ise kadını yok sayan ataerkil fikirler işlenmeye devam eder. *Alında Mavi Kuşlar* adlı eserde kadın kahramanın sevgilisi Sinan, kadını önemsemez. Toplumdaki kadın erkek eşitsizliğine de pek duyarlı değildir. O da ataerkil düşüncenin temsilcisi olarak romanda kadını küçümser: “Böylece bunalımlar da artıyor tabii. Ama oralarda

kadının kendini gerçekleştirmesi ve savunması buradakinden daha kolay herhalde... Sinan pencereye sırtını vererek oturmuştu. Uzaktan süzüyordu Armağan'ı. Kadının kurtuluşu, kadının kendini gerçekleştirmesi gibi düşünceleri önemsemezlikle, küçümseyişle karşıladığını belli ediyordu” (AMK, 2007: 94).

Feministlerin toplumsal cinsiyet bağlamında görevleri kadınların ortak yaşadığı baskıyı, bilince çıkarmak olması gerektiği ifade edilir. Öyleyse toplumsal değişimin anahtarı bilinç yükseltmektir. Kadınlar öznel tepkilerini öncelikle aile ve cinselliğe ilişkin olarak bastırılmış konumlarına yoğunlaştırmaları gerekir ki ortak düşmanı yani erkekleri tanıyabilsinler.

Özakın'ın, eserinde cinsiyetinden kaynaklı kadını Tanrı'nın bir cezası olarak ifade etmesi ve özellikle de bu tabiri kullanması feminist düşüncenin baskın izlerini taşıdığı tezi doğrular niteliktedir. Armağan adlı kahraman, kızının kaderini kendi kaderinden yola çıkarak aynı sonuca varacağını düşünmesi de baştan kabullenen bir yenilgidir. Kabullenen bu yenilgi ataerkil zihniyetin ne denli toplumda kök saldığının bir işaretidir. “Kendi karanlığının kızının da üstüne ineceğine inanmıştı. Ona göre kadınlık Tanrı'nın ağır cezasıydı. Tanrı erkekleri de bu cezayı uygulamaları için yaratmıştı sanki. Kızıyla bir kader ortaklığı beklemişti bilinçaltı. Beklemiş ve bundan korkmuştu. İnanmıştı. Bu tiksintiyi aşlamak istemişti ona” (AMK, 2007: 23).

“Ne Güzel Dünya” adlı öyküsünde sabahın beşinde dışarıda olan bir kadının toplumsal cinsiyetten kaynaklı kaygı içinde olduğunu dile getirilir. Toplumun cinsiyetçi bakış açısından dolayı kadınlar rahatça hareket edemezler. Genç bir kadının dışarıya çıkma saati toplumun uygun gördüğü veya dayattığı saatlerde olmalıdır. Aksi durumda kadın ayıplanmayla karşı karşıya kalabilir. Eserde kadının belli zaman dilimlerinde toplumsal hayatın akışına dâhil olmasının mantığı sorgulanır. Öyküde bir kadının toplumda özgürce hareket etmesini kısıtlayan erkektir fikri öne çıkar. Özakın'a göre şayet genç bir kadının tek başına sokakta yürüyor olması tanıdık bir erkeği tedirgin ediyorsa bunun sebebi de yine erkek olduğu anlaşılmalıdır, der. “Anneyle konuşmak istedim. Kuşkuyla baktı bana, konuşmadı. Bu saatlerde genç bir kadının tek başına sokaklarda olması onda kuşkular uyandırmış olmalıydı” (SBD, 1976: 123).

Kadın ya da erkeği cinsinden dolayı ayıran düşüncelere ve davranışlara Aysel Özakin karşı çıkar ve eleştiri getirir. Evlilikle beraber kadının bir meta veya bir nesne olarak kabul ettirilmesini ve benimsenmesini doğru bulmaz. Kadının, erkek için hazırlanan bir malzeme gibi kullanıldığı “Küçük Şehrin Soğuk Geceleri”nde işlenir. Kadını kullanıp eskitmenin erkeğin bir onuru olduğu düşüncesi sert bir dille eleştirilir.

Kadın ve erkek kavramına yüklenen anlamlar aslında küçüklükten itibaren toplum tarafından gizil bir şekilde bireye aktarılmıştır. Kadın veya erkek, toplumun her zerresinde cinsiyetçi bir beklenti ve yaşayış biçimi olduğunu görür. Bunu gören kız çocuğu, topluma uyum sağlamayı, toplumun bir parçası olmayı seçer. Kız çocuğu büyüdükçe erkeğe verilen özgürlüğün kendisine verilmediğini de gözler. Kız çocuğu, toplumda cinsiyetinden ötürü erkeğe ayrıcalıklar verildiğini sezer; kadına ise ancak belli kalıplarda yaşama hürriyeti verildiğine tanıklık eder.

Kız çocuğu sosyal hayatta tam bir adapte süreci yaşamadan toplumsal cinsiyetin ötelediği “öteki” olur. Öteki, her daim kapının diğer tarafındadır rahatça eve giremez, gezemez, sorgulayamaz ve yaşayamaz. Freud’a göre cinsiyet farkı insanların birbirlerinden ayırt edici özellikleri barındırmadığı ve cinsiyetçiliğin ergenlikle beraber ortaya çıktığını öne sürer. “Erkeksi’ ve ‘kadınsı’ kavramlarına daha belirgin bir içerik verilseydi, libidonun, kurala ve yasaya uygun olarak, erkeksi öz çizgiye sahip olduğu ileri sürülebilirdi. Onun, kadında veya erkekte olması durumu değiştirmez. Libidonun nesnesi (kadın veya erkek) önemli değildir” (Freud, 1989: 95).

Kadın ve erkek küçüklükten itibaren toplumda farklı bir şekilde hayata hazırlanır. Erkek cinsiyetinden ötürü özgür ve istediğini yapandır; kadın ise dışıl olduğundan erkeğin cinsel arzularına cevap veren ve erkeğin malı mülkü gibi kullanmasından sakınca görülmemeyendir. Özakin, bu eserde genç bir kız el değmemiş bir mineralle eş tutar. Genç kızların tertemiz yüreği ve gizil güzellikleri, bir erkeğin kullanımına yüklenmesiyle gitgide erimeye başlayacağını dile getirir.

“Genç kız da el değmemiş bir mineralle eş tutulmaktaydı. Toprağın altındaki ilkel ve gizli güzelliği şimdi hayat boyu değiştiremeyeceği bir kullanımı

yüklenecekti. Onu kullanacak olan erkek, kadınları kullanmanın, onları işleyip eskitmenin onurunu kutlayan öteki erkeklerle şu anda yukarda(...)" (SBD, 1976: 13).

Kadını bir nesne olarak gören erkek, toplumda kadına istediği gibi davranır. Bu durumda istediği gibi davranan erkek, toplumsal cinsiyetle beraber verilen bir hakkın yanında tanrısal gücü de elde ettiğini düşünür ve hâliyle kadın daha da ezilir.

Özakın, roman ve öykülerinde kalıplaşmış cins (kadın-erkek) özellikleri belirgindir. Annelerin, babalardan toplumsal cinsiyet düşüncesi yönünden farkları neredeyse yoktur. Anne de toplumsal cinsiyet düşüncesini kabullenen ve kabul ettiren role girmiştir. "Küçük Bir Burjuvanın Acıları" öyküsünde genç kızın, annesinden yakındığı görülür. Kendisini mahveden "annemdir" der. Genç kız, annesi tarafından küçüklüğünden itibaren erkek çocuklarla oyun oynamamasını öğütler. Sportif faaliyetlerin cinsiyete göre şekillendiği bir toplumda anne, kız çocuğunu sosyal çevreden uzak tutar. Bu durum kız çocuğunda topluma adapte olma sürecinde ikinci planda olduğu hissini verir. Kız çocuğunun daha küçücük yaşında güven eksikliği yaşamasına neden olur. Eserde, arkadaşlarıyla dışarıda oynayan kız çocuğun kulağı eve gelince neredeyse kopuncaya kadar çekilir, bir daha erkeklerin olduğu ortama girilmesine izin verilmez. "Annem pencereden olanları görmüş. Gel dedi. Gittim. Kulağıma asıldı. Kelebek gibi yumuşacık kulağım elinde kaldı sandım. Bir daha erkeklerle oynadığımı görürsem... Dedi. Ah, annem beni kısıkvrak bağladı" (SBD, 1976: 41).

Toplumda bir annenin ataerkil düşüncenin bir temsilcisi gibi davranması kadının işini daha da zora sokar. "Annem: bir kız beyaz patiskadır. En ufak bir leke hemen göze çarpar, diyordu. Ben de annemin sözünden çıkmıyordum. Sözünden çıkarsam başıma çok kötü bir şey gelir gibi geliyordu bana" (SBD, 1976: 42).

Mavi Maske romanında baba yaşlanınca evdeki genç erkekler; anne, eş ve kız kardeşlerini korumakla mükelleftir. Peki, kimden hangi cinsten diye sorduğumuzda yine kendi cinsinden yani erkekten korur.

"Evdeki sıkıntıları büyüdü değneklerle bertaraf eder gibi gidermesini bekleyen annenin saygısını kazanmak, yaşlanmakta olan, işçilikten ya da işsizlikten kamburu

çıkılmış babanın ailedeki yerini almak, kız kardeşlerin giyimine, hâl ve gidişine mukayyet olup, kocaya devroluncaya kadar namuslarına bekçilik etmek” (MM, 1988: 20).

Kadına zarar veren de kadını koruyan da yine erkektir. Yazar, bu çelişkiyi özellikle vurgulayarak aktarır. Toplumda kadına mukayyet olan ve evleninceye kadar namusunu koruyan ve kollayan erkektir, düşüncesi hâkimdir. Peki, kadına korku veren, zor durumda bırakan, ezen, hor gören ve aşağılayan da yine erkek değil midir? Çoğu zaman kadınlar, cinsiyetinden kaynaklı insanlık dışı muameleye maruz kalır. Yazar, eserlerinde toplumsal cinsiyete kadın ve erkeklerin konumunu ve bakış açısını özellikle sorguya açar. Alttaki pasaj tüm gerçekliğiyle durumu özetler:

“Kız kardeşlerine, ya da karılarına göz diken, onların kadınlığını çalmaya çalışan öteki erkekler karşısında korkusuz şövalyeler gibi davranırlar. Gazetelerde elleri kelepçeli fotoğrafları çıkar, çoğu zaman acıya ve hayata meydan okuyan keskin bakışlarıyla...” (MM, 1988: 20).

Toplumda bireyler normlarla yaşamını düzenler, ona göre ölçüp biçer ve hayatı bu normlara göre şekillendirir. Her gün yapılan etkinlikler belli bir zamandan sonra monotonlaşır ve daimi yapılan bir görev hâli alması kaçınılmaz olur. Butler, her gün yapılan etkinliklerin bilinçli bir çalışmanın ürünü olmadığını iddia eder. Kronik olarak yapılan işlemler zamanla alışkanlık haline gelir. Bununla beraber alışkanlık günü gününe devam eder. Bu alışkanlık, toplumsal cinsiyet düşüncesini sağlamlaştırırken sorgulamaya da kapıyı kapatır.

Toplumda bir bireyin cinsine özgü giyimi, kuşamı onun eril ve dişil hal almasında önemli rol oynar. Bir kız çocuğunun saçını uzatıp taraması, etek giymesi cinsine uygun konuşma ve tavırlarda bulunması zamanla bu durum kadına özgü bir norm halini alır. Toplumsal normlar; yaşamın olağan, sıradanlaşan ve alışlagelmiş bir düzeni barındırdığından dolayı sorgulamaya kapalıdır. Bundan dolayı da toplumda farklı olan bir yapının veya düzenin oluşmasına müsaade etmez. Böylelikle toplumda bir birey kendisine biçilen rolle uymak ve riayet etmek mecburiyetinde kalır.

Özakın'ın eserlerinde toplumda kadının varlığı, filigran gibi önemsenmeyen, özne durumuna getirilmeyen bir varlık olarak karşımıza çıkar. *Mavi Maske*'de anlayamayan çiftin sonu hazin bir ölümle biter. Şiddet, ölüm kadının kaderi gibi kabul görülür, toplumsal cinsiyetin bir kurbanı daha olur, son kurban da olmayacağı da sezdirilir. Kadını, kendi malı gibi düşünen ataerkil temsilci, “ya benimsin ya da kara toprağın” zihniyetini benimsediği metinde açıkça göze çarpar.

“Cinayeti duydun mu? Diye soruyorum Fatima'ya. Ne cinayeti? ...Gece, burada bir kadın vurmuşlar. Silah sesleri. Sen de duydun mu? Yoo, duymadım. Kulaklarımı tıkıyorum yatınca. Kimmiş? Genç bir kadın. Bir kulüpte çalışıyormuş. Vuran sevgilisiymiş galiba. Fatima, cımbızıyla aynasını çantasına sokuyor” (MM, 1988: 66).

Yazara göre, toplumsal cinsiyet farklılığı bütün insanların kaybıdır. İnsanlar bu kayıplarının farkında değildir, ancak insanoğlunun yüzleşmediği bir kayıptır. İnsanoğlu belki de bu gerçeklerle yüzleşmek istemez, yüzleştikçe doğru bilinen gerçekler ve çıkarlar değişecektir. Yine yazara göre, toplumda kanayan bu yara hiçbir zaman kabuk tutmaz, sadece ötelenir. Özakın, ötelenen kadının benliğidir, varlığıdır, der. *Genç Kız ve Ölüm* romanında da Nuray adlı kahraman toplumsal cinsiyetten kaynaklı kayıptır ve varlığı siliktir.

Özakın'ın portresini çizdiği birey, kendi isteklerini önemsiz gören ve toplumun ona yüklediği görev, sorumluluk ve yaşam tarzını zorunlu olarak kabul eden bir bireydir. Bu bağlamda, Özakın'ın “bireyi”, Butler'ın düşüncesinden yola çıkarak toplumsal cinsiyeti tanımlayan Stone'nun çizdiği sınırlar içinde yer alır: “Butler'a göre, eril ve dişilin düzenli olarak yaptıkları eylemler belli bir zaman diliminden sonra olağanlaşır, yaptıkları bu eylemler “dişilleştirici” ya da “erilleştici” etkinliklere göre cinsiyetinin eril ya da dişil olduğu inancı oluşur” (Stone, 2015: 98-99).

Buradan devam edersek kadın, hayatın olağan akışında rolüne göre yaşar. Olağan akışın dışına çıkan Nuray, hayatın anlamsızlığını ve konumunu sorgulamaya başlar. Bu sorgulamada kendi varlığını anlamlandırmaya, var etmeye çalışır. Nuray, sürekli bir arayış içine girer. Toplumun biçtiği rol ve konum kalıbının dışına çıkmaya

çalışır. Erkek egemen toplum anlayışının hâkimiyetinde cinsiyetinden dolayı zayıf görülen ve zarara uğrayan taraf dişil kesimdir. Nuray, cinsiyetinden dolayı zayıf görülür ve zarara uğratılır. Bu da yetmemiş gibi bir de varlığı da bir muammadır. Varlığı toplumun izin verdiği ölçüdedir. Nuray, eril hâkimiyete itaat etme taraftarı değildir. Nuray, tüm normları karşısına alır ve kadınların umudu olur.

“Nuray içinde uyanan bu kuşkulara karşın mutlu duyuyordu kendini. Birdenbire, evini terk eden bir dul, sıradan bir memur milyonlarca kadın arasında yaşanan bir kadın olmaktan kurtulmuştu. Onu önemsemeyenleri, ondan umudu kesenleri de şaşırtacaktı” (GKVÖ, 2007: 66)

Toplumsal cinsiyet anlayışından dolayı erkekler geleneklerden besleyerek toplum içinde kadını istedikleri gibi görürler. Yani hesabına göre kimi zaman anne olur, kimi zaman sadece “kadın” olur. Özakin, bir erkeğin annesine karşı sonsuz bir saygı ve hürmet gösterirken, diğer kişilerden diye tabir edilen karısını, sevgilisini veya kız kardeşini aynı kefeye koymadığı aşikârdır. Peki, bu çelişkinin açıklaması olabilir mi diye düşünüldüğünde mantıksal açıklama yapılamaz. Bu tür bir düşüncenin tamamıyla toplumsal cinsiyet fikrinden kaynaklandığı bellidir.

Erkeklerin, öz annesine farklı muamele diğer kadınlara farklı bir tutum içerisine girmesinde toplum normlarının etkili olduğu aşikârdır. Toplum, bu düşünceyi erkeklere de kadınlara da dayatmıştır. Yoksa annesini ulaşılmaz bir tanrısal varlık olarak gören erkek nasıl olur da aynı cinsten olan eşini, kız kardeşini veyahut diğer kadınları farklı görür. Özakin’a göre “*Anne demek her şey demek*” düşüncesi, söz konusu eş veya kız kardeş olunca geçerli değildir. Bu durum da toplumsal cinsiyetin biçtiği değerden başka bir şey değildir. Erkeklerin annesine karşı saygılı, karısına karşı ise vahşi bir hayvan gibi saldırgan olmasının açıklaması toplumun dayattığı normlardan başka bir şey olarak kabul görülmesi mümkün değildir. Yazar, *Mavi Maske*’de bu durumu şöyle açıklar:

“Bu yinelen saz sesi Anadolu’da, kahvelerde oturan, art arda buruk çaylar içen, tütün kokulu, kasketli erkekleri hatırlatıyor. Analarına tanrısal bir saygı besleyen, karılarına duydukları bağlılığı ise gecenin vahşi isteğine sığdıran erkekleri. Yoksul, sabırlı, saf, kurnaz, konuksever” (MM, 1988: 75).

Toplumda erkeklerin gayri ahlaki hâl ve hareketler çoğu zaman normal olarak görülür hatta adına çapkınlık denilir. Erkeklerin yaptığı çapkınlık, gençlik, hovardalık ve kaçamak diye tabir edilir; kadın için ise orospuluk, haysiyetsizlik, namussuzluk gibi ağza alınmayacak, değer düşürücü sözler kullanılır. Toplumda aynı ahlak dışı yola başvuran erkek kadın gibi hazin bir son yaşamaz. Namus şemsiyesi bir kadının öldürülmesini veya hayatını idame ettirecek fizyolojik özelliklerden yoksun bırakılmasını olağan karşılar.

“Gazetenin alt köşesinde bir başlık ilişti gözüme. Küçük bir başlık. Bir cinayet haberi idi bu. Neuköln’de sabaha karşı, bir meyhane sahibi sevdiği kadını boğarak öldürmüştü. Donup kaldım. Küçük atölyemde, yaptığım heykeller arasında kulaklarım onun kahkahasıyla doldu” (KB, 1982: 33).

Yine namus meselesiyle bir erkeğin kadını öldürmesi onun için bir başarı, övünç ve gurur kaynağı olur. Sözde “namusumu” temizledim der, lakin aynı şeyi kendisi yaptığında ise aynı olaylara maruz kalmaz. Bu olgu toplumsal cinsiyete yüklenen anlamlar ve beklentilerdir. Altaki satırlar bunun güzel bir örneğidir.

“Gazete haberleri: Kıskançlıktan gözü dönen erkek, karısını ve karısının dostunu av tüfeğiyle vurdu. Kötü yola düşen kız kardeşini. Namusumu temizledim, dedi. Namusun hükümdarları ve köleleri. Ben böyle erkeklere karşı hem nefret hem de acıma duyuyordum” (MM, 1988: 75).

Toplum içinde kadın ve erkek birbirlerini tanımalarına rağmen kamusal alanda çekingen ve kuşkulu bir şekilde birbirleriyle selamlaşırlar. Bunun sebebi ya toplum benliğinin kirliliği ya da sığ düşüncelerle dolu olduğudur. Kamusal bir alanda kadın, erkeğe selam verirse, erkekle oturup sohbet ederse çevredeki yadırgayıcı, suçlayıcı bakışları üzerine almış olur. Kadın, bulunduğu her ortamda yanlış anlaşılma korkusuyla yaşar. Kadın, attığı her adımda ölçülü ve düzenli olmalı yoksa toplumda dışlanmaya, hor görülmeye ve aşağılanmaya maruz kalır.

“Merhaba derken, tokalaşırken ‘nasılsınız’ diye sorarken... Açıklığı, neşeyi, güveni kısan, geri çeken bir şey var. Kaldırımda bir erkek arkadaşına sevinçle

sarılan, bir şeyler söyleyip kahkahalarla gülen bir kadını hemen nasıl da kısıtıyor çevredeki yadırgayıcı bakışlar, soğuk bakışlar....” (GKVÖ, 2007: 173).

Feministlere göre erkeklerin kadınları baskı altında tutması ve tahakkümünü sürdürmesi gayri insanidir. Erkek; kadını taciz, tecavüz ve toplumdaki dışlanmayla kadını susturmuş, köle olmaya mecbur kılmıştır. Toplumsal yaşamda alışılmış normlar yanlış olsa da doğru olarak kabul edilegelmiştir. Bu toplumsal normların büyük ölçüde erkek hâkimiyetine hizmet ettiği bilinmektedir. Bundan dolayı feministler, kendi iktidarlarına riayet eden ve nasıl yaşayacağına yine kendilerinin karar mercii olmasını isteyen bir eril hâkimiyetinin varlığını reddederler.

Özakın’a göre kadın; ellerini, ayaklarını, gövdesini, sesini, gülümseyişini, fikirlerini sıkı sıkıya kontrol altında tutar. Adeta bütün kadınlar, kendini bir kukla yönetir gibi yönetir. Kadınlar, erkeklerle konuşurken hemcinsleriyle konuştuklarından daha fazla denetler kendilerini. Daha soğuk, daha savunmacı ve daha kuşkulu bir kukla gibi olurlar.

Romanda kadına melek gibi sevecenlik bildiren sıfatların kullanılması ve yavru kuşa benzetilmesini ele alan Özakın, kadına bu sıfatlardan sonra “kuş beyinli” olarak bakılmasını hazmedemez. Kadının narinliği, inceliği, temiz ve kutsal kabul edilmesinin yanı sıra kadını itibarsızlaştıran tabirlerin kullanılmasına ve yakıştırılmasına karşı çıkar.

“Seni çok özledim yavru kuşum meleğim. Radyodan genç bir erkek sesi... ..Erkeğin koruyacağı, avucunda tutup okşayacağı bir kuş... Kadın. Kuş beyinli... Erkek kadının kuş beyinli oluşuyla hem alay eder hem de yavru kuşa benzediği için severdi onu. Meleğim” (GKVÖ, 2007: 174).

Toplumda cinsiyet anlamında erkeklere sınırsız fırsatlar, imkânlar, olanaklar tanınırken kadınlar için ise neredeyse tam tersi bir durum söz konusudur. Özakın’ın eserlerinde yakındığı noktalardan biri de toplumun erkeklere cinsiyetten kaynaklı sınırsız özgürlükler ve fırsatlar vermesidir. Özakın, kadınların kaderine razı olan bir kurbanlık kuzu olarak yerinde durmasını kabul etmez. Toplumda kadınların çoğu zaman insanlık dışı muameleyle karşı karşıya kalmalarının anlamsızlığını bütün eserlerinde sorgulamaya açar.

Aysel Özakın'ın kadın ve erkek karakterleri birbirinden farklı özellikleri barındırır. Hatta anne ile kız arasında da toplumsal cinsiyet bağlamında farklı konumdadırlar. İki kız arkadaş kahramanların olduğu eserlerde de aynı toplumsal düşünceye bağlı olmadıkları görülür. Eserlerinde biyolojik cinsiyet farklılıklarının yanında bir de toplumsal cinsiyet ayrımları öne çıkar. Toplumsal cinsiyet farklılıklarının altındaki patriarkal düşünce izlerinin yansımaları açıkça görülür. Eserlerinde toplumsal cinsiyet ilişkileri bazen çatışsa da birlik olduğu zamanlar daha fazladır. Özakın, eserlerinde toplumun cinsiyetçi tutumunu değiştirmek için kadın kahramanları zeki ve başarılı olarak sunar. Kadın erkekle mücadele eder ve başarı sağlar.

4.2. Cinsellik

Cinsellik, psikolojik düzeyde cinsel ilişkiden haz alma, sevme, sevilme gibi bireyin temel ihtiyaçlarının doyurulması, biyolojik düzeyde üreme ile nesillerinin devamının sağlanması ile ilişkilidir. Toplumsal düzeyde ise cinselliğin, toplumun değer yargıları ve yasal kuralları, insanların yaşam biçimleri, farklı cinse verdiği roller, cinselliğe bakışları, eş seçimleri ve evlenme tercihleri ile ilgili olduğu kabul edilmektedir.

Feministlere göre toplumda, erkekler egemen konumdadır. Erkek egemen bir toplum yapısında cinsel olarak da kadın ikincil konumdan ileriye gitmez. *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* adlı eserinde Mackinnon, toplumda cinsellik ve cinsiyette şöyle bir açıklama getirir:

“Eril egemenlik cinseldir. ...Yalnızca erkekler değilse de özellikle erkekler, hiyerarşiyi cinselleştirmiştir; toplumsal cinsiyet buna örnektir. Bilinç yükseltmenin geliştirdiği bir cinsellik kuramı vardır ve bu, toplumsal cinsiyete dayalı bir cinsellik kuramı olduğu kadar, cinselliğe dayalı bir cinsiyet kuramıdır aynı zamanda” (Mackinnon, 2015: 150).

Mackinnon, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde var olan cinselliği göz ardı etmemiz durumunda cinsiyetçiliği eleştirme imkânına kavuşacağımızı iddia eder ve devamında şöyle bir eleştiri getirir: Erkekler, toplumda senaryoları belirleyen

kendi çıkarları için istedikleri yönde değiştiren ve sonunda rolleri paylaştıran konumdadır. Bütün koşullarını erkeklerin saptadığı bir rol, yine erkek çıkarına olacaktır. Bu rolde erkek gelişir, yol alır; kadın ise, kendisine bahşedilenle yetinmek zorunda bırakılır. Kadının öne çıktığı yegâne durum da ancak erkek egemenliğine hizmet etmesiyle belirir. Kadınlar, senaryodaki rolleriyle erkekleri geliştirecek, öne çıkaracak ve onların iktidarına hizmet etmiş olacaklardır (Mackinnon, 2015: 150). Buradan yola çıkarak, tüm bu senaryo içinde erkeğin cinsel ihtiyaçlarının nesnesi konumunda olduğu sürece kadın kimliğinin özne durumuna gelmesinin oldukça güç olduğu yorumunda bulunmak yanlış olmayacaktır.

Erkekler, kadınların zeki ve akıllı olmalarını değil onları sadece üreme için bir makine olarak telakki ederler. Erkek, kadının cinsel haz yüklü olarak görmek isterken üremenin de devamını sağlayan bir nesne olmasını diler. Kadının biyolojik doğasından kaynaklı onu sadece üreme işleriyle kalıplara sokmak, sınırlandırmak, toplumdaki soyutlamak erilin tahammülsüzlüğünü gösterir. Bu tahammülsüzlük bir korkunun sonucudur. Çünkü eril kesim dişilin görünüşünden çok daha fazlasını yapabilecek güçte olduğunun farkındadır. Bu gücü kontrol altına almak, dizginlemek eril için büyük bir başarı sanılır.

Kalıpların dışına çıkan, sınırları açan ve erkeğin gölgesi olmaktan çıkan kadınlar geleceği yeniden şekillendirir. Erkek egemenliğinin yıkılacağını düşünen ataerkil zihniyetin temsilcileri bu durumu kabul etmez. Ondaki dolaylı kadınlara çizilen sınırların dışına çıkmalarını gönüllü veya gönülsüz karşı çıkar ve kadınların belli bir sınırın dışına çıkmalarına olanak sağlanmasını da reddeder.

Erkek bakış açısıyla oluşturulan imgeler kadını özne yapmaz. Kadını bir birey, bir özne olma olanağını da ortadan kaldırır. Kadın sorununa duyarlı her kesime göre erkek tarafından belirlenen her kalıp yargı kadının zararınadır. Bu kalıp yargılar olumlu veya olumsuz olsun fark etmez, her yönüyle insan onurunu zedeler niteliktedir.

Kurallara uyan, erkeğin verimli toprağı olan ve erkeğin cinsel arzularına harfiyen uyan kadınlar birer çiçek, melek ve anne gibi sıfatlarla yüceltilir. Tam tersine erkeğin çizdiği sınırları açan, sorgulayan kadın ise ağza alınmayacak

hakaretlerle ve daha bir sürü aşağılayıcı kelimelerle damgalanıp toplumdaki dışlanır. Cinsellik, *Mavi Maske* adlı eserin temel konularından biridir. Kalıplara sokulan, hep baskı altında tutulan kadın kahraman bir yerden sonra isyan eder ve cinselliği dilediği gibi yaşamak istediğini söyler. Özakın'a göre genç kızların cinselliği deneyimleyememesinin en büyük engeli anneleridir. Baskıyı öğrenen anne, kızına da aynı baskıyı yapar, kısıtırmaya çalışır ve cinselliği deneyimlemeyi reddeder.

Ataerkin düşüncenin bekçiliğini yapan anne, kızına da kendisine yapılan baskıyı, haksızlığı meşru görür ve savunuculuğunu da üstlenir. Dina adlı kahramanın toplumun kabul ettiği normları elinin tersiyle ittiği açıkça dile getirilir. Özakın, kadınların cinsel arzularını rahat bir şekilde dile getiremediklerinden yakınıdır. Cinselliğin sadece erkeklere özgü bir olgu olmadığını her eserinde sezdirir. Kadının duygu dünyası olduğu gibi cinsel ihtiyaçlarının da olabileceğini savunur; bundan bir tabu gibiymiş söz edilmesini ve yokmuş gibi davranılmasını kabul etmez. Eserde, kahramanın annesi kızının cinselliği arzulamasını yadırgar, hatta duymak bile istemez. Yine aynı eserde, kadının öznesi olduğu bir cinsel deneyimin ve hatta bu yönde bir niyet beyanının imkânsızlığı dile getirilmekte, aksi durumda kadının toplumsal bir dışlanmaya maruz kalacağı da ifade edilmektedir.

Özakın'ın çizdiği bu çerçeve, Türk toplumunu değerlendirirken cinselliği bir tabu olarak kodlayan ve sorunlu bir alan olarak ele alan Şengül'ün *Türk Romanında Feminizm* adlı doktora çalışması tarafından da desteklenir (Şengül, 2015: 359). Devam edersek, Özakın'ın roman ve öykülerinde genç bir kızın cinsel konuları günlük hayatta mevzubahis etmesi olağan ve doğal olarak karşılanır.

Özakın'a göre, cinsel konulardan bahsetmek hayatın olağan akışına ters bir durum değildir. Yazara göre cinsellik herkesin kabul ettiği bir ihtiyaç olmasına karşın dile getirilmesinde her kesimin kaçındığı bir tabudur. Örneğin, bir romanındaki şu ifade bu hususu tüm açıklığıyla ortaya koyar: “Seks yapmak istiyorum! Canım kimi çekerse onunla. Annesi, Şalem sigarasını kül tablasına bastırıyor, üstünde sentetik kumaştan, kapitoneli mavi sabahlık. Bu sözleri duymamış, ya da duymak istemiyormuş gibi yüzünü pencereye doğru çeviriyor” (MM, 1988: 96).

Romanın temlerinden biri; erkekler kadın bedenine, ruhuna ve dünyasına saygı duymamıştır. Erkek için kadın, cinsel bir objeden başka nedir? Kadın, erkeğin zevkine göre yaşayan, erkeğin isteğini yerine getiren bir bez parçası gibi veyahut bir araç gibi görülür. Kadının, cinsel yönünü öne alarak onu kuşatılmış bir düşman kalesi gibi gören erkek zihniyetinin kadına yararı ne olabilir? Kadın bedeni üzerinden cinsel hazları düşünen onu sadece bir et yığını, bir tatminkâr vücut olarak düşünen erkek, kadını anlayabilir mi? Özakın, eserlerinde özellikle bu cevapsız soruları irdeler. *Mavi Maske* romanında barda çalışan garson ile Suzan'ın taksiyi beklerken aralarındaki diyalog erkeklerin kadınları cinsellikten başka bir gözle bakmadığı düşüncesini doğrular niteliktedir.

“Sohbetler arasında en çok duyulan sözler: Güzel bacaklı kadın. Yatağına almış onu. Oruspunun teki. Heykel gibi bir vücudu var. Ressam Şule, bana bir kadının histerik serüvenlerini anlatıyor: Beş erkeği birden götürmüş evine, meyhaneden çıktıktan sonra. Yatak odasına girmiş...” (MM, 1988: 49).

Genç Kız ve Ölüm adlı eserde kahraman Nuray, sürekli erkekler tarafından aşığılanma korkusunu yaşar, yine erkek tarafından tensel yönelişin olmama ihtimalinin uyandırdığı ürküntüyü solar. Hiçbir erkeğin ilgisini, yönelişini, çekmeyecek bir kadın olmaktan da korkar. Özakın, erkeklerin bakışları kadınlarda çoğu zaman rahatsız edici tarzda olduğunu öne sürer. Kadınların bu bakışlardan kaçındığını, yakalanmamaya çalıştığını iddia eder. Bu romanında kadınlar için anlatmak isteyip de anlatamadığı birçok konunun varlığına işaret eder. Bunlardan bir tanesi de evlilik gecesinde bir kadının yaşadıklarıdır. Erkeklerin evlendikten sonra değiştiğini ileri süren Nuray, kocasının kendisine ilk geceden itibaren zulmettiğini ve zorbalığına karşı diremediğini söyler. Bir sevgili, bir dost olmaktan çıkan erkeğin, koca olduktan sonra değiştiği görülür. Nuray, kocası Cemil'in gözünde evlendikten sonra bir kadın olmaktan öte daha çok bir metadır. Nuray, kullanıp atılan bir eşya gibi görülmeyi hazmetmez.

“Kadın bedeni üstündeki haklarını kazanmıştı artık. Bu şöleni çılgınca kutluyordu. Şiirleriyle kadını yücelten, bir sığınak olarak tanımlayan Cemil bir kadını incelikle anlamak yerine ele geçirdiği bir ava saldırır gibi davranıyordu.

Nuray onun kollarında yalnızlık duyduğunu kime anlatabilirdi?” (GKVÖ, 2007: 163).

Kadın bedenine kavuşan Cemil, eşinin bedenine saldırır; daha önce nazik olan kişiliğini bir tarafa bırakıp cinsel duygularını, hislerini kadın bedeninde özgürce tatmin eder. Ona göre kadın bedeni erkeğe bahşedilen bir kurban ve canı istenildiğinde sürülen bir topraktır. Nuray, kocasının bu değişimine bir anlam veremez. Sevilmeyi, arzulanmayı ve çocuk gibi ilgi görülmeyi beklerken değişen bu kişiliğe hayretle bakar. Eserde kadınların erkekler için sadece evlenene kadar değerli olduğu fikri ağır basar. Avını etkisiz hale getiren bir canlının parçalanmış bir bedeni seyrederken duyduğu rahatlık Cemil’de de Nuray’a sahip olduktan sonra oluşur. Erkekler göre cinsel yüklü dişil elde edildikten sonra artık kaçacağı yeri, mekânı kalmamıştır. Artık o bedenin sahibi onu kullanan erkeğe mal olmuştur.

“Nuray ne olur beni bir kız çocuğu gibi sev, beni avut, beni bedenime alıştı, bana bedenimi kazandır, demek istiyordu ona. Cemil yirmi dört yaşındaydı ve o güne kadar ürkerek, gizlice, uzaktan izlediği kadın bedenine kavuşmuştu” (GKVÖ, 2007: 162).

Ataerkil yapının hâkim olduğu coğrafyalarda kız çocukları önemsenmediği gibi, merkezi konumda da kendisine yer bulamaz. Erkek çocuklar ise geleceğin sahibi ve merkezi konumun yegâne adayıdır. Cinsel birleşme esnasında her ne kadar doğacak çocuğun cinsiyeti kadın tarafından seçme imkânı olmasa da bu durumdan kadın mesul tutulur. Oysaki yapılan bilimsel araştırmalarda cinsiyeti belirleyen erkek kromozonudur. Kadın (dişi) XX kromozonlarına erkek ise XY kromozomlarına sahiptir. Erkek (eril) tarafından çocuğa aktarılan X veya Y kromozomları çocuğun cinsiyetini belirler. Bu da şunu gösterir, çocuğun cinsiyetinin belirlenmesinde erkek (eril) sperminin çocuğa geçen kromozonun etkisiyle belirlendiğidir. Özakin, burada özellikle erkek ya da kadının varoluş sürecinde cinsiyet anlamında erilin belirleyici rol oynadığını iddia eder. Belirleyici rolü elinde bulunduran erilin kadının varlığına, düşüncesine ve özne olmasında erkeklerin tahammülsüzlüğünü anlamsız bulur.

Çocuğun cinsiyetinin babadan (eril) gelen kromozonlarla alakalı bir durum olduğu bilinmesine rağmen ataerkilliğin temsilcileri olan erkekler, bu durumu

kabullenmezler. Soyunun devamını bir erkek çocuğa bağlarlar. Burada sadece eril kesim değil dişil kesimin de taraftar olduğu bilinmektedir. Kadınların erkek çocuk doğurmasını asli bir görev sayan bir toplum düzeninde kadın değerinin anlaşılması olanaklı değildir. Cinsel ilişkide cinsiyeti belirleyen ortada iken yine de kadından kaynaklı olduğu düşüncesinin geçmişten günümüze kadar aynı zihniyetle devam ettiği ne yazık ki bilinmektedir. İşte tam da burada Özakın, yanlış bilinen tüm yargıları edebi bir dille eleştirir. Ancak gerçeği görmeyen, istemeyen erkektir, der.

Özakın'ın kurgusal kahramanları, kendi eksikliklerini kadına bağlayan erkek egemen toplumda kadının öteki ve noksanlık olarak damgalanmasını reddederler. Yaygın olarak bilinen cinsel beraberlikte doğan çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi durumu kadının değil erkeğin yapısından kaynaklı olduğu fikri hâkimdir. Toplumda kadının bu kadar kısıtılmasının özünde erkek kesiminin zayıflıklarını örtbas etmek, kadını dizginlemek ve emri altında tutmak anlayışı vardır.

Özakın, roman ve öykülerinde cinsellik ve cinsiyet kavramlarına sıkça yer verir. Kadın bedeni üzerinden yapılan yargılara, düşüncelere karşı çıkar ve bunun eleştirisini her eserinde yineler. Erkek veya kadın için fark etmeksizin cinselliğın neredeyse bütün canlılarda olduğu gerçeğini dile getirirken eşine zulmeden, ötekileştiren en sorunlu canlının erkek olduğunu eserlerinde açıkça işler. Erkek egemen bir toplumda, kadın hem bedenlen hem de ruhen erkeğin malı ve hizmetçisi olarak görülmüştür. Kadın, erkeğin tarlasıdır ve istenildiğinde ekilen istenilmediğinde nadasa bırakılan bir toprak parçasıdır. Yazarın eserlerinde kadının bedenine sahip olan erkeğin, ruhuna da sahip olacağı tezini de reddeder. Özakın, cinsellikle kadının duygu dünyasına, düşüncesine sahip olunamayacağını kadının bir cinsel meta olarak görüldüğünden çok daha fazla öneme sahip olduğunun altını çizerek.

4.3. Ataerkillik

Ataerkillik, erkek egemenliğinin baskın olduğu bir toplumsal düzendir. Bir ailede erkek egemenliği söz konusuysa burada ataerkil düzenin işlendiği anlamına gelir. Ataerkil ailede erkek her şeyin sahibi ve karar merciidir. Ataerkil bir toplum yapısında kadın, çocuk, hizmetçi karar verecek mekanizmada değildir; erkek ne ihsan ettiyse onu kabul etmek zorunda kalır.

Günümüzde dahi ataerkil düşüncenin hâkim olduğu birçok ülkede hâlâ kadınların söz hakkının olmadığı bilinmektedir. Bu ülkelerde kadınların kimliği olmadığı gibi insani yaşam haklarına da sahip olmadıkları herkesçe bilinmektedir. Ülkemizde de yakın geçmişe kadar kadınların söz hakkı, seçme, seçilme ve toplumsal statü gibi birçok konuda haklarından mahrum bırakıldığı bilinir. Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber kadın haklarında bazı kazanımların elde edildiği söylenilebilir lakin bugüne kadar tam anlamıyla istenilen hedefe ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak* adlı eserinde Berktaş, bu durumu patriarkal yapının egemenliğine bağlar:

“Toplumun patriarkal yapılanması ve buna bağlı olarak erkek üstünlüğü egemen ideolojisi, kadınlar tarafından da büyük ölçüde içselleştirildiği için cinsiyete dayalı işbölümü sürer gider. Bu olgu, daha başından, kadınların politik yarış dışı kalmalarına yol açar” (Berktaş, 1994: 131).

Ataerkil düzen, kamusal ve özel alanda kadını silikleştirir, erkeği ise hâkim güç olarak yaşatır. Hâkim güç olan erkek, kadını pasif kılar ve ikinci plana atar. Birçok haksızlığın ve eşitsizliğin çıkış noktasını eleştiren feministler diğer birçok kavram gibi ataerkil kavramı ve düşüncüyü de sıkça kullanırlar. Çünkü güç ilişkisinin asıl nedenini ataerkilliğe bağlarlar. Kadınlara yapılan baskıların ve eşitsizliklerin özünde ataerkilliğin yatığını iddia ederler. İşte bu yüzden feministler, gerçeklerin gün yüzüne çıkması için ataerkil düşüncenin yıkılmasından yana mücadele verirler.

Dünyanın bütün toplumlarında yani ekonominin, devletin, dinin vb.nin denetimi grup olarak erkeklerin elindedir. Erkek düşüncesinin, denetiminin, erkeklerin haklarını ve ayrıcalıklarını koruduğu bilinmektedir.

Yapılan araştırmalarda kadın-erkek eşitsizliğini gerçek anlamda masaya yatıran bir çalışma yapılmamıştır. Son yüzyılda kadın-erkek eşitsizliğini dile getiren istisnai araştırmaların olduğu bilinmektedir. Bilim ve kültür alanında yapılan araştırmalarda ataerkil düşünce yapısı sorgulanmadığı gibi yeltenen çalışmalar da saf dışı bırakılmıştır. Kadınlar, bu gayriinsani durumdan hoşnut olmasalar da buna yüksek sesle karşı çıkamamışlardır. Tabii istisnai durumlar vardır. Mücadele eden,

karşı çıkan ve kuralları bozan kadınlar her yüzyılda var olmuşlardır. Fakat istisnai olmaktan öteye geçememişlerdir.

20. yüzyılın son çeyreğinde ve 21. yüzyılın başlarında bilim ve kültür alanında kadınların etkin olduğu söylenirse de erkekle aynı statü, aynı sayı ve aynı ücretle haklarının teslim edildiği anlamına gelmez. Toplumda eşitsizliklerin var olduğu, ayrımcılığın, sömürünün olduğu gerçeği geçmişten günümüze kadar bilinen bir olgudur. Feministler, kadınların görünür hale gelmesi için birçok disiplinle ilgilenmesi gerektiği görüşünü ileri sürerler. Kadınların toplumda birden çok disiplinle ilgilenmesi halinde “kadın” görünür hale gelecektir. Kadının kendi bakış açısı ve kendileri için uğraşısı onu toplumda bir statüye kavuşturur. Bu statüyle beraber erkek egemenliğine ve ataerkil yapıya söz söyleme gücü ve ona meydan okuma şansı bulacaktır.

Toplumda erkeklerin, günlük çalışma koşulları üzerine etkileri, aileye yön verici denetimleri ve hegemonyaları kadının yaşam alanını sınırlandırır. Ataerkil toplumlarda kadının ışığı ve varlığı sönüktür. Bu toplumlarda küçük yaşlarda iken hayata pozitif bakan bir kız çocuğu yaşı ilerledikçe yaşamıyla ilgili enerjisini kaybeder, çünkü önüne duvarların örüldüğünü görür. Daha genç yaşta cinsiyetinden kaynaklı iyimserliğini yitirir ve gitgide kuruyan bir toprak tabakasına dönüşür.

Alnında Mavi Kuşlar'da kadınların, hayatın her alanında ezildiği, hiçe sayıldığı görüşü Armağan'ın ağzıyla metne yedirilmiştir. Armağan, annesinin hayata bakış açısını tanımlarken onu çorak bir toprağa, küle dönmüş bir eve, yaprağı mevsimsiz dökülen ve rüzgârda paramparça olan bir ağaca benzetir. Anne, hayattan umudunu kesen, ölümü bir kurtuluş olarak gören bir birey olmuştur. Daha genç yaşta hayalleri elinden alınan, çürümeye bırakılan bir kadındır o. Anne için her taraf karanlık ve her şey bir hiç değerindedir, görüşü hâkimdir. Anne, henüz on üç yaşında iken duygusu, düşüncesi ve geleceği düşünülmeden bir erkeğe verilir. Armağan'ın annesinin hayatın olağan akışında bir malzeme, bir nesne gibi eril tabakaya sunulduğu ifade edilir. Bir nesne konumunda olan bir bireyin değeri neredeyse yoktur. İşte bu yüzden Armağan'ın annesi var olan her şeyden el çeker ve köşesine kapanarak onu protesto eder. Metinde bir insanın daha elli yaşına varmadan hayatın güzelliklerinden soyutlamasının eleştirisi yapılır. Armağan'ın annesi elli yaşına kadar

toplumun her kesiminden gayriinsani muamele görür. Bu durumu kabullenmeyen anne, ikincil bir birey olarak çevresini suskunluğuyla protesto eder.

Eserde henüz on üç yaşında olan bir kız çocuğunun evlendirilmesinin mantıksızlığı eleştirilir. Toplumun kanayan yarası olan erken yaşta evlilik sorununa değinilir, metinlerle okuru bilinçlendirme yoluna gidilir.

“Işıklarını söndürmüşlerdi onun. Onun babası geniş toprakları olan bir din adamıydı. Çarşafını aralayan kızının başını duvara vuruyordu. Sesi bir gök gürültüsü gibi büyük, eski taş yapıyı sarsıyordu. Onu on üç yaşında bir başka köyün sahibinin oğluna vermişti” (AMK, 2007: 22).

Ataerkil düşünce yapısının daha küçük yaşlardan itibaren kız çocuklarına uygulandığı savı feministler tarafından ileri sürülür. Ataerkil düşüncede kadının konumu şeffaf değildir. Bu toplumlarda her şeyin sahibi “erkek” olarak kabul görüldüğünden kadının varlığı da sözü de değer görülmemiştir. Bu yapının hâkim olduğu bir toplumda yaşayan Armağan’ın annesi de umudunu kaybeden, karanlığa gömülen bir kadın profili olarak karşımıza çıkar.

“O anda annesinin hayatındaki gizi çözdü: Işıklarını söndürmüşlerdi onun... Yaşamayla ilgili bütün gücünü, iyimserliğini yitirmiş hasta bir kadındı o. Armağan genç kızlık yıllarını onun taşlaşmış karamsarlığının karşısında yaşamıştı” (AMK, 2007: 22).

Ataerkilliğin, özel mülk ve köleci bir toplumun oluşma sürecinin doğmasına sebebiyet verdiği tezi feminist hareketin iddialarındandır. Toplumda üretim araçlarının ve gereçlerinin tek hak sahibi haline gelen erkek, kendisinden sonra hak iddia edebilecek mirasçı olarak sadece erkek çocuklarının olması için yol almışlardır. Toplumda hak sahibi olabilecek yegâne cinsin erkek olduğu fikri kabul edilegelmiştir. Kadınlar ise zayıf, güçsüz ve korumaya muhtaç bir cins olarak görülmüştür. Aslında kadınlara yapılan baskının varoluşunda esas belirleyici olan biyolojik, fiziksel farklılıklar, coğrafya ve iklim şartları gibi doğal etkenler olmadığı en temel haliyle ataerkilliğin getirmiş olduğu toplumsal ilişkiler ve normların olduğu bilinmektedir. Biyolojik açıklamayla kadınların zayıf olduğu bahanesinin ardına

sığınan eril kesim, gerçekleri görmek istemeyen ataerkil yapının devamlılığından yana olan temsilcilerdir. Ataerkil zihniyetin doğurduğu baskıyı zayıflatmanın çözümünü ekonomik ve politik gücün erkeklerin hegemonyasının kurtuluşunda görmek mümkündür.

“...Egemen sınıf, işçi sınıfının ve kadın kitlesinin baskı altında olmasından çıkar sağlama gücünü elinde tuttukça, kadın üstündeki baskının etkililiğinde(...) ...Köklü hiçbir değişiklik olmayacaktır. O yüzden de kadının kurtuluşunun maddi temeli, bu ekonomik ve politik gücün alt edilmesidir” (Naiman, 1988: 2).

Ataerkil toplumda kız çocuğu, kadınlığını kazanabilmek için ev işlerine sıkı sıkıya bağlı kalmak zorundadır. Erkek ise ev dışı işlerde çalışıp evin reisliğini yapar düşüncesi hâkimdir. Erkek; para kazanan, evin ihtiyaçlarını karşılayan ve yeri geldiğinde gurbete giden cins olarak kabul görülür. Kadın için bunu söylemek mümkün değildir. Kadın ise evinde duran, çocuklarına bakan, kocasını bekleyen bir cins olarak telakki edilir. Ataerkil düzende bir kız çocuğunun okuması, para kazanması, kamu kurumlarında ve özel kurumlarda çalışması normal karşılanmaz. Kız çocuklarının söz sahibi olması yadırganır çünkü kız çocuğu da tıpkı annesi gibi kurbandır ve ötekidir. *Alında Mavi Kuşlar* romanında kızların ancak üniversiteye gitmeleriyle az da olsa özgürlüğe kapı araladığı fikri öne çıkar.

“Kardeşi Tahir de liseyi bitirecekti ve büyük şehre onun gitmesi gerekiyordu. Erkekler, erkekliklerini kazanabilmek için uzaklara gidebilmeliydi. Oysa kızlar kadınlıklarını kazanabilmek için eve bağlanmalıydı. ...Özgürlüğe kavuşmak bir moda gibi yayılıyordu üniversiteli kızlar arasında” (AMK, 2007: 43-44).

Genç Kız ve Ölüm adlı eserin kahramanı Nuray, ataerkil normları yeniden sorgulamaya açar. Bu sorgulamada savunmasız ve koruyucusuz olduğunun da farkındadır. Nuray, eril hâkimiyetin gölgesine girmeyi reddeder. Nuray, bütün bireyler için özgürlüğün en temel hak olduğunun bilincindedir. Toplumsal hayatın aktörü olmayı seçen Nuray, figüran olmayı doğru bulmaz o, adeta toplumsal yaşantının kahramanı olmayı seçer. Nuray, eril hâkimiyetin dayattığı ataerkilliği yeniden masaya yatırır. Kadının rolünün yeniden ihya edilmesini ister. Toplumla uyumsuz olan Nuray, toplumsal cinsiyet normlarına da kafa tutar.

Özakin'ın kadınları, hayatı sadece düşleyebilir, ötesi erkekler içindir. Hayalleri, hedefleri ve fikirleri yok sayılan bir toplum düzeninde kadın ancak düşlemekle yetinir. Bununla beraber kadının toplumda bir görevi olduğuna kanaat getirilir. Bu görev, evlenmek ve aile kurmak şeklinde kabul edilegelmiştir. Buna inanan kadının en büyük hayali bir yuvasının olmasıdır. Mutlu bir yuva belli zamandan sonra monotonlaşan bir hayata dönüşecektir. Her gün yapılan ev işlerinden, çocukları büyütmekten ve onca zahmetlerden kadının payına düşen sadece geri hizmet ve köleliktir. Bu köle, yeri geldiğinde bedeni de erkeğin yorgunluğunu unutmaya çalıştığı bir yere dönüşecek ve zamanla çürüyecektir. Erkek ise kadın bedenini eskitmenin onurunu yaşayacaktır.

Erkeğin; huzur bulduğu, cinsel hazzını yaşadığı, yorgunluğunu attığı bu beden yeri geldiğinde erkeğin zorbalığına da katlanmalıdır. İyi bir kadın kocasının ayıbını örter, kocasına kol kanat gelir, kocasına bakıcılık yapar, çocuk doğurur, çocuk eğitir, hayatta hazırlar. Fakat erkekler saydığımız onca işlerin neredeyse hepsinden muafır. Eserde bu durum şöyle eleştirilir:

“Çünkü bir tek hayatı düşlemeye alışmışlardı: Mutlu bir yuva. Oysa bir süre sonra mutlu yuva ev işlerinin, altı değiştirilecek çocuğun ve karısının bedeninde yorgunluklarını unutmaya çalışan erkeğin kendilerini beklediği bir yer olacaktı” (GKVÖ, 2007: 32).

Ataerkil yapının kalıntılarını sorgulamaya açan Nuray, kadın ile erkek arasındaki sıkıntıların giderilmesi için temel temi olan eşitsizliği öne çıkarır. Toplumda kadının her yönüyle ezildiği dile getirildikten sonra kahramanın kızı Seçkin üzerinden soru sorularak okurun bilinçlenmesi istenir. Okuru olaya dâhil ederken söylediklerinin onayını da bekler.

“Peki, ama kızı istemiyor muydu kadınla erkek arasında yaşanan sıkıntıların giderilmesini? Toplum yapısının kadına daha çok baskı yaptığını, kadının duygularını düşüncelerini ezdiğini kabul etmiyor muydu?” (GKVÖ, 2007: 41).

Nuray, eşinin yanında gezerken bile kendisi olamadığı için içten içe sıkıntıyla dolar. Bir birey olarak varlığı kabul görülmeyen Nuray'ın özgürlüğü de elinden

alınır. Nuray, önce özgür bir birey olmayı sonra da eş olmayı ister. Kadını toplumdan soyutlamayı seçen erkekler, bu durumu sevgiye bağlarlar. Sevdiği insanı toplumdan soyutlayarak, eve hapsederek sözde sevgi şemsiyesi altına aldığı söylemek manidardır. Nuray, bunun sevgi değil kölelikten başka bir şey olmadığını söyler. Nuray'a göre bir birey, önce kendisi sonra eş ve anne olur. Nuray, toplumda bir kadın olarak varlığı ya da yokluğu ayırt eden bir durumun olmamasından da şikâyetçidir. Toplumda kadını yok sayan ataerkil düşüncüyü yıkmayı ve kendi varlığını kabul ettirmeyi de görev sayar.

“O anda serin bir elin yüzüne değmesi ne kadar iyi olurdu! Ben kendi başıma var olmak istiyorum! Sevginle silmek, ezmek istiyorsun beni! Bu sözleri Cemil'e söylerken ne kadar gençti ve cesaret, atılım, kahramanlık dolu bir hayatı nasıl da özlüyordu!” (GKVÖ, 2007: 41)

Ataerkil düşüncenin izlerine, Nuray'ın ağzından nerdeyse her platformda eleştiri getirildiğini söylemek mümkündür. Nuray, ödül töreni için gittiği otelin resepsiyonda bekler. Yan tarafta kanepede oturan adam, kendisini süzer ve bir serüvene hazır olduğunu sezdiren kurnaz bir çehreyle Nuray'ı gözetler. Nuray, içinden şunları geçirir:

“Sıradan bir kadın değildi. Bunu nasıl sezdirmeliydi adama? Erkekler kadınlara istedikleri anlamda bakabiliyordu. Bu hakkı kendilerinde görebiliyorlardı. Oysa bir erkeğe ilgi duyduğunu belli etmek kadını zedeleyen bir şeydi. Kadın erkek tarafından seçilmeye yargılanmıştı sanki” (GKVÖ, 2007: 43).

Ataerkil bir toplumda kendisine peşinen hak veren erkek, bir kadını istediği gibi veya dilediği kadar süzebilir ve bu durum eril zihniyette olağan karşılanır. Kadın için ise durum farklı işler. Erkeklerle bakmamalı ve bakan gözlerden de bakışlarını kaçırmaması gerekir. Bir kadının erkekle doğrudan göz teması kurması namusunun lekelenmesine sebebiyet verebilir. Nuray'a göre erkeklerle verilen haklar kadınlar için de geçerli olmalıdır. Özakin; seçme, seçilmeyi sadece erkeklerle özgü bir hak gibi kabul edilişi eserinde sorgular. Ataerkinin kadını pasif, erkeği ise aktif güç ve egemen bireyler olarak ele almasını tuhaflıkla karşılar.

Ataerkil bir toplumda dışarıya adım atan kadın, güvenliğinden endişe etmeye başlar. Kendilerini sokağın sahibi olarak gören erkekler, kadınların akşamleyin dışarı çıkmalarına anlam vermezler ve kadını eve hapsederler. Gece vaktinde kadınların dışarı çıkmalarına karşı olan erkekler, aslında kendi cinsinin zorbalığını peşinen kabul etmiş olurlar. Böylece kadınlar güven ve huzur içinde sokakları gezemezler. Televizyon, gazete ve sosyal medyada hemen her gün kadın cinayetleri ve kadına yapılan şiddet eylemleriyle dolu başlıklarla karşı karşıya kalırız. Özakın'a göre bu başlıklar sadece Kafdağı'nın görünen yüzüdür, bir de Kafdağı'nın ardındaki hakikatleri görebilsek belki de eşitsizliğin açtığı derin yaraları görme şansına sahip olacağız.

“Karanlık basınca sokaklar, pastaneler, kahveler, lokantalar, evler yasaktı bana tek başıma çıkarsam her an bir saldırıya uğrayacakmışım gibi tetikte durmam gerekirdi kendim bildim bileli gazeteler kadınlara karşı girişilen şiddet eylemleriyle doluydu” (GKVÖ, 2007: 83).

Feminist hareket kadınların maruz kaldığı fiziksel ve sözlü şiddetin insan onurunu zedeleyen uygulamalarına karşı çıkar. Gündüzleri, kadının sosyal yaşantısının bir bölümünde dahi yer almasını istemeyen eril egemen, geceleyin dışarıya çıkan kadını; namus, ahlak prangasıyla evde tutmak ister. Namus, ahlak prangasının sadece kadınlar için geçerli olduğu bir toplumda ilerlemenin de ne kadar sağlıklı olacağı şüphelidir. Hemen her gün kadın cinayetleri haberleri duyarız. Bir erkekle görülen kadın veya sevgilisiyle evden kaçan geç bir kız artık ölümün veya şiddetin hedefi olacağını bilir. Böyle bir durumda genellikle canıyla bedel öder. Şiddetin her türüsüne maruz kalan kadın, tabancayla, bıçakla, baltayla vb. aletlerle öldürülür. Erkek bunu çoğu zaman şerefli bir iş, bir eylem olarak görür. Özakın'ın romanlarında bu bağlamda şiddete maruz kalan kadına yer verilir:

“Bir erkekle görüldüğü için erkek kardeşi ya da babası tarafından öldürülen kadınlar, bir erkekle kaçtığı için yakalanıp sevdiğiyle birlikte öldürülen kızlar, tarlada çalışırken bir grup erkek tarafından dağa kaldırılan, dağlarda, yol kıyılarında cesedi bulunan kızlar, kadınlar...” (GKVÖ, 2007: 83-84).

Kadını taciz eden, ona tecavüz eden, onu aldatan ve kadının bedenini satmaya yeltenen yine erkektir. Kadına yapılan her türlü kötülükleri, şiddeti haklı gibi göstermeye çalışan ataerkil zihniyet bunu namus, şeref, haysiyet şemsiyesinin altına sığdırır. *Genç Kız ve Ölüm* adlı romanda kadınlara yapılan haksızlık, şöyle geçer:

“Bütün şiddet olayları kadınların her an erkeklerin saldırısına uğrayabileceğini öğretmişti bana. Saldırganları haklı çıkaran düşünceler... Namus uğruna işlenen cinayetler... Gece tek başına dolaşmaya kalkışan bir kadın saldırganları çağırmış, kıskırtmış oluyordu. Nasıl alacaktım bu haksızlığın öcünü?” (GKVÖ, 2007: 84).

Romanda verilen mesajlardan bir tanesi erkeklerin karşısında oturan kadınların giyimine ve oturuşuna özellikle dikkat etmesi gerektiği fikridir. Nitekim erkekler yanlış anlamasın diye gözlerini kaçırın hep kadınlardır. Toplumun namus ve ahlak düşüncesi sadece kadın için mi geçerlidir? Kadınlar sokaklarda, parklarda özgürce yürüyen, spor yapan bir konumda değildir. Erkeklerin gazabına uğramak istemeyen kadınlar, konuşurken bile sessizce konuşur, sessizce güler, sessizce her eylemini yapar. Kadın, her hareketinde dikkatli davranır, üzerinde bir yonga varmış gibi ürkekçe hareket eder.

Ataerkil düşüncenin temsilcileri olan erkekler kadınları iki kümeye ayırmışlardır: Birincisi kutsal olan annelik- aile kadını, ikincisi ise erkeğin cinsel haz niyetlerini hak eden kötü kadınlar. Eserde kadınların bu bağlamda yaşantısı şu sözlerle sarf edilir:

“Konuşurken, gülerken sesimizi onlardan gizlemeye çalışıyoruz... Varlığımızın her noktasına sanki bir ölçü aleti yerleştirilmiş. ...Erkekler bu kentte bizi iki türe ayırdı. Ya kollanacak kutsal aile kadınları ya da erkeğin çeşitli niyetlerini hak edenler...” (GKVÖ, 2007: 85).

Nuray, toplumda kadını koruyabilen güçlü bir erkeğin varlığıyla kadının ayakta kalabileceği tezini reddeder. Hatta bu durumu gülünç olarak görülür ve okura soru sorularak hakikatin perdelendiği hissettirilir.

“O erkekti ve bir erkek bir kadından daha bilgili olmalıydı. Yoksa üstünlüğünü nasıl sağlayabilirdi? Bu üstünlük sağlanamazsa kadını nasıl kanatları altına alabilirdi? Kadın kendini bu sert, saldırgan ortamın içinde nasıl korunmuş duyabilirdi? Ancak güçlüye değer veren bu ortamda...” (GKVÖ, 2007: 109).

Özakın’ın romanlarında eleştiri getirdiği bir diğer nokta da kadınların erkeklere boyun eğişidir. Kadınların ürkek hâlden haz etmediği gibi güçlü, direnen ve mücadele eden bir kadın profili çizer. Kadınların toplumda dimdik durmalarını, haklarını sonuna kadar savunmalarını ister. Kadınların bazen merhem oldukları gibi bazen de yumruklarını masaya vuran taraf olmalarını bekler.

“Erkek yoksunluğuna başkaldırmak ve öcünü kadından almak istiyordu. Ürkek kadından... Yoksun erkek gücünü gösterebilmek için kendisinden daha yoksun varlığın üstüne çılgınca atılıyordu. Oysa kadın kendi yoksunluğunun üstüne kapanıyordu çoğu zaman” (GKVÖ, 2007: 141).

Erkeklere muhtaç olmadan kadınlar hayatını sürdüremez mi, yaşayamaz mı? Bu bağlamda eserde kadınların erilin koruyuculuğu olmadan da varlıklarını idame edebilecekleri gerçeği sıkça işlenir. Nitekim kadınlar, her işi rahatlıkla yapabilir, yeter ki erkekler engel olmasın.

“Ben... Diye fısıldadı Nuray. Beklemedim galiba bunu. Tersini yapmak istedim. Bir erkeğin koruyuculuğu olmadan bir şeyi gerçekleştirebilmek... Varlığımı yani... İnsan olarak varlığımı...” (GKVÖ, 2007: 189).

Toplumun kabul ettiği normların geçerliliği var mıdır? Bu normlar kim ve kimler tarafından yaratıldı? Bunca yapılan yanlışlıklar, yok sayılmalar kimin işine gelir? Kadınların huzursuzluğunun kime, neye faydası var gibi sorular *Genç Kız ve Ölüm* adlı eserde sorulur:

“Yanlılara düşmanım. Kadın ve erkeği birbirine yakın olmaktan alıkoyan yanlışlara... Bizi kendimiz olmaktan alıkoyan yanlışlara, bizde suçluluk duyguları yaratan, bu yüzden aramızda kin yaratan şeylere. Nedir bunlar? İnsanları ürküten nedir? Kadınları erkekleri ürküten... Bunları konuşalım” (GKVÖ, 2007: 202).

Ataerkil bir toplumda kadın için yalnızlık hoş karşılanmaz. Kadın ancak evlenir bunun dışında yalnızlığını giderecek hâl ve hareketlerde bulunamadığı gibi karşı cinsle dostluk dahi kuramaz. Bir erkekle aynı evde baş başa görülen bir kadın, çevredekilerin şiddetli bakışlarına ve “kötü insan” damgası yemesine sebep olur. Yani erkekle aynı mekânı paylaşan bekâr bir kadın, yok edilmeye kaşı karşıyadır. Toplumda erkek ile kadın aynı mekânı evlenmeden paylaşamaz. Ataerkil bir toplumda evli bir kadın ailede mutlu ve huzurlu değilse ve bundan dolayı boşanmaya yeltenirse karşısında onu ölümlle tehdit eden bir erkek bulur. Yaşamak isteyen kadın evliliğini sürdürmek zorunda kalır. Evliliğin şemsiyesi onu ömür boyu mutsuz etse de devam etmeye mahkûm eder. Boşanan bir kadın toplum tarafından hoş karşılanmadığı gibi kötü gözle bakılma durumuna da düşer. Bu durum şu cümlelerle anlatılır.

“Yalnızlığımı duydukları kuşkuda acıma payı vardı ama onları umursamayıp erkeklere arkadaşlık edecek olsam... Bir saldırma isteğine dönüşecekti. Hep birlikte üstüme saldırma, beni yok etme isteğine... Kadınların çoğunun mutsuz da olsalar evliliğin koruyucu saçağının altından çıkmaya neden cesaret edemediğini anlıyordum” (GKVÖ, 2007: 84).

Kısacası “ataerkil yapı” Aysel Özakin’in roman ve öykülerinin merkezinde yer alır. Ataerkil yapının eleştirisini bütün eserlerinde görmek mümkündür. Toplumdaki ataerkil düşüncenin varlığı kadınların ezilmesinde, hor görülmesinde ve ikinci plana atılmasında büyük pay sahibidir. Eserlerin bu bağlamda temel izleklerinden birisi; ataerkil yapının hem kadınların hem de erkeklerin çıkarına olmadığı ve toplumun ilerlemesinde engel teşkil ettiği. Ataerkil yapının varlığı ve devamlılığıyla beraber kadınların haklarından mahrum bırakıldığı ve yok sayıldığı bir toplumda kadınların adeta erkeklerin çıkarlarına adandığı gerçeği gözler önüne serilir.

Kadınların, kamu kurumlarında ve özel kurumlarda öteki cins olarak kabul edildiği tezi ileri sürülür. Özellikle gelişmemiş ve çağın gerisinde kalan, medeni hayat tarzına ulaşamamış kentlerde kadınların daha çok istismarla karşı karşıya kaldığı gerçeği, Özakin’in anlatılarının temel izleklerindedir. Bu bağlamda yazarın, feminist hareketin sözcülüğünü bütün eserlerinde yaptığını söylemek mümkündür.

4.4. Özgürlük ve Eşitlik

1789 Fransız ihtilaliyle beraber toplumda özgürlük ve eşitlik ilkesi ön plana çıkar. Bireyler; asilzade, dini vazifeli ilim insanlarına ve hüküm süren önderlere karşı hak talep etmeye başlarlar. Bununla beraber cinsiyet anlamında ikinci planda olan kadınlar da hak talebinde bulunmaya ve mücadeleye karar verirler.

Kadınlar, toplumun her statüsünde söz sahibi olmak için mücadele etmeyi ve emek harcamayı görev sayıp var güçleriyle direnerek hak elde etmeye çalışırlar. 21. yüzyıla kadar mücadele eden, direnen ve örgütlenen kadın hareketlerinin birçok alanda yol aldıkları bilinmektedir. Kadınlar, sürekli ve tutarlı olarak benimsenmiş yasalarla başarı sağlarlar.

“Virginia Woolf’un *Three Guineas* (1938) adlı eserinin yolundan giden feministler, kadınların aşağılanması, hayatın bölümlere ayrılması ile bugün dünyadaki denetimsiz militarizm arasında bağlantı olduğunu öne sürerler, ...Yaşamın geleceğine ilişkin insani değerlendirmelerin yapılabilmesi daha bütünsel bir bakış açısına gerekli olduğunda hemfikirler” (Donovan, 2016: 72).

Kadınlar, son yüzyılda özgürlük mücadeleleri için birçok akımdan etkilenmiştir. Bunlar Sosyalist, Marksist, Liberal, Radikal, Freudçu, Lacancı ve Varoluşçu gibi değişik feminist görüşlerdir. Buna bağlı olarak bu birbirinden bağımsız farklı görüşlerle feminizmi savunan kadınların tarihsel süreçte verdikleri mücadeleler göze çarpar. Bu mücadelede kimi kadınlar harekete katkı sağlamış kimi kadınlar ise bu hareketin önünde engel olup birer set olmuşlardır.

Özgür ve eşit bir toplum yapısı için nesnel bakış açısı son derece önemlidir. Tarihsel süreçte özgürleşme adına atılan birçok adımın akabinde başarılar elde edildiği görülse de çoğu zaman kâğıt üstünde kalmış ve bu konuda yol alınamamıştır. Önde gelen feminist yazar ve aktivistlerin feminist hareket için yaptıkları çalışmalar ve uğraşlar maalesef ki hemcinsleri tarafından aynı ilgi ile karşılık bulamamıştır. Yapılan araştırmalarda gerekçe olarak “din” ve “gelenekler”in ağır bastığı iddia edilmiştir.

Kadınların özgürlüğü arayan, başkaldırmayı öğrenen, gelenek ve göreneklerden yeri geldiğinde sesini çıkarabilen bir birey olması gerektiği düşüncesi Özakın'ın eserlerinde keskin cümlelerle ifade edilmiştir. Ben de varım ve ben de bir bireyim diyebilen kadın kahramanları özellikle seçer. Özakın'ın roman ve öykülerinde net ifadelerle kadınlar, erkeklerin baskısından, saldırganlığından bir nebze de olsa ses çıkarabilen bir birey olması gerektiği fikri ön plana çıkar. Eserlerin genelinde anne, baba veyahut kocanın emrinden çıkmayan kadın profiline de değışmesi istenir. Toplumsal yaşamda erkeklerin çalıştığı bütün işlerde kadınların da başarılı olacağı belirtilir.

Toplumda kadının işi evidir, hamurudur düşüncesi kabul edilegelmiştir. Kadınlar da bu durumu kabullenmiş ve yardımcı eleman olmaya gönüllü veya gönülsüz razı olmuştur. Erkeklerin hizmetkârı olan ve erkeklerin cinsel arzularını tatmin eden bir köle, hiçbir zaman özne olmayacaktır. Günümüzde kadınlar, özne durumuna getirilmeyen, farklı bir durum olduğunda toplumda dışlanan, kötü diye lanse edilen, ayıplanan bir öcü, bir canavar olmuştur.

Bir çocuğu daha küçük yaşlarda iken dogmatik kalıplarla büyütmek kız çocuğuna verilebilecek en büyük ceza olur. “Bunu yapma”, “bir kıza bu yakışmaz”, “bir kız şunu yapmaz”, “erkek ortamında durulmaz”, “erkeklerle bakılmaz”, “erkeklerle konuşulmaz”, “erkek işidir yapılmaz”, “öyle şeyler erkeklere özgüdür yapılmaz” gibi cümlelerle erkeklerin sözde üstünlüğü pekiştirilmiş olur. Bu durum kız çocuğunun büyümesiyle beraber kendi varlığının erilin yardımcı elemanı olduğu düşüncesini kabul etmeye yönlendirir.

Genç Kız ve Ölüm romanında erkek çocukların istedikleri gibi gezdikleri, dışarıda kalabildikleri ve oynayabildikleri; kız çocukların ise evde bez bebeklerle zaman geçirdikleri dile getirilir. Bu durum “sokakların asıl sahipleri erkeklerdir” düşüncesini akla getirir. Anlatıda erkek çocukların sokaklardaki özgürlükleri şu sözlerle betimlenir:

“Halamın oğulları hava kararınca kadar dışarıda kalabiliyordu. Sokaklarda koşabiliyorlar, alanlarda top oynuyorlar, ağaçlara tırmanıyorlar, sapanla kuş vuruyorlar, öteki erkek çocuklarıyla dövüşüyorlardı. Otomobillerin yanına

sokuluyorlar, markalarını öğreniyorlardı. Çevik, inatçı bacakları her yere götürebiliyordu onları. Bahçe duvarlarından atlayabiliyorlar, yokuş aşağı kayabiliyorlardı” (GKVÖ, 2007: 27).

Özakın’a göre kız çocuklarının daha küçük yaşlardan itibaren kanatları kırılır ve kız çocukları eve hapsedilir. Genel kanıya göre kız çocukları ev içinde oynamalıdır şayet şanslı ise kapının önünde oynama fırsatı bulurlar. Gezmek, görmek, okumak ve bilinçlenmek erkeklere mahsustur şeklinde bir vahiy indirilmediğine göre yapılan eşitsizliğin temeli ataerkil zihniyettir. İlahi emir olarak kadınların özne olamayacağı kutsal kitaplarda yer almadı ve hiçbir peygamber de kadınların ikinci sınıf bireyler olduğunu dile getirmede. Öyleyse kadınlara yapılan eşitsizliğin özünde erkeklerin zorbalığı ve eşitsizliği yatar demek doğru olur.

Feminist hareket, kadınların eve hapsedilmesi, köleleştirilmesi ve özgürlüğü elinden alınmasının anlamsızlığını sorgular. Romanda kadın kahraman konuya şöyle değinir:

“Bana da oynamam için zaman zaman izin veriyordu halam. Ama ya sofadaki divanın üstünde, ya da kapı önünde... Bezden bebeğimi dizlerimde uyutarak ya da ona elbiseler dikerek oynuyordum. Arkadaşlarımla kendimizi annelere, kadınlara benzeterek oynuyorduk” (GKVÖ, 2007: 27).

Erkeklerin bütün ipleri ellerinde tuttuğu sürece gerçek anlamda özgür bir kadının olması olanaklı değildir. Taşrada yaşayan genç kız Armağan, büyük şehre gitmek ister. Babasına taşranın dar kalıplarını yıkmak ümidiyle İstanbul’a gitmek istediğini belirttiğinde sert bir tepkiyle karşılaşır ve babasından olumsuz cevap alır. Armağan, pes eden bir kişiliğin aksine mücadele ruhlu genç bir kızdır. Dediği dedik olan babasını karşısına alıp büyük şehrin yolunu tutar. Baba, Armağan’ın gitmesi durumunda kendisini evlatlıktan reddedeceğini söylese de Armağan özgürlüğe aç bir şekilde yoluna devam eder. O, engelleri yıkan, geleneğe karşı çıkan ve yenilik yanlısı feminist bir kadındır:

“Gidersen, artık Armağan adında bir kızım yok benim demişti babası susmuştu ve eşyalarını toplamıştı. Engelleri aşmak istiyordu. Aile, gelenekler ve korku engellerini...” (AMK, 2007: 24).

Aysel Özakın’ın neredeyse bütün romanlarındaki emekçi kadınlar politik, sosyal ve cinsel baskılara maruz kalırlar. Ancak bu durum, sosyal konuma göre çok farklı biçimlerde yaşanır. Söz gelimi, egemen sınıftan olan kadın azınlığı da belli ayrımlara maruz kalır ve kendi katmanından olan erkeklere göre daha küçük bir rolle yetinir.

Kadınlar, egemen oldukları sınıfın genelinde ekonomik bakımdan güvence altındadırlar, en azından erkeklerin lütfuna bağımlı değildirler. Onlar sosyal ayrıcalıklarının tadını çıkarandır ve toplumsal hiyerarşide yalnız hemcinslerinin oluşturduğu kitlenin değil, erkekler kitlesinin de çok yukarisındadırlar. Toplumda kadın, bir işte çalışıp erkeklerden ekonomik ve sosyal bakımdan bağımsız olmak ister. Kadınların özgür ve eşit bir birey olarak kabul edildiği söylenirse de hakları sürekli olarak ya da en azından belli bir zaman için engellenmiştir. İlk kapitalist toplumlardan miras kalan erkek ayrıcalıklarının, kapitalist toplumda her şeyden önce sermayenin yararına ve sömürünün arttırılması işlevine yönelik olduğu bilinmektedir.

Alında Mavi Kuşlar romanında baştan sona insanoğluna yöneltmiş bir yergi sürüp gider. Yazar anlatıcı, ev kadını/hanımlı olmaktan korktuğunu, hayatın sadece dört duvar arasında yaşamının tahammülsüzlüğünü dile getirir. Anlatıcı kahraman, kadınların farklı işlerde çalışabileceğini, toplumun her noktasında rol alabileceğini ve topluma yön verebilecek eylemlerde etkin rol alınabileceğini belirtir. Alttaki pasaja bakıldığında kadınların sosyal yaşamın her konumunda yer almak istediğini belirtir. Kadınların özgür ve eşit olduğu toplumsal bir yapının egemen olduğu bir dünyada yaşamayı ister.

“Ben bir ev kadını olmaktan korkuyorum. Başka şeyler bekliyorum hayattan. Mesela... Düşündü Armağan. Yararlı bir insan olmak istiyorum. Ya da önemli bir insan... Gazeteci olmak, avukat olmak, lise öğretmeni olmak... Bol bol kitap okumak... Başka insanları etkileyecek işler yapmak” (AMK, 2007: 48).

Erkekler, kadınların sadece ev işi yapmalarından, çocukları yetiştirmelerinden vb. işlerden kazançlı çıktıklarını zannederler. Oysa kadınların toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmesi; kamu ve özel alanda çalışması erkeklerin çıkarıdır. Erkeklerin kadınlara göre daha çok iş olanağına sahip olmaları ve daha yüksek ücretler almaları sonucunda, çalışma yaşamında yönetici konumu elde etmelerine olanak sağlar. Kadınların ikincil konumundan dolayı toplumda maddi ve manevi zararlar ortaya çıkar. Örneğin, toplumda kadınlara verilen düşük maaşlar, diğer bütün çalışanların aldığı ücreti etkiler. Düşük maaşlı eleman varken yüksek maaşlı elemanı kimse çalıştırmak istemez. Kadınların düşük ücret alması bütün ailenin maddi gücünü de etkiler. Özakın, “Sessiz Bir Dayanışma” adlı öyküsünde toplumun değişime ihtiyacı olduğunu söyler. Değişimin burjuva kesimine hizmet etmesi durumunda ise topluma faydadan öte zarar vereceğini iddia eder. Ona göre eşitliği sağlamayan düzen iş görmeyecektir.

“İnsanı değiştirmeyen, insanı yabancılaşmalardan kurtarmayan, pazar için üretimi sürdüren, burjuva ilişkilerini yeniden üreten düzen değişikliği neye yarar, diyordu. Çok iyi arkadaşlık. Kardeşten yakındık. Her konuda konuşabiliyorduk. Kadının özgürleşmesinden, ailelerdeki baskıdan, okullardaki baskıdan, kültür sorunlarından...”(SBD, 1976: 125).

Cinsler arasındaki eşitsizliğin sonuçları araştırıldığında, kadın ve erkeğin aynı ölçüde etkilenmediği ortaya çıkar. Kadın, doğası gereği içtenlikle konuşabildiği ve her oturduğunda, kalkışında rahat davrandığı insanlarla aynı atmosferi yaşamayı ister. *Alında Mavi Kuşlar*'ın kahramanı Armağan, hayatı özgürce yaşayabileceği bir üniversite hayali ve geleneklerden uzak, eşit şartlar ve özgür fikirlerin olduğu bir hayatı düşler. Kadınların düşleri, istekleri çoğu zaman maalesef hayal olmaktan öteye gidememiştir. Armağan da yeni hayatında taptaze bir fikirle mutlu, huzurlu ve etrafına gülücükler saçan bir kadın olmak ister.

“Armağan'ın büyük şehirde üniversiteli bir kız olma hayali gerçekleşemedi. ...Orada kız erkek arkadaşlığının duygularını korkmadan tanıyabilecek, annesinin yıkılmış, çökmüş duygularından uzak kalabilecekti. Geleneklerin eski köhne ağacından kopacak ve yeni bir ağaç gibi kendi başına yeşerecekti öteki genç ağaçlar arasında...” (AMK, 2007: 43).

Dişil, doğası gereği daha bağımsızdır ve bunun da erilin onur egosunu incittiği bilinir. Bu yüzden erkekler, kadınları başka bir şekilde bağımlı hale getirmeye çalışmıştır; günümüzdeki sahte bağımlılıklar onun için uydurulmuştur. Kadınlar, ekonomik olarak felç edilmiş olup erkeklere bağımlı olmak zorunda bırakılmıştır. Feminist harekete göre kadınlar, politik ve sosyokültürel olarak toplumdan uzaklaştırılmış ve evde kalmaya mecbur kılınmıştır. Şayet kadınlara bütünüyle ekonomik, sosyal ve politik eylemlerde özgürlük verilirse erkeklerle eşit oldukları fark edilecektir. Özakın, anlatısında net bir şekilde kadın erkek arasındaki eşitsizliği dile getirir. En basit örneği erkeklerin hava karardıktan sonra ev dışına çıkmasında, dolaşmasında herhangi bir sorun yok iken kadınlar için belli saatler içinde ev dışına çıkabilmeleridir. Bu da şunu gösterir: Toplumda kadınlara biçilen kalıplar vardır ve bu kalıpları yaratan da işleyen de erkeklerdir.

Kadın; sokakta, parkta, işte veya herhangi bir yerde sözlü istismara maruz kalıyorsa şayet burada kadınların özgür olduğunu söylemek mümkün değildir. Öyleyse başkasının alanına girmek özgürlük değil zorbalıktır. Sokakta yürüyen bir kadının zaman zaman “yavrum”, “güzelim” veya “meleğim” gibi rahatsız edici sözlerle erkekler tarafından rencide edildikleri bilinmektedir. Bu rencide edici sözlerin yanlış olduğu ve ahlakla uyuşmadığı gerçeğine rağmen, erkekler tarafından kullanılmaya devam edilmektedir. Özakın anlatısında şu sözlerle durum özetlenir:

“Alana açılan yolları gözden geçiriyordu. ‘Yavru! ...’ Bir erkeğin karanlık, bozuk yüzünü gördü birden. O andaki düşlerine atılan bir pençe gibiydi bu. Armağan ürperdi. Yüzünün anlamını sertleştirdi. Bu boğuk, titrek sesi duymazlıktan geldi.” (AMK, 2007: 25).

Özakın, kadınları güvercine benzetir. Ona göre kadınlar, güvercin gibi kafeste ömürlerini geçirirler. Kadın, çoğu zaman kafesten çıkmak istese de sonuç itibarıyla yine benzer bir kafese kilitleneceğini bildiğinden mahkûmluğunu sessiz, sedasız kabul eder. Çünkü toplumsal olarak kadınlar özgür ve eşit değiller. Feministler, özgürlük ve eşitlik hakları kanunla sabitlenmediği sürece kadınların yerinde saymaktan öteye de geçemeyeceği görüşünü savunurlar. Yazar anlatıcı, kafesten

çıkan bir kadının savrulmaya, dışlanmaya ve öldürülmeye açık bir hedef olacağını belirtir.

“Ailelerinin, kapalı çevrelerinin verdiği bunalımdan kurtulmak için İstanbul’a gelip kötü yollara düşen kızları düşündü. Onların cesareti onları bir kafesten bir başka kafese götüren yol boyunca sürüyordu. Kanatları kırıldı, düşünceleri gibi...” (AMK, 2007: 25).

Genç Kız ve Ölüm adlı romanın kahramanı Nuray, kadın ile erkek arasındaki toplumsal rolleri ve farkları teyzesi aracılığıyla okuyucuya aktarır. Okuyucuya, toplumda erkekler ne yapsa doğal karşılandığı sezdirilir. Herhangi farklı bir duruşu veya hareketi olan kadınların ise yadırgandığı söylenir. Toplumdaki genel kanıya göre kadın, kadınlığını bilmeli ve ona göre davranmalı. Peki, dünyada dilden düşmeyen özgürlük ve eşitlik kavramları sadece erkekler için midir? Hayır, diyorsak şayet kadınların özgür ve eşit bir birey kimliğine saygı duymak gerekmez mi? Geçmişe doğru baktığımızda yüzyıllar boyu kadınların erkeklerle aynı sevinci paylaşmasına dahi izin verilmediği görülür. Günümüzde dahi kadınlar, çoğu kurum ve kuruluşlarda işe alınmamaktadır.

Kadınlığını bilmeyen bir kadının cezası ölüm müdür? Kime ve neye göre kadın olmalı, neye hizmet etmeli ve varlığı farklı cinse kurban mı olmalı gibi soruları irdeleyen feministler anlamlı bir cevap bulamadıklarını iddia ederler. Özakin, anlatısında Nuray’ın annesi, erkeklerle yarışıp mücadeleye girer. Onlardan eksik yanı olmadığını göstermek isterken hazin bir sonla karşı karşıya kalır. Yazara göre erkeklerin egemenliğinde özgür bir yaşam ve eşit bir yarışın olması olağan değildir.

“Erkek işçiler var. Ay ışığında onun yüzüne bakıyor, dinliyordum. Rahmetli annene benziyorsun dedi. O da erkeklerle yarışıp dururdu. Kadın kadınlığını bilmeli. İşte annen sonunda...” (GKVÖ, 2007: 29).

Özakin’in eserlerinde erkeklerin; şartlanmış, dıştan gelen bir uyarılar yumağından ibaret olduğu düşüncesi ağır basar. Çağımızın önemli bir özelliği kadınların sınıf savaşına, yayılcılık politikasının karşısında durma hareketine ve özellikle de barış savaşına gitgide artan katılımıdır. Gitgide daha çok kadın

üretimde ve diğer alanlarda çalışmaya başlıyor, politik bilinçleri gelişiyor, ekonomik ve sosyal haklar çevresindeki savaşmaları güçleniyor. Çalışan kadınlar da ücretlendirmedeki her tür ayrıma son verilmesini, yurttaşlık hakları bakımından da tam eşit konum ve anneliğin korunması için ek önlemler alınmasını istemektedirler. Yukarıda dile getirdiğimiz değişimler kadınların statüsünün yeniden şekillenmesine olanak sağlar. Sosyalist feminist bakış açısının belirgin olduğu *Mavi Maske* adlı eserde kadın ve erkek bakış açısı ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir.

“Karnavallar siyah bayanlar içindir.-Erkeksi bir bakış açısı.-Ah saçma! Sizler... Aşkı imkânsız kılıyorsunuz.-Kim bizler? “Bağımsız kadınlar. Ya da sizler, diyorum. Sizler aşkı imkânsız kılıyorsunuz. Kadını bir sembol haline getiren, Siyah Bayan haline getiren erkekler. Hayır hayır!” (MM, 1988: 108).

Mavi Maske romanında evli bir kadın günün birinde kocasını terk edip kadınlar ordusuna, feminist harekete dâhil olur. Kocasını terk eden kadın özgürlük ve eşitlik ordusuyla beraber kaybolan benliğini aramaya çıkar. Yıllarca içinde hapsedtiği ve dizginlediği hürriyeti yaşamak için ilk adımı atar. Kocasını bu durumu her ne kadar haklı bir gerekçe olarak kabul etse de alaycı bir tavır takınır. Çünkü o da ataerkil zihniyetin devamından yanadır. Özakin, bu eserde kadın ve erkeğin eşit şartlara sahip olmasıyla beraber adalet terazisinin işleyeceğini savunur. Eşit hak ile hem kadın hem de erkek özgür ve refah bir yaşamı deneyimler.

“Evliydim. Ama karım birdenbire bir cumartesi günü beni terk edip kadınlar ordusuna katıldı. Kendini bulmak istiyormuş. Bundan daha haklı bir gerekçe olabilir mi? Ama ne kadın erkeksiz, ne de erkek kadınsız kendini bulabilir. Birlikteyken bulabilirler kendileri”(MM, 1988: 108).

Yine *Mavi Maske* romanında erkeklerin evlilik öncesi ve sonrası da dâhil olmak üzere kadına değer vermediği dile getirilir. Bundan dolayı da kadınların sürekli bir arayış içinde olduğu tezi ileri sürülür. Fatıma'nın kocası eşine değer vermeyip özgürlüğünü kısıtlar ve onun düşüncelerini yok sayar. Koca, eşinin varlığından bile bihaber yaşar. Fatıma'ya göre kocası soğuk ve aptal bir kişiliğe sahiptir. Ondan dolayı kadınlara değer veren, nazik ve kadın ruhundan anlayan kişilerin coğrafyasına (Cenevre) gitmek istediğini söyler. Fatıma, erkeklerin zorbalığı

ve egemenliği olmayan bir toplumda özgürce yaşamak hayalini şu cümlelerle ifade eder:

“Cenevre’de. Cenevre’ye gitmek istiyorum. Orada Fransızca konuşulur ve erkekler buradakilerden çok daha nazik. Kadına değer verirler. Bir lokantada yalnız oturursan hemen yanına gelirler, hemen bir şey ısmarlamak isterler. Cenevre başka. Fransız tarzı. Ama burası. Bir süre burada kalmam gerek” (MM, 1988: 41).

Dünyada şiddete başvurmadan şiddete meyilli olmadan özgür ve eşit bir toplumda yaşamamız mümkün mü? Özgürlük kesinlikle gereklidir; lakin bu özgürlük, kişinin istediği her şeyi yapabilme ve her şeye hükmetme özgürlüğü değildir. İnsanoğlu dünyanın neresinde olursa olsun yaşamı şartlandırılmıştır. Çevre, kültür/örf, ahlak yasalarıyla ve belli kalıplarla şekillendirilip normlar haline getirilmiştir. Sonuç olarak özgürlük ve eşitlik sadece erkeklere özgü ilahi yaratıcı tarafından bahşedilmemiştir. Özakın, “Kanal Boyu” adlı öyküsünde kadınların yalnızlığı, hüznü ve acıyı bile özgür bir şekilde yaşayamadıklarından bahseder. Özgür ve eşit bir yaşamı hak eden kadınların yüzyıllardır hakları gasp edilir. Toplumda bu durumu yaşayan ve gözlemleyen yazar anlatıcı, hakikatleri okuruyla şu cümlelerle paylaşır.

“Barın hemen arkasındaki masada, ince omuzlarını büzerek, ellerini masanın üstünde kavuşturarak tek başına oturan Hanna solgun yüzüyle, yalnızlık duygusunu, hüznü umudunu burada özgürce yaşamak istiyordu”(KB, 1982:13).

Özakın’ın yapıtlarında sömürülen, özgürlüğü elinden alınan, buna rağmen pes etmeyen güçlü bir kadın profili öne çıkar. Yazarın bütün eserlerinde kadınların özgürlüğü en temel düşünce olarak işlenir. Özakın, kadınların toplumda söz sahibi olması ve topluma yön veren işlerde etkin bir rol oynamasından da yanadır. Dünyayı adeta canlandırır ve özgür, demokratik bir toplum yapısını inşa eder. Özgürlüğü ana tem olarak işleyen yazar, mesajlarının okuyucuya ulaşılmasını da ister. Okuyucuya, kadın veya erkek olsun kendi somut kurtuluşunu gerçekleştirmek zorunda olduğu fikrini aşılır. Yabancılaşmayı da, ötekileşmeyi de yaratanın toplum olduğunu söyler. Gerçekleri göz ardı etmeden eşit bir insanlık için değiştirmek veyahut sürdürülebilir kılmak gerektiği fikrini de öne çıkarır.

4.5. Kadın ve Korku

Korku, herhangi bir tehlike durumunda iradenin ve mantığın devre dışı olduğu kaçma veya savaşma durumunun devreye girdiği histir. TDK sözlüğüne göre: “Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü”dür. Feminist harekete göre, dünyanın birçok ülkesinde kadınların korku, kaygı ve endişelerle hayatları geçmektedir. Kadınlar, ömürlerinin en az bir bölümünde şiddetten kaynaklı korku içinde yaşadıklarını da dile getirirler.

Hemen her gün öldürülen, taciz edilen, şiddete maruz kalan, tecavüze uğrayan ve korkuyla yaşayan kadınların olduğu bilinmektedir. Feminist hareket, bu haksızlığı ortadan kaldırmak için kadınların sorunlarını anlatacak mecraları bulmakla meşgul olurlar. Fakat toplumun vicdanını yaralayan bir vahşet yaşanmadıkça kadınların problemlerini anlatacak bir mecra buldukları söylemek mümkün değildir. Kadın katli ve intiharı gibi bir olay yaşanmadıkça tecavüzler, istismarlar ve dayaklar klasik bir üçüncü sayfa haberi olarak okunup geçilir. Toplumda kadınların bunca problemi olmasına rağmen ciddi anlamda bir adımın atılmaması düşündürücüdür. Ciddi adımların atılması beklenen durumlarda, erkeklerin çıkarına ters düştüğünden ötürü gerekli adımlar atılmamıştır.

Erkeklerin, şiddet ve korkuyla kadınları sindirme yoluna başvurmasının özü, geçmişinde çevresinden öğrendikleri bir davranıştır. Bu davranışlar genetik bir durum değildir, bilakis sonradan çevresinden edindiği bir davranıştır. Bir hanede babanın anneye gayriinsani davranışı ve şiddeti gören bir erkek çocuk, bu hakkın kendine de verildiğini düşünür. Fiziksel gücün sahibi olan erkek, fiziksel güç yönünden kendisinden aşağıda olan kadına şiddet, baskı ve zorbalık yapar. Erkeklerle fiziksel olarak karşı koyamayan kadınlar mecburen kabullenme yoluna gider. Bu duruma şahit olan bir erkek çocuk, kadınlara her türlü baskıyı yapma hakkının kendisine verildiğini düşünür.

Erkeklerin çoğu zaman şiddete başvurarak kadını terbiye ettiği iddia edildiyse de aslında bu korkaklığın verdiği bir tepkidir. Fiziksel yönden zayıf olana yapılan şiddet korkaklıktan başka bir şey değildir. Erkeklerin şiddetine maruz kalan kadın çevresinden, ailesinden, arkadaşlarından utanır ve kabuğuna çekilir. Bu durum

kadınları yalnızlığa iten bir sonuç doğurur. Şiddete, kötü muameleye, yalnızlığa itilen bir kadının, hayatla bağı zayıflar. Bununla beraber kendisine zarar verir, korku ve endişelerle birlikte sağlığını da yitirir. Aile içi bağın zayıflamasında en önemli olgulardan biri de sağlığın yerinde olmamasıdır. Her türlü şiddetle, korkuyla sindirilen kadınların sağlıklı olması, sağlıklı düşünmesi beklenemez. Ataerkil yapının ardına sığınan erkeklerin kadınlara şiddet ve korku uygulaması, toplumda doğal olarak karşılanmasının özünde güçlünün zayıf olana hükmetmesinden gelir şeklinde bir cevabı olmamalıdır.

Şiddeti körükleyen ve doğuran korkudan tamamen kurtulmak mümkündür. Korku feci bir histir, her şeyi karartır, aydınlığı yok eder. Korkan bir zihin hayatı anlamlandıramaz ve asıl sorunların neler olduğunu göremez. Dolayısıyla yapılması gereken ilk şey, hem fiziksel hem de içsel olarak korkudan gerçekten kurtulup kurtulamayacağımızı sormaktır. Fiziksel bir tehlikeyle karşılaştığımızda tepki veririz; bu zekâdır, korku değildir. Çünkü tepki vermezsek varlığımız tehlikeye girer. Fakat psikolojik korkular, gelecek korkusu, geçmişte yapılanların korkusu ve anın korkusu söz konusu olduğunda zekâ işlemez. Eğer kişi bu meseleyi kendi içinde psikolojik olarak incelerse o zaman tüm sosyal yapının haz ilkesine dayandığını görür. Çünkü insanoğlu hazzın peşindedir ve haz arayışının olduğu yerde korku da olur. Korku, hazla birlikte yürür. Erkeklerin veya kadınların hazzın peşinde koşması özgürlüğünden vazgeçmesi ya da kısıtlaması demek değildir.

Kadın dünyası ilişki bakımından erkek dünyasından farklıdır. Kadınlar, birçok aşamadan geçer: Bakirelik, annelik, menopoza gibi. Bütün bu aşamalarla beraber kadın toplumda eşit ücret, eşit hak ve eşit saygıdan yoksun yaşar. Kadınların yaptığı birçok iş de değersiz görülür, hak ettiği kıymeti ve ödüllü birçok zaman alamaz. Kadın hakları ancak yasal düzenlemelerle iyileştirilebilir ve bu yasal düzenlemelerde kadınlara pozitif hakların tanınmasıyla da kadınların toplumda itibarı teslim edilebilir. Yine yasal düzenlemelerle kadınların korkuları ve endişeleri giderilmelidir ki özgürce yaşayabilsinler.

Aysel Özakin'in kadın kahramanlarının cinsiyetlerinden dolayı sürekli bir "korku" içinde yaşadıklarını söylemekte fayda vardır. Özakin'in kadınları, kabuklarının dışına çıkamadığı ve korkularını yenemediği için ilerleme

sağlayamamıştır. Bunlar korkularıyla yüzleştikten sonra yol alabileceklerdir. Kadınların korkması aslında eril kesimin zorbalığından kaynaklanır. Gece vakti bir kadının kapısına dayanan bir erkeğin amacı kadına zarar vermek olur. *Alında Mavi Kuşlar* adlı romanda tek başına otelde yaşayan Armağan adlı kahramanın gece vakti kapısının anahtarı çevrilir. Bu durum Armağan'ın korkmasına sebebiyet verir. Otelde kapıya dayanan yabancı erkek Armağan'ın hissiyatında korku ve endişeye yol açar.

“Gece yarısından sonra bir tıkırtıyla irkilerek uyandı. Soluğunu tutarak dinledi. Kapıda bir anahtar dönüyordu. Anahtar deliğın kıvrımlarını arıyordu. Ortalık sessizdi. Kapıdaki ses Armağan'ın bütün benliğini sardı. Bir an donup kaldı. Sonra birden doğruldu. “Kim o?” diye mırıldandı” (AMK, 2007: 34).

Yabancı erkek Armağan'a alaycı tonla seslenir ve kapıyı açmasını ister. Bu rahatlığın karşısında Armağan korkar. Armağan'ın boğazı düğümленir ve bağırip çağırıp bütün oteli uyandıracacağını söyler. Bunu hisseden yabancı erkek sessizleşir ve yoluna gider. Gecenin karanlığında bir kadından istenilen şeyin ahlaki ve etik boyutu yoktur. Kadınların fiziksel gücünün farkında olan bazı erkekler bu durumu lehine kullanmak ister. İnsani tarafını düşünemeyen varlık; erkek olmayı, insan olmayı hak etmemiştir. Yalnız bir kadının zaaflarından yararlanmak, zulmetmek, özgür alanını kısıtlamak, mahremine saldırmak kabul edilir bir davranış tarzı değildir. Fakat kadınlar bu durumu hayatlarında defalarca yaşarlar. Roman kahramanı Armağan, dik duran mücadele eden feminen bir kadındır. Armağan, toplumsal hayata attığı her adımda kadın olmasından kaynaklı sıkıntı yaşar. Erilin dişile tahakküm kurduğu ve avını bekleyen bir avcı görüntüsü net olarak alıntıladığımız pasajda görülür.

“Anahtar deliğın içinde hareketsiz durdu. “Kimsiniz?” Kısıık, titrek bir çığlık koyuverdi birden. “Aç,” diye mırıldandı bir erkek sesi. Aynı erkek sesi derin ve boğuk bir tonda yineledi: “Aç... Güzelim... Numarayı bırak... Armağan birden bütün gücünü topladı. Ürkekliğı geçti” (AMK, 2007: 34).

Kapıya dayanan yabancı erkek isteksizce, hantal ve yorgun adımlarla odanın kapısından ayrılır. Armağan, yabancı erkeğın kendisine verilmiş bir hakkın elinden alınmış gibi mekânı terk etmesini garipser. Toplumda, erkek dediğın her mekâna ve

her istediği bedene rahatlıkla ulaşabilmeli görüşü ne çıkar. İstedediği, arzuladığı kadını âdeta bir mal gibi kullanabilme hakkını elinde gören ataerkil zihniyetin temsilcisi olan erkekler bu durumu kendilerinde hak görmüşlerdir. Feministler göre başkasının hürriyetini, mahremini kısıtlamak ve izinsiz alanına girmek “insan” olma özelliklerinden nasibini almamaktır. İster erkek ister kadın olsun başkasının kapısına dayanmak, mahremine saldırmak, özgürlüğünü kısıtlamak gibi eylemler gayri insanidir. Cinsiyetinden dolayı kendisinden farklı olan bir cinsi haklarından yoksun bırakmak, hor görmek, tahakküm kurmak ve korkutmak ilahi hiçbir kitapta yazılmamıştır. Armağan da kapısından çekilen adamın gidişini görürken boğazı düğümlenir ve bu savaştan da başarıyla çıkar. Armağan, hayatı tanımak için illaki bir erkeğin zorbalığıyla karşılaşmak mı gerekir, der. Armağan, bu hayat savaşından mağdur olan tarafın hep kadınlar; zevkini yaşayanların ise erkekler olduğunu söyler. Armağan, gece vakti yaşadıklarından sonra erkekleri solmuş bir yaprağa benzetir.

“...Sonra anahtar ağır ağır geri çekildi. Koridorun sessizliğinde hantal, yorgun adım sesleri duyuldu. Armağan elini alnında gezdirdi. Boğazı düğümleniyordu Ağlamamaya, kendine karşı yenik görünmemeye karar verdi. Bu sınavdan başarıyla çıkmıştı işte. Hayatı tanımak için tehlikelerle karşılaşmak gerekiyordu belki”(AMK, 2007: 34).

Kadın ve erkek fark etmeksizin her insanın hayatının bir bölümünde mutlaka korkuyla yaşadığı olmuştur. Ancak korku, kadınlar için daha mühimdir. Armağan, lise ğrencisi iken bir erkekle beraber görülmekten dahi tırsar. Erkekle görülmesi halinde babası tarafından okuldan alınacağını bilir. Bu korkuyla hayatını yaşayan Armağan, toplumda zgr bir kadın olacağı günün hayalini dahi kuramaz. Hayaller erkekler içindir fikrini akla getirir.

“Okul ıkışı yanlarına iki erkek gelmişti. Gülsevin, Armağan’a gülümseyerek: “Sizi tanıştırayım.” demişti. Armağan eski çantasını göğsüne yapıştırmış, önüne bakıyor, üçünün şakalaşmalarını dinleyerek yürüyordu. Korkuyordu. Erkeklerle görüldüğü babasının kulağına giderse babası onu okuldan alırdı. Yoksul mahallenin liseye giden tek kızıydı” (AMK, 2007: 108).

Mavi Maske adlı eserde kadın kahraman gece vakti yüksek sesle çalınan müzik sesinden rahatsız olur. Bundan dolayı komşusu Zülfü'ye gidip kasetçaların sesini kısmasını istese de bu cesareti kendisinde toplayamadığından gitmez. Çünkü o kadındır, karşısındaki de erkek.

“Bir ara, sırtıma bornozumu geçirip, Zülfü'nün odasının önüne gitmeyi geçiriyorum aklımdan. Kapısını tıklatmak: Uyumak istiyorum. Kısar mısın azıcık teybinin sesini? Zülfü kapıyı açacak. Gecenin bu saatinde, ben üstümde bornozumla. Ne o rahatsız mı oldun hanımefendi?” (MM, 1988: 108).

Alında Mavi Kuşlar'ın kahramanı Armağan, kadınlara dair bütün kalıp düşünceleri yıkar. Armağan, evden ayrılırken bir daha yaşadığı mahalleye gelmeyeceğini söyler. O, dik duruşuyla kadının güçlü olduğu gerçeğini tüm kadınlara kendi örneği üzerinden mesaj vermek ister. Ona göre kadınlar kendilerini koruyabilirler yeter ki korkmasınlar, yeter ki sesleri cılız olmasın. Kahraman, kendi sesiyle başka kadınlara ses vermek istediğini şu ifadelerle dile getirir:

“Armağan ışıklı caddelere bakarak ‘Dönmeyeceğim.’ diye geçirdi içinden. Kendini koruyacak, güçlü bir kadın olacaktı. İki valiziyle bir taksiye binerken kaşlarını çatmıştı ve sesini kalınlaştırmıştı. “Evet, İstanbul'da bir işim var.” diye cevap verdi taksi şoförünün sorusuna”(AMK, 2007: 24).

Armağan, bir kadın olarak korkmadan evden ayrılır. Geleceği tam olarak göremese de hayatının devamını kendisi tayin etmek ister. Yıllardır yaşadığı çevreyi ardında bırakır. Yepyeni bir hayata yelken açar. Yaşadığı taşradan ayrılmak ona büyük keyif verir. Evden girip çıktığında onu gözetleyen kişilerden ve yıllarca çalıştığı kütüphaneden dolayı sırtında biriken bütün yüklerden arınmak ister. Özgür bir kadın ve korkusuz bir birey olarak sokağa adım atmak için yeni hayatın yolunu çizer. Yeni hayatın yolunu çizerken karşılaşıcağı zorlukların ona güç vereceğine de inancı tamdır. Zorluklar karşısında elde edilen başarının büyük bir mutluluk hissiyatı vereceğini bilir.

“Özgürlük yolunda ilk adımını attığını duyuyor; ama hangi sokağa sapacağını, korkmadan kalabileceği ucuz bir oteli nasıl bulacağını bilemiyordu.

Zorluklar ne kadar büyürse onları aşmanın verdiği başarı duygusu da o kadar büyüyecekti” (AMK, 2007: 24).

Feminist harekete göre kadınlar, yüzyıllar boyunca siyasi ve ekonomik olarak baskı altında tutulmuştur. Kadın hakları konusunda iklimle, inançla, değişik etkilerle şartlandırılmış bir zihin aniden değişebilir mi? Yoksa zamana, bitmek bilmeyen analize, sorgulamaya, araştırmaya ve keşfe mi ihtiyacı vardır? Zamanı bir devrimin, bir değişimin gerçekleşebileceği aralık olarak benimsemek şartlanmalardan biridir. Oysa kadın hakları konusunda tamamen değişmeye ihtiyaç var. Büyük devrim bombalamak ve öldürmek değil, değişmektir. En büyük devrim ise zihnin kendini birdenbire dönüştürüp yarına tamamen farklı olmasıdır. Şiddete, saldırganlığa şartlandırılmış korkak bir zihnin dönüşümü elbette kolay değildir. *Güzellik Acısı* adlı eserde Özakin, toplumun şartlandırılmış normlarını analiz eder. Kadınların içlerinde savaştıkları iki dişil gücün olduğunu iddia eder. Birinci dişil güç sert ve gerçekçi, ikinci dişil gücün de duygusal olduğunu belirtir. Birinci dişil güç savaşçı olduğundan kazanacağını bilir. İkinci dişil güç ise kayıplarının farkında olan ve eril ile olası bir savaşta kaybedeceğinin farkındadır. Birinci dişil güç, ikinci dişil gücün duygusallığından dolayı adım atamaz. Kadınlar, birinci dişil gücünü kullanmalı çünkü ikinci dişil gücün yumuşak karnını bilen erkekler acımasızca davranırlar. Özakin bu eserinde kadın ve erkek ortak yanlarını ve birbirine zıtlıkları harika bir tasvir olanağıyla analiz eder.

“Saldırgan olan ince gerçekçi yüz, bir erkek gibi düşünüp, planlayarak yaşıyor; o Apollo'nun mirasçısı, erkeğin gücünü ele geçirip ilerlemeyi biliyor. ...Geride kalan yuvarlak yüz ise hayallerin, düşlerin ve inancın peşinde koşuyor. O, bastırılmış güç, yenilgiye uğramış doğa”(GA, 2005: 60).

Toplum erkekleri sokakların sahibi, kadınları ise ev içi işlerinin hizmetkârı, işçisi ve kölesi olarak kabul eder. Erkeklerin, kadınlara hegemonya kurması daha küçük yaşlarda başlar. Aile içinde anne de baba da bu acı tablonun birer yaratıcısıdır. Baba zorbalığıyla değirmene su taşır. Anne de bu toplumsal yaranın en büyük emektarı olarak görev yapar. Erkek çocuğunu bu düşünceyle büyütür. Anneye göre evde önemli olan cins erkek çocuktur, öncelik erkek içindir. Varlığı mühim olan erkek çocuktur düşüncesine sahip olan anne, aslında kendi varlığını hiçe sayar. Kendi

varlığını hiçe saydığı yetmezmiş gibi kızına bu kötülüğü yapar. Kız çocuğu zamanla bu tablonun bir parçası olacaktır. Kız çocuğu belli bir zamandan sonra kadının yokluğuna, hiçliğine, önemsizliğine en çok su taşıyan kişi olur. Böylece kadın gitgide evrendeki varlığının sadece erkeklere hizmet amacıyla olduğunu düşünür ve ona göre hareket eder. Kız çocukları evin önünde oyun oynarken erkeklerin zorbalığından dolayı korku içinde oynadıkları bilinmektedir. Her an erkek çocukların saldırısına uğrama ihtimalinin doğurduğu korku, kız çocuklarında öz güven kaybına neden olur. Yazar anlatıcı bu durumu şöyle eleştirir:

“Erkek çocukları ise çoğu zaman alayla bakıyordu bize. Ellerinde kargularla, sopalarla, hızla kayan bisikletleriyle geçiyordu yanımızdan. Onların oyunlarımızı bozmasından, bebeklerimizi kapıp fırlatmasından korkuyorduk. Onlar sokakların, ağaçların sahibiydi. Biz ise bebeklerin, bebek elbiselerinin ve büyüklerimizin bize öğrettiği el işlerinin...”(GKVÖ, 2007: 27).

Toplumda kız çocukları gözlerden uzak yetiştirilip büyütülür. Bazen konu komşudan dahi sakınılır. 2000’li yıllara kadar ülkemizin birçok bölgesinde kız çocukları okula gönderilmeyip eğitimden yoksun bırakılırdı. Kız çocuğunun okuyup bilinçlenmesi erkeğin çıkarlarına uymadığı düşünüldüğünde bu haklı bir sebep gibi gösterilebilir, fakat bu düşünce kısa vadeli ve dar zihniyetli bir yapının ürünüdür. Oysa kız çocuğun okuması, bilinçlenmesi toplumun yararına. Toplumu asıl şekillendiren annenin (kadının) varlığıdır. Anne, çocuğuna küçük yaşlardan itibaren terbiye, adap, edep öğreten geleceğe hazırlayan ve daha birçok katkısı olan en önemli konumdadır.

Feministlere göre öncelikle kız çocuğunun gelecek adına kendi rolünün ne kadar değerli olduğu bilinci aşılmalıdır. Kız çocuğuna, topluma yön veren bir birey olacağının haberi de verilmelidir. Erkeklerin yardımcı elemanı olacağı değil bilakis hayatın merkezinde üretimin ve yeniden var etmenin kaynağı olduğu hissettirilmeli ve o bilince çıkarılmalıdır. Ancak o zaman refah seviyesi artar ve insan haklarında da yol almış olunur. Kadına, toplumun anahtarı onun ellerinde olduğu ve yine onun ellerinde şekilleneceği gerçeğini söylemek gerekir. Yazar anlatıcı Özakın, yukarıda dile getirilen maddelerin hayata geçirilmesinden yanadır.

“...Siyah gözlü, en genç işçinin elmacık kemiklerinde parlayan kırmızılığı ve kalın dudaklarındaki gülümsemeyi gözlerimde canlandırıyordum. Yoksa diyordum, onunla eveleneceğim? Çünkü kızlar evlenmek için büyüyordu ve ben filmlerdeki gibi güzel siyah gözlü bir erkekle evlenmek istiyordum” (GKVÖ, 2007: 27).

Genç Kız ve Ölüm romanında toplumun kız çocuklarına bakışı özetlenir. Kız çocuğu yaptığı her işten, her hâlden ve her hareketten sorumludur ve sonunu düşünerek adım atmalıdır. Sonunu derken burada kastedilen cinsiyetine yakışır bir sorumluluk, cinsiyetine uygun hâl ve hareketler kastedilir. Erkek, istediği gibi her şeyi yapabilme kudretine sahip kabul edilir. Erkek, toplumda liderliği temsil eder. Liderin, her verdiği karar doğru olandır, içeriği sorgulanmaz. Erkekler de bundan yol alarak istediğini yapar; isterse geç saatlere kadar dışarıda kalabilir ya da eve dahi uğramaz. Ama kadın için bu durum geçerli değildir. İşlerinin başında olmalı, üretici olmalı, erkeği memnun etmeli ve evi çekip çevirmeli, saydığımız bu işlerin hepsi kadının işi olarak kabul edilmeli. Feministlere göre kız çocuklarına en büyük zararı veren annedir/kadınlardır. Ataerkilliğin has ve sadık hizmetkârlarıdır onlar. Çoğu kadın, erkek çıkarına hizmet eder. Alttaki pasajda görüleceği üzere kız çocuğuna öğüt veren ve erkeklerin türlü türlü sıkıntılı hallerine onay veren ve ses çıkarmayan kadındır. Hemcinsine en çok zarar veren kadındır denilse mübalağa yapılmış sayılmaz.

“Kızlara böyle şeyler yakışır mı? Dedi. Onlar erkek. Sen onlara uyma. Bak görüyorsun enişten çoğu geceler bağa uğramıyor, geziyor. İçki de içiyor ben burada işimin başından hiç ayrılmıyorum. Sen de benim kızımsın, ayıp değil mi? Dereye giriyorsun, elbiselerin ıslanıyor”(GKVÖ, 2007: 29).

Nuray, kocası Cemil ile yollarını ayırır. Evden ayrılırken eşyalarını toplar, o anda Cemil’e göz göze gelmek istemez. Bir yandan özgürlüğü diğer yandan da suçluluk duygusuyla hırçınlaşır. Kızını yanına alarak İstanbul’a doğru yola çıkan Nuray, kalan eşyalarını da kargoya verir. Nuray, evlilik hayatını sonlandıran ve aradığı mutluluğu, özgürlüğü tatmayan kadındır. Boşandıktan sonra da sürekli korku ve endişe içinde yaşar. Cemil ise karısından boşandığında istediği gibi yaşar, istediği mekâna gider. Sokaklarda, kahvehanelerde kısaca istediği mekânda istediği vakitte hayatını yaşar. Erkek için boşanma bir sorun değil iken kadın için ise ayıplanma, hor

görülme ve farklı etiketleri alma durumu söz konusudur. Dul bir kadının hayatını idame etmesi, kazanç sağlayacak bir iş yapması daha da zordur. Genellikle dul bir kadına erkekler tarafından farklı gözlerle bakıldığı bilinmektedir. Dul olan Nuray'ın yaşamı daha da zor olduğu söylenilebilir fakat Nuray toplumsal normları karşısına alıp adeta bu normları yeniden şekillendirmeye çalışır. Nuray korkularıyla yüzleşir ve baskın gelir. Nuray, kocası Cemil için; toplumda eşitliğin, özgürlüğün savunucusu olduğunu söyler, lakin söz konusu kadın olunca bu durumun değiştiğini ileri sürer.

“Eşyaları toplarken Cemil'in ilk gençliğinden bu yana bireyin seçme özgürlüğünü savunduğu halde bende böyle bir özgürlüğün bulunmasını istemediğini düşünüyordum. Kadınla erkek arasında eşitliği yüceltiyordu ama öteki erkekler gibi ve babam gibi evin bütün işlerini, çocuğun bakımını bana yüklemiş...” (GKVÖ, 2007: 98).

Cemil, Nuray'ın güçlü olmasından korkar, sözleriyle Nuray'ı baskı altında tutup kabuğundan çıkmasına razı olmaz. Korkunun kabuklarını kıran Nuray ise toplumda etiket sahibi olur. Etiket sahibi olan Nuray, erkeklerin yüzleşemediği gerçekleri eserinde dile getirir. Cemil, kadın hakları konusunda ve ataerkil düşünceye dair yaptığı konuşmalarda her türlü baskıya karşı olduğunu söylese de kadınların okumaya, yazmaya ve toplumda söz sahibi olmaya dair düşüncelerinde kadını küçümser.

“Düşünceye yapılan her türlü baskıya karşı olduğunu belirtmiş, ama ondan farklı düşünmeye başladığım zaman okuduğum kitapları anlayamayacağımı ileri sürerek beni küçümseyebilmişti”(GKVÖ, 2007: 98).

Nuray, gece eve dönerken ıssız sokakların sahibi olan erkekler tarafından saldırıya uğrar. Erkeklerin sözlü şiddetine maruz kalan Nuray, etraftan yardım ister. Nuray gibi birçok kadın, bazen istismar bazen de fiziksel şiddetle karşı karşıya kalır.

“Tek başına evine döndüğü gecelerde... Durakta beklerken bir sarhoş yüzünü yaklaştırmıştı ona. Ürkütücü erkek karaltıları... Saldıran soluklar, sözler: Yavrum! ...seni! ... Yiyim! Onlara karşı içinde kabaran acı öfke... Nuray nerede olduğunu,

kim olduğunu unutarak savurmuştu. Savurduğu tokat... Vurmuştu erkeğe” (GKVÖ, 2007: 140).

Kadın hakları meselesinin çok katmanlı olup uzun soluklu çalışmalar, araştırmalar ve bilim insanları ile koordineli olarak çalışma gerektirdiği ortadadır. Korkunun ortadan kaldırılması için dünyanın ihtiyacı olan şey aslında bir zihniyet değişimidir. Taciz, tecavüz ve diğer birçok olaylarda erkeklerden çok kadınlarda suç arayan bir zihniyetin bir adım atmasını ve köklü bir zihniyet değişikliğine gitmesini beklemek hayal gücünü bile zorlayan bir durum olur. Erkek hegemonyasının olduğu ataerkil bir toplumda yaşamının zorluklarını ancak kadınlar tam anlamıyla anlayabilir. Çünkü o duruma maruz kalan ve o durumu ancak yaşayanlar hakikatiyle bilebilir. Erkek egemen bir toplumda yaşamak kadınlar için korku, kaygı ve endişelerle doludur. Kadınlar kendi haklarındaki kararlarda erkeklerin şemsiyesi altında olduğundan ve şahsi verilen kararlarda da bundan sorumlu olacaklarını bildiklerinden dolayı baskı altındadırlar. Bununla beraber mahalle baskısıyla da tüm gözlerin kadınların üzerinde olduğu da bilinmektedir.

Özakın, roman ve öykülerinde egemen olan kesim tarafından bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak kadının yok sayıldığı dile getirilir. Anlatılarında kadın kimliğinin oluşması ve özne durumuna getirilmesinin ancak kadınların elbirliği ile oluşacağı fikri ağır basar.

Kadınların korkmadan, endişe etmeden ve kaygı duymadan hayatlarını sürdürebileceği bir yaşamı inşa etmesi hayatidir. Şayet kadınların bağımsızlığı, özgürlüğü ve eşitliği sağlanmasa dünyaya gözlerini açan her kız çocuğu için korku daima var olacaktır. Dünyanın birçok bölgesinde kadınlar ataerkil düşünceden kaynaklı korkuyla karşı karşıyadır. Korkunun yol açtığı bedensel ve ruhsal yaralar kadınları incitir ve güçsüzlüğe de sevk eder.

Özakın'ın roman ve öykülerinde kadınların korkuyla direncinin kırıldığı, özgürlüğünün kısırıldığı ve erkeklerin bahsettikleri kadar bağımsız olabildikleri temi öne çıkar.

4.6. Kadın ve Gelenek

Gelenekler, geçmişten günümüze süregelen, kültürel miras olarak bırakılan ve kuşaktan kuşağa intikal eden manevi değerlerdir. Gelenekler, toplumda belli bir zaman dilimini içine alan ve zamanla zorunlu hale gelen ortak davranışların tümüdür. Diğer bir deyişle, gelenek; sosyolojik, folklorik ve dini nitelikleri barındıran toplumda devamlılığı süregelen manevi kültürdür.

Toplumda kültür, bilgi, davranış ve alışkanlıklar bir sonraki nesle doğal yolla aktarılır. Gelenekler toplumda kabul edegelen kadın sömürsünün devamından yanadır. Gelenek kavramı sayesinde birçok zaman kadınlara yapılan baskı doğal olarak kabul edilmiştir. Eşitsizliğin, adaletsizliğin ve vicdansızlığın günahını gelenek kavramına yüklediği de bilinir. Geleneksel kadınlık rolleri ve normları toplum tarafından yüzyıllarca “pratik” haline getirilmiştir. Bu pratikler kadınların yaşam standartlarını sabitleyen, dönüşüme ve gelişime kapalı olduğu bilinmektedir. Geleneksel kadınların, kendilerine ve etrafındaki birçok kişiye olumsuz yönde etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Geleneksel kadın kimliği, toplumsal hayatın bir parçası olarak kabul görüldüğünden sorgulanmamıştır. Kadınlar, toplum tarafından dayatılan normları, rolleri olağan karşılayıp kızlarının da bu normları içselleştirmesine yardım eder. Bu içselleştirme zamanla bir döngü halini alır. Kadın, annesinden miras olarak aldığı rolü, kızına da devrederek erkeklerin ekmeğine yağ sürmeye devam eder.

Geleneksel kadın kimliği, bilimsel bir çalışma sonucu inşa edilmemiştir. Bu kimlik toplum tarafından ve toplumun biçtiği gerçeklerle inşa edilmiştir. Bu inşa sürecinde erkeklerin menfaati göz önüne alınarak yapılagelmiştir. Kadınlara yüklenen görevlerin üreticisi toplumdur demek hakikati ifade etmektir. Naiman, geleneklerin “bütün ölmüş kuşakların geleneği, bir karabasan gibi, yaşayanların beynine çöker” şeklinde bir yorum getirir. Naiman, geleneklerin uzun zaman sonucunda ortaya çıkan alışkanlıkların ve davranışların tümü olduğunu belirtir: “Bunda, başka herhangi bir ilişkidekine göre çok daha güçlü biçimde, yüzyılların, bin yılların gelenekleri yaşamaya devam eder. Anlayışta, alışkanlıklarda, yaşam biçiminde, hep yeniden kadının, analık bağı dolayısıyla erkeğin ilk ve en eski mülkü haline gelmesi ortaya çıkar” (Naiman, 1988: 2). Naiman çözüm olarak geleneklerden

kurtulmak gerektiğini şu sözlerle: “İşte bu yüzden biz, yalnız kadının köleliğinin kaynaklandığı sosyal ilişkileri değiştirmek zorunda değil, aynı zamanda insanların beynini de erkeklerin de kadınların da geleneklerin karabasanından kurtarmak zorundayız” (Naiman, 1988: 2) der.

Kişi, yaşadığı çevrede her şeyin doğru olduğuna inanır. Doğru veya yanlışın geleneksel olarak devam ettiğini fark eden feminist kadınlar toplumsal normları, sorgulamaya açar. Normları sorgulama aşamasında ise beton yığınının oluşmuş bir duvar görür. Bu duvarlar toplum tarafından o kadar içselleştirilmiş ki yıkmayı bırakın, sallanması bile olanaksız hale getirilmiştir. Toplumun ördüğü bu duvarı yıkmaya çalışan kadın, hor görülmeye, dışlanmaya ve cezalandırılmaya karşı karşıya kalır. Çünkü toplum tarafından doğru olarak kabul görmüştür. Doğru olarak kabul görülen bu normlar, hayatın bir parçası haline gelmiştir. Kadınlara da kendilerinden önce bu durumun gerçekleştiğini ve kendisinden sonra da var olacağı kabul ettirilmiştir.

Günümüzde aile yapısı değişse de aile içi ilişkilerde geleneksel anlayışın devam ettiği söylenebilir. Bugün hâlâ ailedeki erkek otoritesine ait kültürel normlar geçerliliğini korumaktadır. Ancak zaman içerisinde erkeklerin ev içi ve ev dışı sorumluluklarında görülen değişim pozitif yönde olumlu sonuçlar doğurmuştur. Kadınlar, genellikle eşlerinin kararlarını kabullenmekte ve kararlara katılmadıkları zaman eşlerini ikna etmeyi düşünmektedirler (Çimen, 2008: 398-399).

Geleneksel kadın kimliği oldubitti olarak ortaya çıkan bir durum değildir. Bu kimlik her gün yinelenen ve yeniden üretilen bir toplumsal düzen etrafında şekillenerek gerçekleşir. Toplumsal düzen kendi kendine var olmadığına göre birey veya bireylerin eylemleri sonucu olduğu kabul görülür. Var olan toplumsal düzenlerin hemen hepsi farklı kurumların birer ürünüdür. Bu kurumlar, zamanla alışkanlık haline getirdikleri yaşama, düşünme biçimleriyle toplumsal düzenin birer parçası olurlar. Bireyler, yaptıkları eylemlerin ilkinde kendi ürünleri olduğunu bildikleri için onu değiştirebilir veya ona yeniden şekil verebilirler. Fakat bu eylemler yeniden kendisinden sonraki nesle aktarıldığında gelenek haline geldiğinden değiştirilmesi ve şekillendirilmesi zordur. Gelenek diye kabul edilen unsurlar, önceki nesilden kopar ve yeni nesille beraber gerçeklik olarak kabul edilir.

Bu durumu içselleştiren bir birey üretilen bu gerçeği benimser ve hayatının merkezine alır. Toplumun oluşturduğu bu gerçeklik artık içselleşir, hayatın parçası olur.

Feminist harekete göre geleneksel kadın kimliği daha küçük yaşlarda başlar. Küçük yaşlarda bir kız çocuğu, toplumun gündelik yaşamına ait gözlemler yapar. Küçük kız çocuğu yaşı ilerlerken topluma adapte olmaya çalışır. Toplumun normlarını gözlemleyerek uygun hareket eder, bunu yaparken gerçek olan, doğru olan budur düşüncesiyle hareket eder. İlk başlarda toplumu sorgulayamayan kız çocuğu ileri yaşlarda gerçekliğin farkına varır; fakat bu gerçeklik toplumun gerçeğidir, özde bir gerçeklik değildir. Toplumsal olarak o kadar çok kabullenilmiş ki bu gerçeklik, değişimi için adım atmaya çalıştığında etrafında taraf bulamaz. Ondan dolayı kadınlar, yanlış bilinen gerçeğin bir neferi olur. Hatta öyle zamanlar olur ki eril hâkimiyetten daha çok savunur.

Geleneksel kadın kimliği toplumsal değişime direnir, geleneksel olanın yanında yer alır. Gelenekseli kutsal kabul görüp değişime, yeniliğe kapı aralamaz. Gelenekler kadınlara yapılan gayriinsani muameleyi bir sonraki nesle aktarmak için can havliyle çalışır. Özakın, toplumda geleneksel olanın doğru olarak kabul edilmesinden yakındır. Toplumda herkes geleneğe bağlı bir hayat yaşar. Geleneksel olana değer verir ve onu yüceltir. Aile içinde de gelenek ve görenekler kutsal kabul edilip ona uyulur. Geleneksel kadın kimliği de aile içinde erkek otoritesinin altındadır. Erkek; evin reisi, söz sahibi, kadın ve çocuklar üzerindeki hak sahibidir.

Geleneksel yaşamın sürdüğü toplumlarda kadının statüsü erkek statüsüne göre çok aşağıdadır. Kadının ancak aile içinde annelik rolüyle beraber öne çıktığı söylenebilir. Bir de aile içindeki bireylerin etkileşiminde de öne çıkar. Geleneksel toplumlarda ailenin yöneticisi evin en yaşlı erkeğidir. Evin en yaşlı erkeği büyük baba, çok yaşlı olması durumunda evdeki en büyük evli erkek (baba) bu rolü üstlenir. Baba evin yönetiminde, önemli konularda karar verme ve ev ekonomisinin yürütülmesinde karar merciidir. Baba ayrıyeten ailenin güvenliğini de sağlar. Genel olarak bakıldığında kadınlar karar noktasında söz sahibi değildir. Geleneksel toplumlarda erkek her şeyin sahibi iken kadın ise annelik rolüyle öne çıkar.

Bir toplumda çocuk yetiştirilme şekline bakarak kadın-erkek ayrımı rahatlıkla gözlenebilir. Kız çocuğu; sevimli, narin, hassas bir şekilde ve birçok şeyden uzaklaştırılarak büyütülür. Erkek çocuk ise sen erkeksin, sen yaparsın, aslansın, delikanlısın gibi sözlerle ve birçok kere de şımartılarak büyütülür. Kız çocuğu ötelenirken erkek çocuğu ise el üstünde tutulur. Daha küçük yaşlarda bu tür ayrımcılık net bir şekilde her iki cinste görülür. Küçük yaşlardan itibaren kendisine hizmet edildiğini gören erkek çocuk, kendini dev aynasında görür. Kız çocuğu ise kaderine razı bir şekilde uslu bir hayat yaşamaya çoktan kararını vermiştir. Kız çocuğu etrafında sayısız örneklerle kadınların öteki olduğunu görür ve kabul eder mağlubiyeti. Kız çocuğu, itaat etmeyi küçüklüğünden itibaren öğrenir ve hayatında uygular. Öyle ki kız çocuğu büyüüp evlendikten sonra kocasına hizmet eder. Erkek, daima eşinden hizmet bekler, kadın çalışıyor olsa bile işten geldiğinde evin işlerini de yine kadın yapar. Çünkü toplumsal olarak kabullenen tabular, kadını bu duruma iter. Çimen'e göre; "Türk kültüründe kadına aile içinde ve toplumda gereken değeri veren ilgili geleneklerimiz olduğu gibi farklı kültürel unsurlarla etkileşim dolayısıyla hoş ve doğru olmayan ya da doğru uygulanmayan geleneksel anlayışlar da bulunmaktadır" (Çimen, 2008: 398) der. Aynı zamanda gelenek hazinemizi bütünüyle korumaya çalışmak bazı yanlışları devam ettirmemize neden olmaktadır. Geleneksel anlamda kadına, erkeğe, çocuğa, geline, kaynanaya biçilen rollerin bazıları beraberinde sorunlar getirmektedir (Çimen, 2008: 398-399).

Aysel Özakin'in Roman ve Hikâyelerinde Sosyal Meseleler adlı yüksek lisans çalışmasında Özakin'in eserlerinde gelenek kavramı ile ilgili şu hususlara dikkat çekilir:

"Aysel Özakin'da gelenek kavramı sadece tek başına incelenememiş; kadınla birlikte, kadın ekseninde, kadın gözünde, kadının geleneğe başkaldırısı bağlamında geleneği ele alınmıştır. Ve son olarak gelenekle ilgili söylediğimize göre kadın kahramanlarının gözünde gelenek aslında pek tasvip edilen, doğrulanan bir kaynak olmamıştır" (İzer, 2018: 14).

İnsanlar, birbirlerine güvenerek ve yardımcı olarak güzel bir hayat sürerler. Fakat kadınlar ve erkekler birbirlerine karşı önyargılıdır. Önyargılar kırıldıkça toplumsal çözümler durur. Toplumda kullanılan bazı atasözleri ve deyimler

feministlerin eleştirisiyle karşı karşıya kalır. Kadınları kızdıran, kadınları itibarsızlaştıran tanımlamaların olması geleneksel olarak toplumun kadına bakışını özetler. Sözelimi; “At ile avrada inanılmaz”, “Avradın öğüdü avrada geçer”, “Bal arıdan, kavga karıdan çıkar”, “Er kocadıkça koç olur, kadın kocadıkça hiç olur”, “Kadın akıllı gah uzanır gah kısalır”, “Kadının sofusu şeytanın maskarası”, “Kadınla çıkma yola, başına gelir türlü bela”, “Kadında vefa, borçluda sefa aranmaz”, “Dul karı şeytan karı, aldatır alır bekârı”, “Avradın malı eşeğin nalı”, “Avrat gibi düşman olmaz güler bildirmez, köpek gibi dost olmaz ular bildirmez” gibi tümceler geleneğin baskın kalıntılarıdır. Yukarıda sıraladığımız atasözleri ve deyimlerin, kadının statüsünü düşürmeye ve değerini itibarsızlaştırmaya yönelik olduğu kesindir. Kadını yücelten, asıl hak ettiği konumu, değeri veren atasözleri ve deyimleri kullanmak kadına hakkını teslim etmektir. “Kadınsız ev kuşuz kafese benzer”, “Arslan dışisine bakar da kuvvet alır”, “Kadını erkek değil, ar ve namusu korur”, “Kadını evinden, erkeği pirinden sorarlar”, “Evi yapan avrat yurdu şen yapan devlet”, “Evin direği erkek, duvarı kadındır”, “Avradın düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, avradın bozduğu evi Tanrı yapmaz. Avradın yıkmadığı ev bin yıl dikili kalır” gibi atasözleri ve deyimler kadınları bir nebze de olsa değerli kılar.

Özakın’ın anlatılarında, toplumda özel ve kamusal alanda karar verme yetkisinin erkeklere verildiği her defasında dile getirilir. Kadınların da kocalarının otoritesini kabul etmek zorunda bırakıldığı öne sürülür. Ailede her şeyin en iyisini ben bilirim diyen koca, kadının varlığını, statüsünü yok sayar. Özakın, *Genç Kız ve Ölüm* romanında kahramanı Nuray aracılığıyla evlilik kurumunu kapalı ve sığ olmakla suçlar. Nuray, evliliğini sonlandırdıktan sonra yeni ufuklar keşfettiğini dile getirir. Durgun ve sıradanlaşan evliliğin çekilmez hale gelmesiyle beraber Nuray, boşandıktan sonra başarı basamaklarını yeniden keşfeder. Nuray aracılığıyla, kadınların değişiklikten korkup yeni adımlar atmaması, ataerkil yapının devamının sağlanmasında pay sahibi oldukları ifade edilir.

Kadınların yazgısında sadece bir ev ve çocuk sahibi olmak yazılı değildir. Nuray, toplum tarafından yazılan bütün yazgıları yeniden şekillendirir. Ona göre kendine güvenen kadın, her şeyi yapabilme gücüne sahiptir.

“Cemil’e yaşadığı o kapalı, durgun evlilik düzeninden çıkmasaydı şimdi burada olur muydu? Bu başarı basamağında...” (GKVÖ, 2007: 47).

Nuray, eril cinsin çatısı altında beklemekten haz almayan ve egemenliğine de prim vermeyen yenilikçi bir kadındır. Nuray’ın annesi ev işleriyle ilgilenen, her şeyi en iyi şekilde yapmaya çalışan geleneksel bir kadındır. Annesi, zamanında öğretmenlik ve ev hanımı gibi iş ve görevler yapan ve bir süre sonra sessizliğe gömülen biri olarak tanıtır. Kadınlara robot gibi belli görevler verilip duygusuna, hissiyatına önem verilmemesi kadını toplumdan soyutlar. Nuray’ın annesi de toplumdan soyutlanan bir birey olarak karşımıza çıkar. Özakın, “*hayatı başkaları tarafından dikilmiş bir elbise gibi taşımak*” istemeyen ve bu elbiseyi yakmak isteyen bir kahramanı eserinde işler. Özakın’ın kahramanı Nuray, eserdeki duygu ve düşünceleriyle geleneğin değil modernliğin temsilcisidir. Geleneksel kadın tipinden farklı olan “*Kendine güvenen, kendine yeten bir kadın*” (GKVÖ, 2007: 143) profili öne çıkar.

Özakın, kahramanları aracılığıyla erkeklere gereksinim duymayan, onların arasında tek başına olmaktan da korkmayan bir kadın imajı yaratır:

“...Kendi düşünce kalıplarının dışına çıksınlar artık! Evde bıraktıkları karılarının ya da dışarda gördükleri çekingen, çocuksu güçsüz kadınların ve hayatlarını yırtarak kendilerini başıboşluğa bırakan kadınların dışında başka kadın kişiliklerinin var olduğunu görsünler. Onlara karşı düşüncelerim ve sözlerim var benim”(GKVÖ, 2007: 145).

Özakın, *Sessiz Bir Dayanışma* adlı öykü kitabının ilk öyküsü, “Küçük Şehrin Soğuk Geceleri’nde” geleneksel kadını, töreyi çarpıcı bir dille anlatır. Öyküdeki kadınlar, töreleri kadının koruyucusu ve kollayıcısı olarak görür. Yine aynı öyküde geleneklerin kadınları bir arada tutan ve onlara kalkan olan bir unsur olarak tanıtır. Yeniliklere kapalı olan kadınlar, yeni yaşam biçimlerine de hazır değildir. Geleneksel kadınlar, kızlarına töreyi, geleneği aşılar ve var olan normların, kuralların tamamlayıcı ve koruyucu görevlerini yürütürler. Öyküde anne, kızına yeniliğe karşı geleneğin devam etmesini ister. Anne, yeniliğe karşı olduğunu aksi durumda ise katı

ve hoşgörüsüz davranacağını sezdirir. Kadınlara en büyük zararı, geleneği devam ettiren kadınlar vermektedir:

“Evlerde kalan kadınlar değişen şehirden, değişen erkeklerden ürküyorlardı. Törelere eski sağlam duvarlarının çatladığını görüyorlardı... Oysa töreler onları birbirlerine yaklaştırıyor, yabancı olan her şeye karşı bir koruyucu oluyordu. Kadınlar direniyordu. Genç kızlara, gelinlere karşı katı ve hoşgörüsüzdüler” (SBD, 1976: 12).

Hayatı anlamlı kılan kavramlar, değerler ve tümceler kadınlar için çok az kullanılmıştır. Geleneksel toplumda kadınlara güven duygusu, kendini gerçekleştirme, değerli bulma ve güçlü olma gibi bireye pozitif düşünceler katan değerlere yer verilmemiştir. Kadınlar, toplumsal yaşamın her aşamasında bireylerle iç içe olmasına rağmen hep ötelenen cins olmuştur.

Geleneksel kadınlar, toplumun dayattığı her normu neredeyse harfi harfine uygulamaya çalıştığı bilinmektedir. Sessiz, yapıcı, kucaklayıcı, saygılı ve mütevazı gibi durumların kadınlara yakışan hareketler olduğu toplumca kabul görmüştür. Öyle görülüyor ki kadınlara atfedilen bu değerler, eril kesim tarafından belirlenip istenilenlerdir. Aynı öyküde yer alan bir diğer pasajda kadınların beyaz gelinlik içinde bir kurban olduğu hissettirilir. Bu kurban etrafındakilerin gözetiminde sessiz kıyımaya uğrar. Taşradan getirilen gelin, kocası olacak adamı tanımadan, bilmeden evlenmek zorunda bırakılır. Öyküde, geleneğin sığ düşüncesi birbirini tanımayan iki kişiyi daha avucuna almıştır. Gelinin saçlarını çözen kadının da daha önce geleneğin kurbanı olduğu söylenir. Düğüne gelen birçok kadın aynı kaderi yaşamış olduğundan geline acınası gözlerle bakarlar.

“Bir süre önce aynı çileli sınavdan geçmiş genç bir kadın onun saçlarını çözdü. Gelinin kızıl saçları bir oluk kan oldu, omuzlarına boşandı. Ötekiler bir tapınakta gibi kurbanın süslenişine hiç kıpırdamadan, konuşmadan bakıyorlardı. Gelin kurbanlığından onur duymak zorundaydı” (SBD, 1976: 13).

Aynı öyküde yer alan başka bir pasajda kadınlar geleneklerin, törelerin sadık bekçisi olarak ilan edilir. Oysa kadınlar, geleneklerin altında ezilen, hor görülen ve çoğu zaman da aşağılanan bireylerdir. O zaman şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır:

Hem ezen hem de ezilen durumda olmak, çoğu zaman kadınların yaşadığı paradokstur.

“Gelinin göğsünde kavuşturduğu elleri çatlak, kemikli, esmerdi. Odayı gülüşler doldursa da o dudaklarını iki taş arasında ezercesine kapalı tutmalıydı. Odadaki her kadın törelerin sadık bekçisiydi” (SBD, 1976: 12).

Törelerin ve geleneklerin kurbanı olan kadınlar, sessizce acılarını yaşar ve hayallerini, beklentilerini içlerine gömerler. Toplum içinde kadın, yaşadığı zorluğu, kederi, yalnızlığı çoğu zaman belli etmez. Gelin olan genç kız, sadece ağlayabilir, ağlamak, kadının kaderi gibi bilinir. Bir başka pasajda bir insanın en mutlu gününde sevinç gözyaşları yerine çaresizlikten gözyaşlarının aktığı hissedilir. Sevinç gözyaşları değil de gelenek perdesinin ardında ortaya çıkan ezilmişliğin, yok sayılmışlığın gözyaşlarıdır bu.

“...Annesinin uzak bir köyden getirdiği, daha sesini tanımadığı bu suskun dağlı kıza borçlu olduğu için onu çılgın bir sevinçle, istekle kavırıyor, eziyordu. ...Yüzünü gelinin alev alev yanan yüzüne bastırdı. Birden bu yüzdeki ıslaklığa şaşkınlıkla baktı: Niye ağlıyordu gelin?” (SBD, 1976: 19).

Geleneksel toplumlarda kadınlara doğuran, çocuğa bakıcılık yapan, ev işlerini yapan bir birey gözüyle bakılır. Çocuğu olmayan bir kadın ise meyve vermeyen ağaca benzetilir. Geleneksel bir toplumda kadının varlığı, değeri erkek türünün devamını sağlamakla değerlendirilir. Kadın, çocuk doğurduysa geleneğin içinde az da olsa insan olarak kabul görür. Geleneksel kadının düşleri erkeklerin çizdiği sınırı geçemez. Kendisine ait bir görüşü değil kocasının fikri önemlidir. Geleneğin hâkim olduğu toplumlarda kadın kocasını yücelten layık bir eş olmalıdır.

“Ey kurban olduğum Allah vermedi bir çocukçuk da kraliçeye. Koskoca saray zavallıya çocuksuz zindan oluyordur. Birden iç geçirdiler. Nurten tasalı: Kocasını boşayacak olmazsa, dedi. Seven böyle yapar mı?” (SBD, 1976: 111).

Kanal Boyu adlı öykü kitabında da geleneksel kadın ele alınır. “Sabah İlk Metro” adlı öyküde anlatıcı, Birsen’in sıradanlaşan hayatını betimler. Birsen, gündüzleri işe gider; akşam eve dönünce ev işlerini yapmaya devam eder. Ne kadar

çalıştığı veya ne kadar yorgun olduğunun bir önemi yoktur. Çünkü toplumsal olarak kabullenen normlarda ev işleri kadınların zorunlu görevi olarak kabul edilegelmiştir. Kadınların, işten hemen sonra eve gelmeleri, yemek hazırlamaları, çocuklarla ilgilenmeleri ve ev temizliği yapmaları kadının asli görevi olarak kabul edilmiştir. Özakin'a göre yapılan bu muamele egemen olan erkeklerin dayattığı bir görevden başka bir şey değildir. Bütün bunlar yetmezmiş gibi erkeğin hizmetinde de kadın geri kalmamalı, mutlu etmeli yeri geldiğinde de kol kanat gelmesi gerektiği düşüncesi de hâkimdir. Gelenekselleşen bu yaşam biçiminin kadınları bir nesne yapmaktan ileri götürmeyeceği ortaya çıkar.

“Hangi semtte olduğunu bilse Birsen işten çıkınca eve gidecek, sofrayı kuracak, çocuklara bağırarak, bulaşıkları yıkayacak, geceliğini giyecek...”(KB, 1982: 72).

“Bir Küçük Burjuvanın Acıları II” öyküsünde Selma adlı kahraman kocasından memnun değildir fakat yine de bu memnuniyetsizliği dile getirmez. Toplumsal normlar, gelenekler erkekleri eleştirmez ve hatta onu sorguya da açmaz. Selma, kocasının kendisine yeteri değeri vermemesini sorun etmez, birkaç küçük serzenişi olsa da ondan başkasını düşünmeyi aklına dahi getirmez. Çünkü geleneklerin bu tür düşünceleri yasakladığını bilir. Selma, kocasına sadık, ideal bir eş ve ev kadınıdır. O toplumdaki her kadın gibi kendisini çocuklarına, eşine adanmış bir kadındır. Almanya'da bulunduğu süre zarfında Almanlara ideal, modern bir tür Türk kadınının profilini çizdiğini belirtse de aslında geleneklerin gölgesinde yaşar. O, evi çekip çeviren, yemeği hazırlayan, misafiri ağırlayan bir kadındır.

“Ama kocasından başka hiçbir erkeği düşünemezdi Selma. İdeal bir ev kadını ve ideal bir anne olmaya çoktan karar vermiş, gururlu bir kadındı. Almanlar teker teker gelmeye başladılar. Bu arada kocası da geldi. Herkesi memnun etmek Selma'ya düşüyordu. Güler yüzlüydü” (KB, 1982: 62).

“Yusuf” adlı öyküde geleneksel toplumun yaşam biçimi resmedilir. Öyküdeki kadınlar, toplum baskısından dolayı güvenle gezemez ve istedikleri kararı veremezler. Kadın, toplumda mahkûm/hükümlü, erkek ise gardiyan gibidir. Gardiyan; kadını, istediği tarafa çeken, gerektiğinde aç susuz bırakan, şiddete başvuran konumdadır. Sonuç olarak kadın, mecburen erkeğin gölgesi olur ve ona

itaat eder. Kadınları değersizleştiren, ötekileştiren ve özne olmaktan çıkaran ataerkil düşünce her türlü baskıyla beraber kadını silikleştirir. Fiziksel, psikolojik ve ekonomik baskıyla karşı karşıya kalan kadın, kendini kötü hisseder ve suçluluk duygusu yaşar. Özellikle kırsal alanlarda yani eğitim düzeyinin düşük olduğu bölgelerde kadınlar daha çok baskı görür. Bu bölgelerde kadınlar, eğitimden yoksun bırakıldıklarından dolayı uğradıkları şiddetten şikâyet etmezler. Taşra bölgelerinde kadınlar tek başına bir yere gidemezler. Toplum baskısı, gelenekler, töreler özgürlüğü kısıtlar ve kadını eve hapseder.

“Benim ailem başörtülü gezer. Bu da toplum baskısıdır. Ben aileme demem ki şöyle şöyle yap. O başörtülü gezer. Biz bir gün Van Gölü’ne gitmişiz. Birkaç arkadaşla. Onların da aileleri vardı. Biz orada suya düşmüşüz. Ama bunu başkalarının bulunduğu yerde yapamayız” (KB, 1982: 62).

Özakın’ın eserlerinde geleneksel kadın kimliğinin değişimi için aşağıdaki maddelerin hayatta geçirilmesi gerektiğini savunur. Kadınları geleneksel yapının izlerinden kurtarmak için, müşterek konularda hemcinsleriyle olan bağlılıklarını artırmaları gerekir, şiddetten kaynaklı köşeye çekilme veyahut izoleye karşı ortak bir platform oluşturulmalıdır. Kadınların, kendilerini yetersiz ve başkalarına muhtaç bir birey olmadıkları anlatılmalıdır. Kendilerini ifade edebilecekleri bir zemin oluşturulmalı ve bunun sonucu örneklerle aktarılmalıdır. Yakın veya uzak çevreden her türlü şiddetin, baskının kabul edilebilir bir tarafının olmadığı söylenilmelidir. Kadınların, ben şunu yaparsam ailem ne der, çevrem ne der gibi düşüncelerden arındırılmaları gerekir. Kadınların güçlü olduklarına inanmaları ve her türlü zorluğun üstesinden gelinebileceği hatırlatılmalıdır. Özakın, işte bu saydığımız maddeler hayata geçirildiğinde geleneksel kadın portresinin değişmesinin mümkün hale geleceğini belirtir.

Geleneksel kadınlık rolünün tüm aile bireylerine, çevreye ve ülkeye olumsuz etkileri olduğu gibi mutsuzluğun temel nedenleri arasında yer alır. Toplumda geleneksel kadın yüceltilir çünkü geleneksel kadın, saçını süpürge eden fedakâr kadındır.

Özakın’ın roman ve öykülerinde geleneklerin kadınlara yüklediği normların birçok olumsuz duruma davetiye çıkardığı okuyucuya hissettirilir. Bütün hayatını

başkaları için yaşayan, kendisi olamayan, kendisine faydası dokunmayan ezilmiş insan tipi de öne çıkar. Özakin'ın eserlerinde geleneksel kadına karşı yeniliği düstur eden eşitlikçi ve modern kadın göze çarpar.

4.7. Kadın ve Aile

Aile, aralarında duygusal, yasal ve kan bağı ile bağı olan kişilerin oluşturduğu en küçük ilişkiler birimidir. Aile, toplumda evlilik ile kurulur. Aile, insanoğlunun devamı için en sağlıklı kurumlardan biridir. Aile modeli, toplumdan topluma değişiklik gösterse de ortak noktaları her dönem var olmuştur. Aile, evrensel olarak kadın ve erkeğin yasal ve toplumsal olarak yaptığı bir hayat ortaklığıdır. Bu ortaklıkta yazılı olmayan bazı haklar da bulunur. Aile; bir arada yaşamak, ekonomik iş birliği yapmak, çocuk sahibi olmak, birbirlerinin fikirlerine saygı duymak ve birbirlerinin haklarını ihlal etmemek gibi bazı sorumlulukları da barındırır.

Aile içinde kadın; güven, dayanışma, sorumluluk, mutlu olma, değerli olma, zorluklarla mücadele etme ve kendini gerçekleştirme gibi temel gereksinimlere ihtiyaç duyar. Sağlıklı bir ailede insan ilişkileri kuvvetlidir. Birbirine saygılı aile bireyleri, sağlıklı ve barışık bir hayata yelken açar. Aile kavramına, anlamına birbirinden farklı birçok tanım yapılmıştır. Aile toplumun en önemli yapı taşlarından biridir. Aile dendiğinde ağırlıklı olarak birlikte yaşayan anne, baba ve çocuklar akla gelir.

Feminist sosyolojinin aile kavramına yaptığı eleştirilerle kavram, özgün bir tanımdan öte karmaşık bir hal almıştır. Marie Devreux “Aile” adlı makalesinde: “Aile, işleyişi ancak başka toplumsal alanlarla, özellikle mesleki çalışma alanıyla eklemlenme biçimlerine bakılarak kavranabilecek bir alan, bir toplumsal mekândır”(Hırata vd.: 2015:33) der. Aynı makalede Sosyolog Talcott Parson'ın tanımından yola çıkarak: “Parson'a göre aile, işlevi yeniden üretim ve sosyalizasyon olan bir kurumdur. Bu işlev, eril ve dişil doğalara dayandığı ileri sürülen bir rol paylaşımı dolayısıyla gerçekleşir. Evliliğe dayalı, çiftin ve çocukların oluşturduğu aile tek ‘gerçek’ ailedir; diğerleri sapmaya işaret eder” (Hırata vd.: 2015: 33) şeklinde bir yorum yapar. *Kadının Gizlenmiş Tarihi* adlı eserde yakın geçmişe kadar kadınların ailedeki varlığına ve fonksiyonuna şöyle bir açıklama getirir:

“Kadınların ailedeki işlevi yani doğurmak ve kocasıyla çocuklarına bakmak, çalışan kadının yükünün iki kat olması demektir. Çalışan evli kadınlar daha otuzuna varmadan bitip tükeniyordu” (Rowbotham, 2011: 226).

Yaşadığımız çevrenin gelenek ve göreneklerinin bir ürünü olan “aile” kavramı her ne kadar günümüzde sosyolojik olarak tartışılabilir da evrensel anlamda kabul edilemeyen bir kurumdur. Cinslerin eşitsizliğini üreten ve koruyan ilk kurum ailedir. Her erkeğin kadınların ikincil konumundan çıkar sağladığından yola çıkarsak, son çözümlemede bütün erkekler cinsiyetçiliği ayakta tutma yanlısıdır diyebiliriz. İş dünyasında, eğitim alanında, tıp kurumlarında vb. de birçok erkek bunu yapacak güçtedir, ama aile bağı içinde bütün erkekler eşitsizliği ayakta tutabilirler. Bütün kadınlar yaşamlarının bir döneminde bir aile bağı içinde yer alırlar ve duygular da en güçlü ifadesini burada bulur. Bundan ötürü aile, cinsiyetçi toplumun dönüm ve dayanak noktasıdır. Feminist görüşe göre değiştirilmek üzere ele alınacak ilk ve asıl nokta “aile” olmalıdır.

Özakın’ın eserlerinde kadınların aile içindeki yaşam biçimleri, standartları, konumları mercek altına alınır. Aile içinde kadınlar; geleceği göremeyen, gelecek adına umutları olmayan, sadece dört duvar arasına sıkışıp kalan bir birey ve kurban olacakları zamanı bekleyen bir kuzudurlar. *Alında Mavi Kuşlar* adlı eserde toplumsal realite “Bir kadını ancak evlilik durdurabilir” cümlesiyle açıklanır: Bu kısa söz ile aile kavramının içindeki mahkûmiyet dile getirilir. Bir genç kıza evlilikle sindirmek fikri, toplumun genelinde kabul edilen bir realitedir. Yazar anlatıcı bu duruma isyan bayrağı açar ve genç bir kızın aile denilen kurumla sindirilmesine de karşı çıkar. Bir kızın bütün hayali: nişan, düğün ve şatafatlı hediyeler değildir, der

“Armağan’ın yüzüne kadınlığın sinsi gölgesinin sokulduğunu görüyor, o da annesiyle babasının tasarladığı şeyi düşünüyordu. Bu başkaldırışı ancak bir evlilik durdurabilirdi. Armağan Akın’la nişanlandı. Eve renkli jelatin kâğıtlarına tepsiler geldi. Armağan’ı kadınlar berbere ve çarşıya götürdüler. Pembe bir tuvalet diktiler” (AMK, 2007: 45).

Özakın’ın anlatılarına göre köklü bir toplumsal değişim, üretim ve üretimin sınıfsal ilişkilerinde değişiklik olması gerekir. Kadınların kendi bedenleri üzerinde

karar verme hakkının kendilerinde olduğu beyanı 1970’li yıllarda cinsiyet hiyerarşisine dayalı iş paylaşımı problemiyle birlikte ele alınmaya başlanmış ve günümüze kadar devam etmektedir. Cinsiyetinden dolayı sömürülen kadınlar, erkeklerin, sadece kadının bedenine değil ruhuna da düşüncelerine de sahip olma isteklerini reddederler. Anlatılarda bir kadının evlendikten sonra amaçlarından ve düşüncelerinden vazgeçmesinin sebebi erkek kesiminin hegemonyasına bağlanır. Anlatılarda verilen ortak mesaj: kadınlar gelişmeye açık olmalı, değerler yaratmalı ve normları yeniden ihya etmeli şeklindedir.

“Ama insanların çoğu, daha çok kadınlar evlenince birçok şeyden vazgeçiyorlar. Amaçlarını, düşüncelerini değiştiriyorlar. Tembelleşiyorlar. İşte ben buna kızıyorum. Oysa insanlar ölünceye kadar gelişmeli, bir şeyler yaratmalı, bir değer yaratmalı, amaçlarını unutmamalı” (AMK, 2007: 177).

Toplumda her şeyin kadınları evlendirmeye yönlendirdiğini dile getiren Özakin, bununla beraber ortaya çıkan aile kurumunu eleştirir. Aile kurumunu, kadınları amaçsızlığa ve girdaba götüren bir kurum olarak görür.

“Toplumun kurallarının dışına taşmadan, tehlikesiz ve güvenli bir yaşayışa kavuşmasının istiyordu kardeşinin. Anlıyorum, dedi Armağan. Artık evlenmem gerektiğini düşünüyorsun. Bir an düşündü. Toplumdaki her şey, evler falan, sonra... Yalnızlık, gelenekler, daha başka şeyler insanları evlenmeye zorluyor” (AMK, 2007: 177).

Genç Kız ve Ölüm adlı romanda da kadınların aile içindeki konumu sorgulamaya açılır. Feminist izleklerin bir hayli işlendiği eserin, Batı’da başlayan kadın hareketleri izlerinin Türkiye’de başlatabilen birkaç romandan biri olduğu ifade edilebilir. Roman kahramanının yazdığı romandan pasajlar ve şimdiki hayatından pasajlar olmak üzere iki yönlü ilerleyen roman içinde roman özelliği taşımaktadır. Eserde biraz 70’lerin ikinci yarısındaki politik olaylar anlatılır ama en önemlisi kadının aile içindeki yeri, toplumsal konumu, üzerindeki cinsiyetçi baskı ve bireysel var olabilme çabası işlenir. Roman, toplumsal baskı ve eşitsizliklerden fazlasıyla nasiplenen ülkemiz kadınlarının kendilerini ve toplumu anlama, hakiki olabilme çabasının irdelendiği muhteşem bir eserdir. Romanın ana kahramanı Nuray annesinin

aile içindeki işlevini, konumunu sorgular. Anne, ev işlerini yapan, çocukları ile ilgilenen, aile işleriyle meşgul olan ve toplumda silik olan bir birey olarak tanıtılır. Bu durum kadınların sadece bunlar için mi var olduğu sorusunu akla getirir. Özakın, klasik bir ev hanımı tarifini yazarken cümlelerin altındaki veryansını görmemek olanaksızdır.

“Oysa annem... Sabah erkenden pencereyi açıyor, çayı ateşe koyuyor, elini yüzüme değdiriyor. ...Kulaklarımı yıkadım mı? Defterimin üstündeki etiketi değiştirdim mi? Teşekkür et, cevap vermeden önce düşün... Babam masaya geliyor, annemin uzattığı köpüklü kahveyi yudumluyor” (GKVÖ, 2007: 8).

Nuray, annesi gibi toplumun yüklediği normların birçoğunu deneyimler. Kadınların, günün her öğününde yemek hazırlayan, çocuklara bakan, evi dizayn eden, temizliği yapan, ücretsiz bir çalışan, maaşsız bir işçi ve tutsak bir varlık kabul edilegelmesine anlam veremez. Alttaki pasajda kadınların aile içindeki işlevlerine dair eleştirilerini yineler:

“Bir akşamüstü, evimizde kızıma yüksek sesle bir kitap okuyor ve pencereden arabaları, yolcuları gösteriyordum ona. Bir yandan da ateşin üstünde yemeğin dip tutabileceğini düşünerek telâşlanıyordum. Sofrayı hazırlamalıydım. Kocam yorgun dönecekti” (GKVÖ, 2007: 32).

Özakın’ın anlatılarındaki temel düşüncelerden birisi; erkeklerin evlendikten sonra değiştiği, özellikle erkeğin kadının bedenine sahip oluşuyla beraber değişimin kesinleştiğidir. Anne, baba ve çocukların oluşturduğu kutsal bir çatı olan aile zamanla kadınlara eziyet veren bir kurum olur. Anlatıcı kahraman; masum, çocuksu sevginin evlilikle beraber ortadan kaybolduğu tezini de ileri sürer.

“Beden ürkütücü, karanlık geliyordu ona. Kendi bedeni, erkeğin bedeni... Cemil’in ağırlığı altında karanlığa daha da fazla gömüldüğünü hissediyordu. Kendisi sanki varlığının bir köşesine çekiliyor, büzülüyor ve seyrediyordu. Bu yabancı ne yapıyordu öyle? Bedenini parçalıyor ve yutuyordu sanki” (GKVÖ, 2007: 162).

Özakın’ın eserlerinde feminizmin köklerine indiğini söylemek yanlış bir söylem olmayacaktır. Erkeklerin ev içi işlerinde söz sahibi bir Tanrı olduğu

yetmezmiş gibi ev dışında da egemen olan kesimin yine erkekler olduğu ifade edilir. Toplumsal yaşamın birbirinden farklı alanlarında rahatça konuşan, şakalaşan, gezebilen, küfürler savuran ve sıkıntılı durumlarda dayak atan erkektir. Hoşuna giden her işi rahatlıkla yapabilen erkek, yeri geldiğinde istediği kadını süzen, dönüp bakan, laf atandır. Kadınların bu veya buna benzer durumları yaşaması neredeyse imkânsızdır. Toplumun normlarına ters düşen en ufak bir eylem olduğunda dışlanan kişi “kadın” olur. Aile kurumunun egemen başkişisi olan erkekler, istedikleri gibi özel ve kamusal alanda egemenliğin keyfini yaşarlar. Şu tümcelerle konuya eleştiri getirilir:

“Evlerin dışında da erkeklerin egemenliği sürüyordu. İnanmıştım buna. Yollarda, deniz kıyılarında, kahvelerde yüksek sesle konuşup gülebilenler birbirleriyle şakalaşanlar, küfürler savurabilenler, kızınca dövüşebilenler, toprağa uzanıp uyuyabilenler... Denizde tekneyle dolaşabilenler, balık tutanlar ve ormanlarda da avlanmaya gidebilenler, eve sarhoş dönebilenler erkeklerdi” (GKVÖ, 2007: 84-85).

Anlatılarda kadın; erkek için makyaj yapan, süslenen, erkeklerin istediği gibi bir kadın, bir eş ve hizmetkâr olmalı anlayışı eleştirilir. Yeri geldiğinde erkekle şakalaşan, erkeği mutlu eden ve erkeğin övünç duyması gereken bir varlık olmalıdır fikrini elinin tersiyle geri göndermelidir. Yazar anlatıcı, eserlerinde toplumun gözüne batırıcısına özel alanda ve kamu alanında yapılan eşitsizlik tümcelerini özenle seçer, kadınlara toplum tarafından yüklenen görevleri sıralarken acınası hakikati erkeklerin yüzüne vurur:

“Mizanpli, manikür ve pedikür yaptırdım. Yeniden bir erkeğin istediği gibi olmaya karar vermişim. ...Güven içinde ve tehlikelerden uzak görünüyorlardı. Kadın olarak görevlerimizi yerine getirmeye çalışıyorduk hepimiz. Erkeklerimizin hoşuna gitmek, erkeklerimizin övünç duyacağı kadınlar olmak” (GKVÖ, 2007: 110).

Özakın, kadının içsel ve dışsal sorunlarına içtenlikle yaklaşılır. Ayrıca anlatılarında evlilik kurumuna da içten içe eleştiri getirir. Evlilik kurumunun kadını köle konumuna ittiği de ifade edilir. Evlilikle beraber kadının özgürlüğü sınırlanır, dört duvar arasına sıkıştırılır fikri eserde adeta resmedilir. Toplumda kadınların var

olmasını destekleyen temel dayanak anne rolüdür. Anne rolü kadını var eder, onun dışında kadının varlığı siliktir. Bir kadın sadece anne olduğu için mi var olmalı? Kadınların varlığını çocuklarına adaması ve yine kendi varlığını feda etmesi bir kural mıdır? Elbette, hayır diyeceğimize göre bu durum toplumsal kurumların dayattığı ve yüklediği normlardan başka bir şey değildir. Kadın, hem anne hem de kendisi olabilmelidir. Annelik şemsiyesi altında sadece varlığı değerli ise bu bir değer değildir. Bu bir işçinin işine önem vermesi ve işini yapmasından ötürü de işverenin verdiği ödülde başka bir şey değildir.

“Çünkü diyordum, anne olmanın dışında var olma hakları tanınmak istenmiyor. Çocukların bakımı toplumsal kurumlarca desteklense belki kadınlar bu kadar sıkılmazlardı. Bu kadar hırçın ve ezik olmazlardı. Niçin diyordum bir çocuğu yaşatmak için bütün yaşama zenginliğini içine gömsün kadınlar?” (GKVÖ, 2007: 138).

Özakin’in anlatılarında kadınların yaşlandığında bakıp büyüttükleri çocukları tarafından çoğu zaman yeteri kadar ilgi görmemeleri eleştirilir. Bu durumdan dolayı kadın aldanmış ve değeri bilinmemiş olarak pişmanlığı yaşar. Oysa kadınlar bir çocuğu yaşatmak uğruna kendi yaşamından vazgeçer. Kadınların birçoğu, çocuğunun varlığı ve geleceği için kendi öz ihtiyaçlarından, sosyal aktivitelerinden vazgeçer, bütün gücünü, zamanını çocuğu için harcar. Kadınların aile içindeki tek görevi çocuğu hayatta tutmak, yaşatmak değildir. Toplumda anne hem yaşasın hem de yaşatsın düşüncesi herkesçe uygulanan bir fikir değildir. Daha çok “yaşatsın” düşüncesi ağır basar. Özakin, ataerkil yapının ürünü olan bu düşünceye derin bir eleştiri getirir:

“Hem çocuklar yaşasınlar ve gelişsinler hem de kadınlar... Anneler çocuklarını büyütüp onların kendilerinden uzaklaştığını görünce kendilerini aldanmış ve değeri bilinmemiş duyuyorlardı. Çoğu anneler... Doyumsuz ve pişmandılar. Çoğu zaman karşılığını bulamayan bir kendini adayış... Bu hayat kurallı gibi benimsetiliyordu...” (GKVÖ, 2007: 138).

Kadınlara yapılan baskı son derece yaygındır. Bugüne değin ortaya çıkarılmış hemen hemen bütün toplum biçimlerinde ve kültürlerde bu baskının izleri vardır.

Kadınlara yapılan baskının yok edilmesinin zorluğu ve toplumsal değişmelerle, söz gelimi sınıflı toplumun yıkılmasıyla kolayca ortadan kaldırılamayacağı bellidir. Çünkü derinlere kök salmıştır. Aysel Özakın'ın roman ve öykülerinde, kadınların sömürülmesinde aile kurumu hedef gösterilir. Kadınların rahatça karar veremedikleri, yaşayamadıkları bir kurumun devamından yana değildir. Eserlerde, özellikle Avrupa ve Amerika'daki özgürlükçü ve bağımsız yaşam biçimlerinin özümseyip desteklendiği görülür. Özakın'a göre, kadınların konumunu sığlaştıran kurum ailedir. Bu bağlamda feminist hareket, kadını bağımlı olmaya mecbur kılan aile kurumuna temkinli yaklaşır.

Özakın, kadınların aile içinde hasıraltı edilmiş sorunlarını yiğitçe kaleme alır. Yazarın bütün eserlerinde kadınların aile içinde en az bir dönem erkek şiddetiyle ve tehdidiyle karşı karşıya kaldığı söylenir. Aile kurumu, kadınların ses çıkarmasına olanak tanımadığı gibi erkek egemenliğine karşı da itidal tavsiyesinde bulunur.

4.8. Kadın ve Edebiyat

Kadın edebiyatı; kadınların yazın sahasındaki durumlarını, kurgusal eserlerde nasıl yer aldıklarını ve edebiyat çevresine katkılarını dile getirmek için kullanılan kavramlardır. Kadınların eşitlik, özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin yansımaları doğal olarak edebi eserlerde karşılığını bulur. Yüzyıllarca edebiyatta erkekler özne, kadınlar ise nesne olarak karşımıza çıkar.

Egemen toplumun baskısı nedeniyle nesne konumunda bulunan kadınlar, kendi kimliklerini tanımlayamamıştır. Bu kimliksizlik, edebi metinlerde çokça yer alır. *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak* adlı kitapta kadın imgesinin edebi metinlerde erkeklerin penceresinden kaleme alındığını şu sözlerle dile getirilir:

“Erkekler, kadınları kendi kafalarındaki ‘kadınlık imgesi’ne hapsediyorlar ve bizler de –toplumumdaki egemen ‘görme biçimi’ bu olduğu için- kendimizi erkeğin bakışının prizmasından geçmiş gözlerimizle görebilmeye ve adlandırma/simgemeleme hakkına sahip çıkmamıza bağlı” (Berktaş, 1994: 11).

Kadınlar, kendilerini gösterebilecek ve ifade edebilecek bir eser ortaya çıkarmak istediklerinde çoğu zaman toplum tarafından “suçlu” damgasıyla karşı karşıya kalırlar.

Atasü (2001) kadın yazarların yarattığı eserler yalnızca kadınlara değil tüm okuyuculara seslenir, iddiasında bulunur. Cinsle seslenen eserin edebiyat olamayacağını ve hevesli bir girişimden öteye de geçemeyeceğini söyler. (Atasü, 2001: 33)

Canatak, *Bir Solgun Resim Selçuk Baran'ın Öyküleri* adlı eserinin ön sözünde, kadın yazarların sayısında özellikle 1950'lerden sonra artış sağlandığını belirtir. Yazmak eyleminin belli bir cinse ait bir özellik olmadığını ve yazarlık mesleğinin de erkeklere özgü bir meslek değil çoğu zaman toplumun böyle bir yakıştırmayı seçmesinden kaynaklandığını öne sürer. Ayrıca kadın yazar kimliği ile ilgili şu savlara yer verir:

“Kadınların “kadın yazar” kimliği ile eserlerini oluşturmasında Batı’da gelişen feminist hareketlerin büyük bir payı olmuştur. Kadın hareketini hazırlayan ve başlatan temel unsur, kadınların içerisinde yaşadıkları toplumsal koşullardır” (Canatak, 2011: 9).

Her ne kadar dile getirilmese de kadınların herhangi bir meslekte başarılı olması erkeklerin tedirginliğine sebebiyet verir. Çünkü egemenliklerinin sarsılacağı korkusuna kapılırlar. İlkel toplumlarda ve hatta günümüzde dahi düşünen, sorgulayan ve eleştiren bir kadının varlığı erkekleri çoğu zaman rahatsız etmiştir. Oysa kadınların başarılı ve yetenekli olması toplumun refah seviyesini yükselten turbo bir güç görevini görür. Örneğin, çocukların eğitiminde büyük rolü olan annenin bilgi birikimli olması toplumun gelişiminde üst düzey katkı sunar.

Özakın’ın *Gurbet Yavrum*, *Mavi Maske*, *Alnında Mavi Kuşlar* ve *Genç Kız ve Ölüm* romanlarının kahramanları yazar/şair mesleğini icra eden kadınlardır. Özakın, belli ki bu kahramanları bilinçli bir şekilde yazar/şair olarak seçer. *Mavi Maske* romanında yazar anlatıcının; kocasına hedeflerini, isteklerini ve sırlarını isteklerini paylaştığında, düşüncesine önem veren bir hayat arkadaşı bulamaz. Fikirlerini önemsemeyen bu duygusuz varlık bencilce sadece kendini düşünür. Koca, eşinin bir

yazar olmasını hayal dahi etmek istemez. Hatta kadınların yazma eylemini olanaksız görüp konuyu kapatır. Yazmak eylemi sanki sadece erkeklere özgü bir eylemiş gibi düşünen bir zihniyetin karşısında kalan kadın kahraman, çaresizdir ve hevesi de kırılmaya çalışılmıştır. Fakat kadın kahraman pes etmeden yazmaya koyulur. Direnen kadına karşı yol alamayacağını bilen koca, bu sefer onu kısıtılarak engel olur. Yaşamında değişikliğe gitmeden hizmetçi konumunu saklı tutarak onun yazmasına izin verir.

“Bazı akşamlar, yemekten sonra, mutfaktaki yuvarlak masamızın başında, bir mum yakıp şaraplarımızı yudumlarken sıırımı açıyordum kocama: yazmak istiyorum. Bir süre sessizlikle süzüyordu beni inandırmak istercesine, elini yüzümde dolaştırıyor: yaz öyleyse, diyordu. Yaz ama hayatını değiştirme, der gibi” (MM, 1988: 11).

Yine aynı romanda, toplumda kadının yazar/şair olması tuhaf karşılanır. Hele bu kadın gebe ise fazlasıyla tuhaf görülür. Toplumda yazmak, yazın sahasına girmek sadece erkeklerin üstesinden gelinebileceği bir iş olarak görülmesini anlatıcı kahraman kabul etmez. Bu algıyı kırmak için romanında başarılı bir şekilde kadınların yazın sahasında yer alabileceğini ve erkeklere özgü bir iş olmadığını şu cümlelerle aktarır:

“Bu özgür, kural dışı görünen insanlar arasında gebeliğim sanki benim sıradanlığımı, taşralılığımı pekiştiren bir özellikti. Ve sanki gebeliğimi açığa vurursam yazdığım şiirler önemini, inandırıcılığını kaybedecekti. Masaya dönüp, müsamereye çıkan bir öğrenci gibi duygulu bir sesle şiirlerimi okudum” (MM, 1988: 15).

Yazın sahasının erkeklerin istilası altında olduğu bir dönemde kadın yazar Nuray’ın başarılı romanı erkek yazarların ilgisini çeker. Kadınların edebiyatta erkeklerle yarışacak düzeyde eser ortaya koyması şaşkınlıkla karşılanır. Nuray’ın yazdığı roman kadınların erkeklerle yarışacak düzeyde zeki olduğunu kanıtlar niteliktedir. Nuray’ın başarısı aslında kadınlara imkân sağlanması halinde erkeklerle boy ölçüşebilecek düzeyde olduğuyla alakalıdır. Romanda “*Bir memleketin medeniyet seviyesi o memlekette erkekler kadar başarı gösteren kadınların sayısıyla*

ölçülür” (GKVÖ, 2007: 44) denilerek kadınların sanatta, edebiyatta ve bilimde yer almasının önemine değinilir. Kadınların, toplumun her sahasında söz sahibi olunabileceği okura örneklerle aktarılır. Yazar, feminist edebiyatın tüm olanaklarını bu eserde işler. Romanın genelinde gördüğümüz temel tema kadındır. Özakın, feminist düşünceyi temsil eden birçok tümceyi kullandığı *Genç Kız ve Ölüm* romanında bunu yaparken örtülü değil de açıkça metne yansıtır. Kadın ve erkek cinsiyet bağlamında birbirinden farklı olarak toplumda hayatı deneyimler. Kadınlar, erkek egemen toplumda etkin olarak çoğu zaman hayatı deneyimleyemezler. Varlığını kabul ettirmek, varlığının farkına vardtırtmak için uzun emekler harcayan Nuray, sonunda çıkardığı romanla bunu ispatlar. Resepsiyonda kendisine uzatılan kartta kişisel bilgilerini yazarken meslek kısmına “yazar” olarak kaydeder. Eskiden sekreter olan Nuray, artık yazar olmuştur. Bunu dile getirirken kadınların her mesleği başarabileceğini kanıtlar. Kadınlara eşit fırsatlar sunulduğu takdirde toplumun her alanında söz sahibi olacağını da ekler. Nuray, meslek kısmına “yazar” diyerek etrafındaki birçok kişiden öç almış olur; kocasından, akrabalarından, kızından dahi öç alır gibi sevinir. Kendisini kabul etmeyen birçok kişiye cevap mahiyetinde olan bu roman, kadınların başarı potansiyelini temsil ettiğinden ötürü önemlidir.

“Oysa Nuray’ın elinde parlak bir olanak vardı şimdi: Yazar. Varlığını haklı çıkarmak için yazıyorum bu romanı. ...Onu önemsemeyen, onu anlamayan, değerini bilmeyen herkesten öç almış oluyordu sanki: Halasının oğullarından, onu hep evinin kadını olarak görmek isteyen Cemil’den...”(GKVÖ, 2007: 46).

Nuray, boşandığı eşi tarafından hor görülüp aşağılanır. Kocas, Nuray’ın yazar olmasına bir türlü kendisini ikna edememiştir. Onu burjuvazi olmakla suçlar, kadınların bu tür meslekleri yapmasını doğru bulmaz. Nuray’ı burjuvazi olmakla suçlayan koca, aslında kadınların erkeklerden daha başarılı olmasını hazmedemediği için böyle bir savunmaya girer. Eserde yazar kahraman şöhret peşinde koşan bir kadını değil, varlığını kabul ettirmeye çalışan bütün kadınların sözcülüğünü üstlenir. Her şeyin sahibi olan erkekler, kadınların etiket sahibi olmasına razı olmazlar. Özakın, kadınlar da tıpkı erkekler gibi bir birey olduğuna göre insanca yaşama haklarının olduğu ve bu hakların erkeklerin verdiği bir ödül ya da lütuf olmadığı bilinmelidir, der. Kadınlar, eşit hak mücadelesini verirken erkek haklarını gasp etme

gibi bir amaçları yoktur. Feminist harekete göre, insan onuruna yakışır bir yaşam bütün insanoğlunun hakkıdır. Nuray, anlatısında kadınlara yapılan haksızlıklara değindiğinden ötürü kocası tarafından feminist yazarlara öykünmekle suçlanır:

“Kişiliğin kutlu olsun! Dedi. Hah hah... Kadınlığını kaybedip bir kişilik yapmışsın kendine. Şimdi kime özeniyorsun? George Sand’a mı? Simone de Beauvoir’a mı? Aşağılık duygularından kurtulmak için şöhret peşinde koşan bir kadın. Burjuvazi ödüllendiriyor! İşte böyle ortaya çıkıyor senin sahtekârlığın!” (GKVÖ, 2007: 191).

Güzellik Acısı adlı romanda ataerkil toplumun birçok alanında baskın olan erkeklerin edebiyat ve sanat alanında öne çıktığı vurgulanır.

“Ama ben, her sanatçının belli bir geleneği izlediğini düşünüyorum. İndirgemelerden nefret ederim ama sanatta gelenekleri erkeklerin belirlediğini düşünüyorum. Feministleri severim, dedi Frank. Jargonlardan kaçınmaya çalışırım. Bir an sessizlikten sonra sordu” (GA, 2005: 42).

Alında Mavi Kuşlar’ın kadın kahramanı, kabukları kıran, özgür bir birey olmayı hayat felsefesi olarak seçen ve geleceğe sağlam adımlarla ilerleyen örnek bir kadındır. Eserde kadınlar, erkeklere başkaldırmalı ve sömürülüşe dur demeli, fikri öne çıkar. Alttaki pasajda kadın ruhunu anlatan yazar, kadınların perspektifiyle olayları ele almış, kadının yaşadığı zorlukları romanın kahramanı vasıtasıyla işler:

“Sabah olunca valizinde getirdiği ütüsüyle kahverengi döpiyesini ütiledi. Giyindi. Açık kumral saçlarını ensesinde bir tokayla tutturdu. İş arayan bir erkek gibi duymak istiyordu kendini. Erkek gibi davranabilirse ancak isteklerini gerçekleştirebileceğini sanıyordu. Ürkekliğini, yabancılığını gizlemek istiyordu” (AMK, 2007: 27).

Özakın, feminizmin temsilcisi olarak her eserinde kaşımıza çıkar. O, metinlerinde kadın-erkek eşitliğini sonuna kadar savunur. Genellikle doğrudan bazen de dolaylı ifadelerle feminizmi temsil eden ifadeler kullanır. En çok ele aldığı konu kadın-erkek eşitliliği denilebilir. “Kadın erkek eşitliği konusunda sizinle hemfikirim, ama bazı konulardaki görüşlerimiz farklı olabilir” (GKVÖ, 2007:77). Özakın’ın

eserlerinde kimliksizlik, özgürlük, ataerkillik, aidiyetsizlik ve eşitsizlik gibi temaları da işler.

Özakın'ın bütün yapıtlarına sinen bir kimlik ve benlik sorgulamasına rastlanılır. Kaleme aldığı eserlerde sıradan yoksul insanları ve baskı altında yaşayan genç kız ve kadınları ele alır. Toplumculuğun egemen olduğu bu dönemde Özakın'ın eserlerinde, sınıf çatışmasına ilişkin tartışmalardan da izlekler barındırır.

Yazarın, roman ve öykülerinde kadını ele alışı özetle: Erkekler, kadınların cahil kalmalarının yanı sıra, irdeleyen, sorgulayan bireyler olmalarına tahammül etmemişlerdir. Kadınlar, erkeklerin isteklerine karşı çıkmadıkları gibi erili adeta dev aynasında gösterip erili yüceltip kadını alt üst kimlikte alt kimlik olarak yansıtmışlardır. Kadınlar erkek gibi düşünmeye, davranmaya ve gölge olmaya itilmiştir. Kadınlara geçmişten günümüze kadar tam anlamıyla erkekler tarafından saygı duyulmamıştır. Kadınların kendi tarzına izin verilmemiştir. Kadınlar, erkeklerin bir karbon kopyası olarak kullanılmıştır. Kadınlar, erkeklerin sözlü ve fiziki şiddetine maruz kalmışlardır. Kadınların gizemleri ezilmiştir. Temel insan hakları ellerinden alınan kadınlar, üretim için adeta bir fabrika olarak görülmüştür. Bu da dünyayı pek çok yönden yoksul kılmıştır.

Dünya ve Türk edebiyatının genelinde kadınlar, edebiyat sahasında çoğu zaman nesne konumunda yer alır. Bunun farkında olan Özakın, eserlerinde kadını özne konumuna alır. O, kadınların simge olarak kullanılmasına müsaade etmez. Kadın kahramanları, romanlarda kadının kendi yazgısını kendisinin dile getirmesi ve simge olan konumunu simgeleyene dönüşmesi gerektiği tezi üzerinde durur. Özakın'ın romanlarında kahramanlar, kendi varlığını yaratmak amacıyla yazarlık mesleğini seçer. Yazarlığı seçmesinde kadınların erkeklerden geride olmadıkları tezi kanıtlama amacı güttüğü de söylenebilir.

Özakın, kadın yazarların, kalemi ellerine almaları ve kendi varlıklarını yazmaya başlamalarıyla mürekkebin korkusuzca akacağını belirtir. Bir eserin ortaya çıkması için kalem sahibinin etkin ve özgür olması önceliklidir. Özakın, kadınların özerk bireyler olmalarını engelleyen birçok koşulun farkındadır. Bununla beraber egemen kültürün dayattığı ve içselleştirdiği koşulların varlığına da işaret eder.

SONUÇ

1960'lerden sonra özellikle Türk edebiyatında kadın yazarların sayısının arttığı bilinmektedir. Tezer Özlü, Selçuk Baran, Tomris Uyar, Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Fûruzan Tekil ve Aysel Özakın gibi kadın yazarlar feminist çizgide ürün veren yazarlarımızdandır. Aysel Özakın, çeşitli edebi türlerde eser vermiş olmasına rağmen Türk edebiyatında layıkıyla hakkı teslim edilmemiştir. 1974 yılında Sabahattin Ali Öykü Yarışması'nda "tek başarılı öykücü", 1978 yılında *Alınmda Mavi Kuşlar* ile Madaralı Roman ödülü ve Avrupa'da birçok ödül ve burs kazanmasının yanı sıra çeşitli ödüllerle de taltif edilen Özakın, ustalığını kanıtlamış, kadın sorununa duyarlı bir yazardır. Özakın'ın kadın sorununa duyarlı olması, eserlerinde toplumsal cinsiyeti ve ataerkili işleme hasebiyle feminist eleştiri yöntemiyle değerlendirmeye fırsat vermektedir.

Erkek egemen bir toplumda kadın sorununu yazmak, sorgulamak oldukça güç bir iştir. Bu dönemde yazarlar feminizmin İkinci Dalga'sıyla beraber toplumda kadın kimliğinin inşasına gayret ederler. Özakın da bu inşa sürecinde feminist çizgide eserler vermekten uzak durmaz. Kadını merkeze alır, kadının yerini, kimliğini, statüsünü sorgulamaya açar. Kadın, toplumda her şey olabilir fakat kadın kimliğiyle özne durumuna getirilmez diyen Özakın'a göre, kadın toplumun inşasında çimento görevi üstlenir. Özakın'ın otobiyografik özellikler barındıran eserlerinde özellikle kadın erkek ilişkisini temel tema olarak kullandığını da söylemek mümkündür.

Feminizm 1970'lerden sonra popüler olarak gelişen bir mücadeledir. Feminist tavrı hayatında uygulayan Özakın'ın kahramanları tam olarak feminist tavrı benimsemiş kişilerdir. Çünkü bütün eserlerinde feminizmin yansımalarını görürüz. Sosyalist dünya görüşüne sahip olan Özakın, eserlerinde bu durumu saklamaz bilakis sosyalist görüşünü metne yansıtır.

1960'lerden sonra özellikle erkek yazarların "eril edebiyat izleğinin yansımalarında" kadınları merkeze almamaları, sorunlarına değinmemeleri hatta yok saymalarını kadın yazarların eserlerinde feminist bir söylem takınmalarına haklı sebebiyet verir. Feministler, edebiyata kadın söyleminin olması gerektiğini ileri sürerler. Çünkü erkek yazarların kadın deneyimlerinden bihaber olduklarını ifade

ederler. Feministlere göre, kadınlık deneyimi yaşamayan bir birey hakkıyla kadın sorunlarını ifade edemez.

Kadın yazarların feminist bir söylemle yazın sahasında yer almasıyla beraber erkek hegemonyasına dayalı olan edebiyat sahası cinsiyetçi söylemi az da olsa bertaraf eder. Erkek yazarların kadın sorununu, derin bir şekilde işlememesinden dolayı feminist kadın yazarlar bu eksikliği gidermek için eserlerinde sıkça özgürlüğün ve eşitliğin sağlanması için mücadele verirler. Özakın da yazın sahasında feminist hareketin tarafında yer aldığını tüm eserlerinde açıkça beyan eder.

İncelenen eserlerin geneline baktığımızda kadın, toplumda adı anılmayan filigran gibi silik, göz ardı edilen bir varlık olarak karşımıza çıkar. Özakın'ın kahramanları mevcut duruma kafa tutan, normları yeniden çizen, mücadele eden yılmayan kadınlardır. Toplumda kocasının her türlü işkencesine, zulmüne maruz kalan buna rağmen erkeğe sırt çıkan geleneksel kadın tipi Özakın'ın eserlerinde görülmez. Toplumda ben de varım diyen erkeklerin yaptığı işleri ben de yaparım diyen kadınlar göze çarpar.

Özakın'ın kahramanları çalışkan, boyun eğmeyen, her şeye rağmen dimdik ayakta duran kadınlardır. Normları kabul eden, her şeyi kabullenen bir toplumda dik durmak, farklı olmak kolay bir olgu değildir. Özakın'ın kahramanları toplumla iç içe değildir, yalnızlık teması öne çıkarken bu durumdan şikâyetçi olmayan kahramanlar göze çarpar. Aslında yalnızlığı merkeze almasının sebebi de toplumda gerçekten de “kadın yalnızdır” düşüncesini akla getirir. Özakın'ın kendisi de yalnız ve sosyal çevreden kopuktur, hissiyatı öne çıkar.

Özakın, kahramanları aracılığıyla toplumda kadını eğitmeye çalışır, feminist söylemle onların mücadeleye destek vermelerini de ister. Anlatılarının merkezindeki kadınların neredeyse hepsinde kadına en büyük zararı veren yine kadın olduğu hissini verir. Kadının işi evidir, hamurudur görüşüne Özakın, sert bir dile karşı çıkar. Özakın, kadının hem özel alanda hem de kamusal alanda olması gerektiğini ifade eder. Kadın hayatın merkezidir, kilit role sahiptir diyen Özakın, toplumun her zerresinde kadının söz söyleme hakkı olduğunu söyler. Ona göre, toplumun ilerlemesinin özünde kadının varlığı yatar.

Özakın'ın roman ve öykülerinde ataerkil yapının izleri görülür. Ataerkil yapının kadını bedeni üzerinden sömürüşü ve ruh dünyasını köreltmesiyle ortaya çıkan tahribatı eserlerinde işler. Bir kız çocuğunun daha küçük yaşlarda iken erkek baskısıyla karşı karşıya kalması, büyüdüğünde artık bir kabullenme durumuna geçmesine sebep olur. Toplumda kız çocuğuna “bunu yapma erkek işidir”, “şuraya gitme erkeklere özgüdür” gibi cümleler kız çocuğunu peşinen öteki olmaya iter. Kız çocukları eve kapatılır, genç kız olduklarında ise kocaya verilen bir nesne olur. Değersiz bir malzeme veya mal gibi verilen kadın, erkek için de değerli olmayacaktır. Özakın'ın eserlerinde genç bir kız çocuğunu ancak evlilik dizginler, o evlilikle beraber dört duvar arasında tutulur görüşüne sert çıktığı görülür. Özakın'a göre evlilik kurumu kadını körelten bir müessesedir. Özakın, erkekleri kadınların hem bedenine hem de ruhlarına sahip olmak isteyen bir cins olarak tasvir eder ve bu noktada yoğun eleştiri getirir. Öyle ki Özakın eserlerinde erkek, kadını kullanıp eskitmenin onurunu yaşamak isteyen cins olarak tanımlar. Sadece *Güzellik Acısı* adlı romanda aşk ön plan çıkar. Diğer bütün eserlerinde toplumsal cinsiyetten kaynaklı kadın sorunu baskındır. Özakın'ın eserlerinde özgürlük, eşitlik, varoluş, kimlik, aidiyetsizlik ağır bastığından kadın kahramanlar aşka ayıracak zamanı bulamaz. Varlığı dahi sorgulanan bir kişinin gönül işlerine kalkışması beklenemez. Özakın, öncelikle kadının varlığını, kimliğini anlatma derindedir.

Özakın'ın kahramanları, toplumda tek başına yaşamayı kabul etmiş kadınlardır. Kendi hayatını idame ettirecek güce sahip olan bu kadınlar, toplumun değişimi ve dönüşümü için emek harcayan kişilerdir. Onlar toplumsal normların, kuralların yeniden ihya edilmesinden yana olan feminist duyarlılığa sahip bireylerdir. Biyolojik cinsiyetten kaynaklı kadın zayıf değildir. Toplumsal cinsiyet kimliğinin yüklediği anlam kadını zayıf düşürür.

Eserlerde göze çarpan diğer bir konu ise eril dil'in kadını geri plana ittirilmesine sebebiyet vermesidir. Eril dilin kullanılması erkeği ulaşılmaz kılar, kadını ise değersizleştirir. Eril dil erkeği iktidarda tutar.

Özakın, eserlerinde ataerkil yapının dayatmalarına karşı çıkar. Kadın evde yemek hazırlayan, çocuk bakan, temizlik yapan bir hizmetçi değildir. Ona göre bu

işlerin yapılmasında kadının söz hakkı olmalıdır. Kadın kimliğinin inşasına karşı olan ataerkil yapı Özakin'ın her eserinde eleştirilir, zayıflatmaya çalışılır.

Sonuç olarak Özakin'ın anlatılarında toplumda kadınların hep ikinci planda tutulduğu, ötelendiği, ezildiği ve çoğu zaman dışlanan bir birey olduğu anlayışına karşı bir başkaldırı söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Anadolu Üniversitesi, (2011), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arat, N. (2017). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Atasü, E. (2001). *Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Barett, M. (1995). *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*. Marksist Feminist Çözümlemede Sorunlar, (Çev: Süer Ş.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Berktaş, F. (1994). *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak*. İstanbul: pencere yayınları.
- Berktaş, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Berktaş, F. (2015), "Eşitliğin Ötesine" *Feminizm Kitabı*. der. Osmanağaoğlu, H. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Butler, E. (2018), *Klasik Liberalizm*. (Çev: Akçiçek A.), Ankara: Liberte Yayınları.
- Butler, J. (2014), *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (Çev: Ertürk, B.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Canatac, A. (2011). *Bir Solgun Resim Selçuk Baran'ın Öyküleri*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Cevizci, A. (1999), *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çimen, L.K. (2008). *Türk Yöresinde Kadın ve Aile*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Donovan, J. (2016) *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, T. (2011) *Postmodernizm Yanılsamaları*. (Çev: Küçük M.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Erbil, P. (2018). *Kibele'den Pandoraya Kadının Tarihsel Yenilgisi*. Ankara: Arkadaş yayınevi.
- Freud, S. (1989), *Cinsel Yasaklar ve Normaldişi Davranışlar*. (Çev: Sencer M.), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Gaag, N.V.D. (2018). *Feminizm*. (Çev: Aydaş B.S.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Güriz, A. (2011). *Feminizm Postmodernizm ve Hukuk*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hekman, S.J. (2016), *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*. (Çev: Balkız B. Tatlıcan Ü.), İstanbul: Say Yayınları.
- Heywood, A. (2013) *Siyasi İdeolojiler Bir Giriş*. (Çev: Bayram A. K., Tüfekçi Ö., İnaç H., Akın Ş., Kalkan B.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Hırata, H., Laborie, F., Doare, H., Senotier, D. (2015), *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (Çev: Savran G.A.), Ankara: Dipnot Yayınları.

- Humm, M. (2002), *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. (Çev: Bakay G.), İstanbul: Say Yayınları.
- İzer, Ö. (2018), *Aysel Özakın'ın Roman ve Hikâyelerinde Sosyal Meseleler*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler, Kırklareli.
- Köşgeroğlu, N. (2008), *Kayıtlara Geçilsin Kadın Var!*. İstanbul: Anfora Yayıncılık.
- Mackinnon, A. C. (2015), *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. (Çev: Yöney T. Yücesoy S.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Marshall, G. (2005), *Sosyoloji Sözlüğü*. (Akınhay O., Kömürcü D.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mojab, S. (2018), *Marksizm ve Feminizm*. (Çev: Hülal F.), İstanbul: Yordam Kitap.
- Naiman, J. (1988), *Marksizm ve Feminizm*. (Çev: Özkal S.), İstanbul: Amaç Yayıncılık.
- Nicholson, L. (2017). *Çatışan Feminizmler*. (Çev: Sezer F.E.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Notz, G. (2018), *Feminizm*. (Çev: Çetinkaya S.D.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Özakın, A. (1976), *Sessiz Bir Dayanışma*. Ankara: E. Yayınları.
- Özakın, A. (1982), *Kanal Boyu*. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.
- Özakın, A. (1988), *Mavi Maske*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özakın, A. (1989), *Gurbet Yavrum*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özakın, A. (2005), *Güzellik Acısı*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Özakın, A. (2007), *Alında Mavi Kuşlar*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Özakın, A. (2007), *Genç Kız ve Ölüm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Özbudun, S. (1984), *Niçin Feminizm Değil?*. İstanbul: Süreç Yayıncılık.
- Öztürk, E. (2011), *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Rochefort, F. (2020), *Feminizler Tarihi*. (Çev: Altun Ö.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Rowbotham, Sheila.(2011), *Kadının Gizlenmiş Tarihi*. (Çev: Şarman N.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Sarup, M. (2004), *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*. (Çev: Güçlü A.), İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Savran, G.A., Demiryontan, N.T. (2020), *Kadının Görünmeyen Emegi*. İstanbul: Yordam Kitap.

- Scott, J. W. (2013), *Feminist Tarihin Peşinde*. (Çev: Günaydın A., Sönmez A., Demirler D., Dinçer F., Tümer Ö., Aslan Ö.), (Der. Dinçer F., Aslan Ö) İstanbul: Bgst yayınları.
- Sevim, A. (2005), *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Stone, A. (2019), *Feminist Felsefeye Giriş*. (Çev: Cingöz Y. Tanrısever B.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Şengül, M, B. (2015), *Türk Edebiyatında Feminizm. (Kadın Romancılar, 1960–80)*. Doktora tezi. Van yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler, Van.
- Tong, P. (2006), *Feminist Düşünce*. (Çev: Cırhinlioğlu Z.), İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Woolf, V. (2019), *Kendine Ait Oda*. (Çev: Özkülahçı E. T.), İstanbul: İndigo Yayıncılık.

Yararlanılan Online Kaynaklar

- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05/04/2020).
- <https://www.youtube.com/watch?v=LyfcRv1h3Kk> (Erişim Tarihi: 01/05/2020).
- https://www.youtube.com/watch?v=rf_9gzSdtSQ (Erişim Tarihi: 13/05/2020).
- <https://www.youtube.com/watch?v=a5Aeyp0QUBo> (Erişim Tarihi: 22/02/2021).

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı Adı : UYAR Abdurrahman
Uyruğu : T.C
E-mail :
ORCID :

Eğitim

Derece Eğitim Birimi

Y.lisans: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı (Tezli)
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı (Tezsiz)

Lisans: Dicle Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
.....

Yabancı Dil

İngilizce

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

Tez Başlığı / Konusu:

17/12/2021

“Aysel Özakin’in Roman ve Öykülerinde Feminizm”

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam **132** sayfalık kısmına ilişkin, 18/11/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **TURNİTİN** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **% 6** (yüzde altı) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

17/12/2021
Abdurrahman UYAR

Adı Soyadı : Abdurrahman UYAR
Öğrenci No : 179201155
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdulmecit CANATAK
17/12/2021

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
...../...../202....
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü